

STUDIA ET DOCUMENTA MECHLINIENSIA

Deel IX

KONINKLIJKE KRING VOOR OUDHEIDKUNDE, LETTEREN EN KUNST VAN
MECHELEN

JOHAN DAMBRUYNE

**VERZAMELINVENTARIS VAN DE NOG
NIET GEHERINVENTARISEERDE ARCHIEVEN VAN DE
MECHELSE AMBACHTEN
(tweede helft 13de eeuw-einde 18de eeuw)**

MECHELEN
2006

WOORD VOORAF

Voorliggende verzamelinventaris is het resultaat van de stage die ik in het kader van de interuniversitaire master-na-masteropleiding *Archivistiek: erfgoed- en hedendaags document-beheer* tijdens het academiejaar 2005-2006 heb gelopen in het Stadsarchief van Mechelen. Tijdens deze stage heb ik mij voornamelijk beziggehouden met het inventariseren van de archieven van de Mechelse ambachten die tot nog toe niet geherinventariseerd waren.

Nu de stage afgerond is en de verzamelinventaris klaar is, wil ik van de gelegenheid gebruik maken om een aantal mensen te bedanken die rechtstreeks en onrechtstreeks hebben bijgedragen tot het slagen van deze onderneming.

Op de eerste plaats richt ik mij tot professor Georges Declercq die bereid werd gevonden om het promotorschap van deze verhandeling op zich te nemen en die mij bij de realisatie ervan een grote vrijheid heeft gelaten. De boeiende en leerrijke colleges van de professoren Frank Scheelings, Gustaaf Janssens, Eddy Put en Maurice Vandermaesen hebben in sterke mate bijgedragen tot mijn vorming als archivaris: daarvoor mijn welgemeende woorden van dank. Vele van hun theoretische beschouwingen en praktische wenken waren bijzonder nuttig bij de totstandkoming van voorliggende inventaris. Een speciaal woord van dank wil ik richten tot professor Put die mij advies heeft gegeven bij het beschrijven van bepaalde “moeilijke gevallen”.

Uiteraard wil ik ook niet nalaten om het personeel van het Stadsarchief van Mechelen hartelijk te bedanken voor de comfortabele situatie waarin ik mijn stage heb kunnen verrichten en voor hun grote hulpvaardigheid. Bijzondere erkentelijkheid ben ik verschuldigd aan hoofdarchivaris Henri Installé, die bereid was om mijn stage in het Stadsarchief van Mechelen te aanvaarden en als deskundig stagebegeleider op te treden. Het feit dat hij bijzonder goed vertrouwd is met de inventarisatie van de Mechelse ambachtsarchieven en met het *ancien régime*-archief van de Stad Mechelen in het algemeen, was voor mij een grote hulp. Dank ook aan Jeroen Van der Auwera, die de archieven van de Mechelse textielambachten door en door kent, voor de nuttige adviezen en praktische tips die hij mij verschaftte.

Mijn dank gaat verder uit naar het bestuur van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen voor de bereidheid om deze inventaris in de reeks *Studia et Documenta Mechliniensia* te willen opnemen.

Last but not least wil ik mijn partner, Natasja Peeters, zeer hartelijk bedanken om het manuscript na te lezen, mij te motiveren, culinair te verwennen én mij vooral ontzettend veel liefde te geven.

Johan Dambruyne
Vorst, juli 2006

I. ARCHIEFSHEMA

Opgelet! De nummers hebben betrekking op de inventarisnummers en niet op de pagina's.

I. DE EIGENLIJKE AMBACHTEN

ARCHIEF VAN HET BARBIERS- EN CHIRURGIJNS-AMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-8
1.2 Betreffende de ambachtsrechten	9-12
1.3 Betreffende ambachts- en arbeidsverplichtingen	13-15
1.4 Betreffende leerjongens en knechten	16-18
2. Lidmaatschap	19-21
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	22
4. Financieel beheer	23-24
5. Verwerving en beheer van goederen	
5.1 Roerende goederen	***
5.2 Ambachtsaltaar en -kapel	25-26
6. Procesvoering en conflictregeling	27-34

ARCHIEF VAN HET BLAUWVERVERS- EN TWIJNDERSAMBACHT

1

ARCHIEF VAN HET BUILDRAGERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende toetredingsvoorwaarden	1
1.2 Betreffende tarieven en lonen	2-4
2. Lidmaatschap	5-6
3. Financieel beheer	7-8
4. Procesvoering en conflictregeling	9-16

ARCHIEF VAN HET GOUD- EN ZILVERSMEDEN-AMBACHT

1

ARCHIEF VAN HET GOUDSLAGERSAMBACHT

1-2

ARCHIEF VAN HET HOEDENMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2

1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	3
1.3 Betreffende toetredingsvoorwaarden	4
1.4 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	5
1.5 Betreffende controles, keuringen en huiszoekingen	6
1.6 Betreffende leerjongens en knechten	7-10
2. Lidmaatschap	11
3. Financieel beheer	12

ARCHIEF VAN HET HOUTDRAAIERS- EN BLOKMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming

1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2
1.2 Betreffende de (re)organisatie van het ambacht	3
1.3 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	4
1.4 Betreffende toetredingsvoorwaarden	5
1.5 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	6

ARCHIEF VAN HET HOVENIERS-, FRUITENIERS- EN MANDENMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming

1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	3
1.3 Betreffende toetredingsvoorwaarden	4-6
1.4 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	7-9
1.5 Betreffende de armen- en ziekenbus	10
1.6 Betreffende het ambachtsbestuur	11

2. Lidmaatschap

3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur

4. Financieel beheer

5. Verwerving en beheer van goederen

5.1 Onroerende goederen	28-30
-------------------------	-------

6. Procesvoering en conflictregeling

ARCHIEF VAN HET KLEERMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming

1.1 Betreffende toetredingsvoorwaarden	1
1.2 Betreffende het ambachtsbestuur	2-3

2. Verwerving en beheer van goederen

2.1 Onroerende goederen	4-5
2.2 Armenfundaties	6

3. Procesvoering en conflictregeling

ARCHIEF VAN HET KNOPMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1
2. Lidmaatschap	2-3
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	4
4. Financieel beheer	8
5. Verwerving en beheer van goederen	
5.1 Algemeen overzicht	9

ARCHIEF VAN HET KORDEWAGENAARSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	3-5
2. Lidmaatschap	6-7
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	8
4. Procesvoering en conflictregeling	9-11

ARCHIEF VAN HET KOUSENMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-5
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	6-11
1.3 Betreffende toetredingsvoorwaarden	12-14
1.4 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	15-20
1.5 Betreffende controles, keuringen en huiszoeken	21
2. Lidmaatschap	22-36
3. Financieel beheer	37-39
4. Verwerving en beheer van goederen	
4.1 Onroerende goederen	40-50
4.2 Roerende goederen	51
4.3 Renten en cijzen	52
4.4 Ambachtsaltaar en -kapel	53-57
4.5 Armenfundaties	58-60
5. Procesvoering en conflictregeling	61-66

ARCHIEF VAN HET KRAMERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-6
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	7-22
1.3 Betreffende ambachts- en arbeidsverplichtingen	23-26
1.4 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere	27-28

financiële zaken	
1.5 Betreffende de armen- en ziekenbus	29-30
1.6 Betreffende controles, keuringen en huiszoeking	31-32
1.7 Betreffende het ambachtsbestuur	33
1.8 Betreffende leerjongens en knechten	34
2. Lidmaatschap	35-37
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	38-46
4. Financieel beheer	47-74
5. Verwerving en beheer van goederen	
5.1 Onroerende goederen	75-81
5.2 Roerende goederen	82
5.3 Renten en cijzen	83-84
5.4 Ambachtsaltaar en -kapel	85-87
6. Procesvoering en conflictregeling	88-138

ARCHIEF VAN HET KUIPERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-4
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	5-6
1.3 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	7
1.4 Betreffende controles, keuringen en huiszoeking	8
2. Financieel beheer	***
3. Verwerving en beheer van goederen	
3.1 Onroerende goederen	***
4. Procesvoering en conflictregeling	***

ARCHIEF VAN HET LIJNTREKKERSAMBACHT EN DE NIEUWE NATIE

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-9
2. Lidmaatschap	***

ARCHIEF VAN HET METSELAARS-, GLAZENMAKERS- EN STEENHOEWERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-6
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	7-8
1.3 Betreffende toetredingsvoorwaarden	9-10
1.4 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	11
1.5 Betreffende controles, keuringen en huiszoeking	12
1.6 Betreffende leerjongens en knechten	13
2. Lidmaatschap	14-17

3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	18-19
4. Financieel beheer	20-30
5. Verwerving en beheer van goederen	
5.1 Diverse goederen	31-32
5.2 Onroerende goederen	33-42
5.3 Renten en cijzen	43-53
5.4 Ambachtsaltaar en -kapel	54-55
6. Procesvoering en conflictregeling	56-64

ARCHIEF VAN HET MOLENAARSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2
1.2 Tarieven en lonen	3
2. Financieel beheer	4-6
3. Verwerving en beheer van goederen	
3.1 Renten en cijzen	7

ARCHIEF VAN HET OUDKLEERKOPERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-8
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	9-12
1.3 Betreffende toetredingsvoorwaarden	13
1.4 Tarieven en lonen	14
1.5 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	15
1.6 Betreffende het ambachtsbestuur	16-17
1.7 Betreffende de klerken van de oudkleerkopers	18-20
2. Lidmaatschap	21
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	22
4. Financieel beheer	23-27
5. Verwerving en beheer van goederen	
5.1 Algemeen overzicht	28
5.2 Onroerende goederen	29-31
5.3 Roerende goederen	***
6. Procesvoering en conflictregeling	32-39

ARCHIEF VAN HET PELTIERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	***
2. Lidmaatschap	***
3. Financieel beheer	***
4. Verwerving en beheer van goederen	
4.1 Onroerende goederen	1

4.2 Renten	2-4
5. Procesvoering en conflictregeling	5
ARCHIEF VAN HET PRUIKENMAKERSAMBACHT	1
ARCHIEF VAN HET SCHILDERS-, BEELDHOUWERS- EN VERGULDERSAMBACHT	
1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	***
2. Lidmaatschap	3
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	4-6
4. Verwerving en beheer van goederen	
4.1 Ambachtsaltaar en -kapel	***
5. Procesvoering en conflictregeling	7
ARCHIEF VAN HET SCHIPMAKERSAMBACHT	1-2
ARCHIEF VAN HET SCHIPPERSAMBACHT	
1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-6
1.2 Betreffende de (re)organisatie van het ambacht	7
1.3 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	8-19
1.4 Betreffende toetredingsvoorwaarden	20
1.5 Tarieven en lonen	21-22
1.6 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	23-33
2. Lidmaatschap	34-39
3. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	40-41
4. Financieel beheer	42-49
5. Verwerving en beheer van goederen	
5.1 Algemeen overzicht	50
5.2 Onroerende goederen	51-52
5.3 Roerende goederen	53
5.4 Ambachtsaltaar en -kapel	54
6. Procesvoering en conflictregeling	55-70
ARCHIEF VAN HET SCHRIJNWERKERSAMBACHT	
1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	2-3
1.3 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	4

2. Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	***
3. Financieel beheer	5-6
4. Verwerving en beheer van goederen	
4.1 Algemeen overzicht	7
4.2 Onroerende goederen	8
4.3 Renten en cijzen	9
5. Procesvoering en conflictregeling	10

ARCHIEF VAN HET SMEDEN-, KOPERSLAGERS- EN MESSENMAKERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-6
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	7-13
1.3 Betreffende toetredingsvoorwaarden	14
1.4 Betreffende contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken	15
1.5 Betreffende controles, keuringen en huiszoeken	16-17
1.6 Betreffende het ambachtsbestuur	18-20
2. Lidmaatschap	21-24
3. Financieel beheer	25-28
4. Verwerving en beheer van goederen	
4.1 Onroerende goederen	29-32
4.2 Renten en cijzen	33-44
4.3 Ambachtsaltaar en -kapel	45-49
5. Procesvoering en conflictregeling	50-52

ARCHIEF VAN HET SPELDENMAKERS- EN PASSEMENTWEVERSAMBACHT

1-4

ARCHIEF VAN HET STRODEKKERS-, LEEMPLAKKERS- EN WITTERSAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-2
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	3
2. Financieel beheer	4
3. Procesvoering en conflictregeling	5

ARCHIEF VAN HET TAPIJTWEVERSAMBACHT

1

ARCHIEF VAN HET TIMMERLIEDENAMBACHT

1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	2-5

2. Lidmaatschap	6
3. Procesvoering en conflictregeling	7
ARCHIEF VAN HET TINNEGIETERS- EN LOODGIETERSAMBACHT	1-4
ARCHIEF VAN HET VETTEWARIËRSAMBACHT	
1. Regelgeving en besluitvorming	
1.1 Betreffende diverse onderwerpen	1-3
1.2 Betreffende productie-, handels- of transportrechten	4
2. Lidmaatschap	***
3. Financieel beheer	***
4. Verwerving en beheer van goederen	
4.1 Renten en cijzen	5
4.2 Ambachtsaltaar en -kapel	6
5. Procesvoering en conflictregeling	7-10
ARCHIEF VAN HET VLASVERKOPERSAMBACHT	1
ARCHIEF VAN HET ZEELDRAAIERS-, GAREELMAKERS- EN ZADELMAKERSAMBACHT	1
II. DE ANDERE BEROEPSVERENIGINGEN	
ARCHIEF VAN HET CORPUS VAN DE APOTHEKERS	1
ARCHIEF VAN DE GRAANMETERSNERING	1
ARCHIEF VAN DE KARRENBINDERSNERING	1

ARCHIEF VAN DE CONFRÉRIE VAN DE KOETSIERS	1
ARCHIEF VAN DE MESTRAPERSNERING	1-2
ARCHIEF VAN DE TURFDRAGERSNERING	1-2

II. INLEIDING

1. VERANTWOORDING VAN DE KEUZE

“Elk archief heeft recht op ontsluiting” is een vaak gehoorde uitspraak binnen de archiefwereld. Maar in de praktijk worden sommige archieven sneller ontsloten dan andere. Veelal liggen niet alleen objectieve maar ook subjectieve redenen aan de grondslag daarvan. Ook voor de verantwoording van voorliggende verzamelinventaris kunnen zowel objectief-wetenschappelijke argumenten als argumenten van meer persoonlijke aard worden aangedragen. Door welke motieven hebben we ons laten leiden?

De keuze om een deel van de ambachtsarchieven van de Mechelse ambachten te herinventariseren is op de eerste plaats ingegeven door het actueel historisch onderzoek naar ambachten. De laatste vijftien jaar is er duidelijk een hernieuwde belangstelling vanwege historici in binnen- en buitenland voor het ambachtsonderzoek. De ambachten in de Zuidelijke Nederlanden hebben de voorbije jaren het onderwerp uitgemaakt van talrijke studies die tot belangrijke nieuwe inzichten hebben geleid¹. Zowel monografieën als syntheses, essaybundels, congresbundels, tijdschriftartikelen en ontelbare licentiescripties zagen het levenslicht². Aan deze ambachtsrevival lijkt voorsnog geen eind te komen. Omwille van het feit dat corporatieve verenigingen opnieuw hoog op de internationale historische onderzoeksagenda staan, is er nood aan een degelijke inventarisatie van de ambachtsarchieven. Vele corporatieve archiefbestanden zijn nog altijd slecht ontsloten. Door het toegankelijk maken van de ambachtsarchieven kunnen archivariissen het wetenschappelijk-historisch onderzoek naar corporaties stimuleren. Aangezien de rentabiliteit en het maatschappelijke nut van een archiefinventaris meestal aan de raadpleegfrequentie wordt afgemeten, lijkt het ons evident dat een archivaris bij het opstellen van een plan voor het ontsluiten van de archieven rekening houdt met de belangstelling die bij historici en andere archiefbezoekers voor bepaalde archiefbestanden bestaat³. Het feit dat wij zelf reeds meer dan tien jaar historisch onderzoek naar ambachten verrichten en dat wij in 2000 op een proefschrift over de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld tot Doctor in de Geschiedenis promoveerden, heeft ongetwijfeld meebepaald waarom wij voor de inventarisatie van ambachtsarchieven hebben gekozen⁴.

Waarom werd uiteindelijk geopteerd voor de archieven van de Mechelse ambachten? Ten eerste omdat de ambachten als stedelijke organisaties in de Mechelse samenleving tijdens de late middeleeuwen en de nieuwe tijd een cruciale rol hebben gespeeld. Vele aspecten van de geschiedenis van Mechelen kunnen onmogelijk grondig bestudeerd worden zonder kennis van

¹ Een van de voornaamste nieuwe bevindingen is dat ambachten gekenmerkt werden door een grote mate van flexibiliteit. Ze hebben zich voortdurend aangepast aan de veranderende economische omstandigheden. In het verleden werden ambachten vaak afgeschilderd als particularistische, in zichzelf gekeerde, conservatieve belangengroepen.

² Voor een overzicht van de nieuwste bevindingen betreffende de ambachten in de Lage Landen verwijzen we naar de pas verschenen synthese: M. PRAK, C. LIS, J. LUCASSEN en H. SOLY (eds.), *Craft guilds in the early modern Low Countries. Work, power, and representation* (Aldershot, 2006).

³ Niet alle archivariissen delen evenwel onze mening.

⁴ Het proefschrift is ondertussen uitgegeven: J. DAMBRUYNE, *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld* (Gent, 2002).

de ambachten en raadpleging van hun archieven. Ten tweede verrichtten wij als wetenschappelijk medewerker van de Erfgoedcel Mechelen de voorbije jaren onderzoek naar de ambachten, ambachtsmeesters en ondernemers die betrokken waren bij de bloeiende Mechelse goudleernijverheid. Daardoor kwamen wij in contact met het rijke Mechelse ambachtsfonds dat in het Stadsarchief van Mechelen bewaard wordt.

Ten derde wensten wij een bestaand inventarisatieproject te voltooien. In de jaren tachtig van de 20ste eeuw startte stadsarchivaris Henri Installé met het herinventariseren van de Mechelse ambachtsarchieven. Tussen 1982 en 1989 verschenen van zijn hand niet minder dan vier inventarissen, gewijd aan de ambachtsarchieven van de brouwers, de visverkopers, de vleeshouwers, de bakkers, de huidenvetters, de schoenmakers en de kleinere lederverwerkende ambachten⁵. In totaal inventariseerde hij 2079 nummers. In de tweede helft van de jaren negentig zette Jeroen Van der Auwera, in het kader van zijn opleiding tot archivaris, de inventarisatie van de Mechelse ambachten verder. Hij concentreerde zich op de archieven van de textielambachten⁶. Naast de 192 nummers die betrekking hadden op de eigenlijke ambachtsarchieven, beschreef hij nog eens 112 nummers die tot het archief van de stad behoorden. Dankzij het inventarisatiewerk van Installé en Van der Auwera was het Stadsarchief van Mechelen goed op weg om een van de best ontsloten ambachtsfondsen van België te worden. Om diverse redenen werd het inventarisatieproject niet afgewerkt. De archieven van de resterende 33 ambachten, die over het algemeen veel minder archiefbescheiden hebben nagelaten dan de reeds geïnventariseerde, bleven tot nu toe ongeherinventariseerd. Wij stelden ons daarom tot doel om het herinventarisatieproject, dat vijftien jaar geleden met veel enthousiasme was ingezet, tot een goed einde te brengen.

Personen die onderzoek wilden verrichten naar de ongeherinventariseerde ambachten moesten zich tot nog toe noodgedwongen behelpen met de gedrukte inventaris van Victor Hermans uit 1894 en met de beknopte online-inventaris die daarop gebaseerd is⁷. De inventaris van Hermans biedt eigenlijk een fragmentarisch archievenoverzicht van wat zich aan *ancien régime*-archieven in het Stadsarchief van Mechelen bevindt. Het grote nadeel van deze toegang is echter dat Hermans enkel de ingebonden stukken (delen en banden) en de rollen heeft geïnventariseerd, waardoor de gebruiker slechts een zeer fragmentarisch beeld krijgt van wat de ambachten en andere archiefvormers daadwerkelijk aan archiefbescheiden hebben nagelaten. Minder dan één vijfde van alle ambachtsdocumenten werd uiteindelijk door Hermans geïnventariseerd. Met andere woorden: meer dan 80 procent van de ambachtsarchieven die het onderwerp van voorliggende verzamelinventaris uitmaken, was tot nu toe niet ontsloten voor het grote publiek. Bovendien beantwoordt de inventaris van

⁵ H. INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds brouwersambacht op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1982); H. INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds visverkopersambacht op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1987); H. INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds der lederverwerkende ambachten op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1989); H. INSTALLÉ, *Inventaris van de fondsen vleeshouwersambacht en bakkersambacht op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1989).

⁶ J. VAN DER AUWERA, *De Mechelse textielnijverheid in het Ancien Régime: de respectieve administraties en archieven van de stedelijke overheid, de lakenmakers, de tapijtwevers, de sargiemakers, de volders, de linnenwevers, de droogscheerders en de lakenververs. Een structuurstudie en voorstel tot inventarisatie* (onuitgegeven verhandeling GGS Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, 1996-1997); J. VAN DER AUWERA, *De textielsector. Weef- en veredelingsindustrie. Inventarissen van de archieven van de ambachten en de stad* (Mechelen, 1998).

⁷ V. HERMANS, *Inventory des Archives de la Ville de Malines*, deel 8 (Mechelen, 1894), pp. 23-72. De online-inventaris is raadpleegbaar via <http://webid23.siskin.cipal.com/archief/oud-arch.htm> (geraadpleegd op 15-07-2006).

Hermans niet meer aan de actuele principes, eisen en terminologie van de archivalie. Redenen dus genoeg om tot herinventarisatie van de ambachtsarchieven over te gaan.

Met voorliggende toegang is de inventarisatie van het hele ambachtsfonds eindelijk afgerond. Na herinventarisatie omvat het fonds van de Mechelse ambachtsarchieven bijna 3000 nummers. Omwille van de uniformiteit en de gebruiksvriendelijkheid ware het beter geweest dat de inventarisatie door één persoon was gebeurd en dat de ambachtsarchieven in één toegang waren gebundeld, maar gedane zaken nemen uiteraard geen keer.

In deze verzamelinventaris werden ook een aantal beroepsverenigingen opgenomen die niet het statuut van ambacht bezaten, maar die wel veel verwantschap met de ambachten vertoonden. Het gaat in totaal om zes vakorganisaties: vier neringen (ook wel naties genoemd), één corpus en één confrérie of broederschap. In tegenstelling tot de inventaris van Van der Auwera zijn in deze inventaris geen stukken opgenomen die behoren tot het stedelijk archief. Ten eerste was dit binnen het voorziene tijdsbestek geen haalbare kaart, gelet op het groot aantal ambachten. En ten tweede horen de archieven van de stad strikt genomen niet thuis in een verzamelinventaris van de ambachtsarchieven. Ook een kartonnen doos voorzien van het opschrift “ambachten algemeen” werd niet geïnventariseerd omdat bij nader onderzoek bleek dat niet de ambachten maar de stedelijke overheid de archiefvormer van de betreffende documenten was.

De structuur van de inventaris is als volgt opgevat: eerst worden de Mechelse ambachten institutioneel en maatschappelijk beknopt gesitueerd. Daarna volgt een globaal overzicht van de geïnventariseerde Mechelse ambachtsarchieven (omvang en kenmerken). In een volgende paragraaf worden de archiefbestanden per archiefvormer toegelicht. Vervolgens wordt de nieuwe inventarisatie verantwoord, waarna de eigenlijke inventarissen gepresenteerd worden. De verzamelinventaris wordt afgesloten met diverse bijlagen die moeten bijdragen tot de gebruiksvriendelijkheid van de toegang.

2. ALGEMENE BESCHOUWINGEN OMTRENT DE MECHELSE AMBACHTEN EN HUN ARCHIEVEN

2.1 DE MECHELSE AMBACHTEN

Ambachten waren stedelijke beroepsverenigingen van geschoolde handwerkers en kleinhandelaars die door de stedelijke of een hogere overheid erkend waren⁸. Deze officiële erkenning was schriftelijk vastgelegd. Elk ambacht bezat een specifiek productie-, handels- of transportmonopolie binnen het stedelijke rechtsgebied. Dit impliceerde dat niemand een bepaald beroep kon uitoefenen dat corporatief georganiseerd was, zonder lid van het betreffende ambacht te zijn. Elk ambacht waakte streng over zijn monopolie. Het ambachtsbestuur had het recht om zwartwerkers op te sporen en illegale producten, werktuigen en gereedschap in beslag te nemen. De corporatieve verenigingen bezaten een ruime graad van bestuurlijke autonomie. Ambachten waren tijdens de late middeleeuwen en de nieuwe tijd in talrijke Europese steden aanwezig⁹. Gedurende bijna 500 jaar heeft het ambachtswezen het economische en maatschappelijke leven in vele steden onafgebroken gedetermineerd.

In het graafschap Vlaanderen en het hertogdom Brabant verwierven vele beroepsverenigingen in de loop van de 14de eeuw een vorm van zelfbestuur, en bijgevolg het juridische statuut van ambacht. Op basis van dit criterium wordt in de ambachtsliteratuur een onderscheid gemaakt tussen de pre-corporatieve en de corporatieve periode¹⁰. In Mechelen startte het corporatieve tijdvak in 1305. Dit is drie jaar later dan in de grote Vlaamse steden (Gent, Brugge en Ieper), maar merkkelijk vroeger dan in de grote Brabantse steden (Brussel, Antwerpen en Leuven)¹¹. Het begin van de corporatieve periode in Mechelen viel samen met de politieke ontvoogdingsstrijd van het gemeen en met de rivaliteitsstrijd tussen de hertog van Brabant en de prins-bisschop van Luik. In 1300 werd de heerlijkheid Mechelen door prins-bisschop Hugo van Châlons aan hertog Jan II verpand. Jan II genoot de politieke en financiële steun van het Mechelse patriciaat. Ondanks enkele kleine toegevingen in 1302 kwamen de ambachtslieden in de eerste helft van 1303 in opstand tegen de hertog. De ambachten steunden het streven van de Luikse prins-bisschop Thibaut van Bar om de heerlijkheid Mechelen opnieuw in zijn bezit te krijgen. Toen dit in 1305 lukte, werden de ambachten hiervoor beloond. Door de keure van 18 maart 1305 werden de ambachten officieel erkend en kregen ze politieke inspraak.

De meeste Mechelse ambachten werden in de loop van de 14de eeuw opgericht. Voor een aantal gebeurde dit pas in de 15de, 16de, 17de of 18de eeuw. Onder de ambachten van recentere datum bevonden zich een aantal beroepsverenigingen die reeds tijdens de middeleeuwen onder een bepaald ambacht ressorteerden, maar zich nadien van het “moederambacht” hebben afgescheiden. Tijdens de vroegmoderne periode telde Mechelen bijna vijftig officiële

⁸ Ambachten of ambachtsgilden mogen niet verward worden met koopliedengilden. Kooplieden deden aan internationale handel, ambachtsgilden daarentegen aan lokale of hoogstens regionale handel. De eerste sporen van het bestaan van een koopliedengilde in Mechelen dateren uit 1268. H. INSTALLÉ, ‘Bestuursinstellingen van de heerlijkheid Mechelen’, in *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, deel 2 (Brussel, 2000), p.836.

⁹ Voor een overzicht van de historische literatuur gewijd aan de ambachten, zie paragraaf 3.1 van de bibliografie. Verder werd in deze inleiding gebruik gemaakt van de beschikbare literatuur over de geschiedenis van de stad Mechelen en haar instellingen. De geraadpleegde werken vindt men in paragraaf 3.2 van de bibliografie.

¹⁰ C. WYFFELS, *De oorsprong der ambachten in Vlaanderen en Brabant* (Brussel, 1951), pp. 22-23.

¹¹ WYFFELS, *De oorsprong*, p. 23.

ambachten (het aantal varieerde naargelang de periode). Daarnaast waren in de stad nog een aantal beroepsverenigingen (neringen, naties, confréries,...) actief die inzake organisatie veel gelijkenissen met de corporaties vertoonden, maar die niet het juridische statuut van ambacht bezaten. Meestal was hun stamboom minder oud dan die van de ambachten.

Meerdere ambachten waren in de praktijk koepelorganisaties waaronder diverse beroepsgroepen (leden) schuilden. Soms kwam deze meervoudige structuur tot uitdrukking in de naamgeving (“het ambacht van de hoveniers, fruiteniers en mandenmakers”, “de drie ambachten”, “de vier neringen”) maar soms ook niet. Bij het kramersambacht bijvoorbeeld werden de andere leden of afdelingen in de archiefbronnen weinig of nooit vermeld. Meestal weerspiegelde de meerledige structuur zich tevens in de verdeling van de bestuursfuncties. Doorgaans was elk lid vertegenwoordigd in het bestuur van het ambacht.

De ambachten te Mechelen waren particuliere organisaties met een publiekrechtelijk karakter. Ze vervulden in de Mechelse samenleving openbare, semi-publieke en zuiver private taken. Als economische organisaties behartigden de ambachten zowel de belangen van hun leden als die van de consument. Het toezicht op de kwaliteit van de grondstoffen en de afgewerkte producten vormde een van de belangrijkste taken van de vakverenigingen. De ambachten die in voorliggende inventaris aan bod komen, werkten uitsluitend voor de lokale en regionale markt. Ondanks de sterk doorgedreven opdeling van de corporatief georganiseerde arbeid waren de professionele scheidingslijnen tussen aanverwante ambachten niet altijd even duidelijk, waardoor ze voortdurend in elkaars vaarwater terechtkwamen. Dit leidde vaak tot een eindeloze reeks ingewikkelde en peperdure rechtszaken.

De ambachten werden geleid door een jaarlijks wisselend bestuurscollege bestaande uit een aantal dekens en gezworenen. Het bestuur kwam regelmatig samen. In de regel werden beslissingen genomen bij meerderheid van stemmen. Het ambachtsbestuur beschikte over wetgevende, uitvoerende en rechterlijke bevoegdheden. Het bestuur was erg bekommerd om het imago van de instelling, daarom legde het aan zijn leden talrijke deontologische gedragsregels, economische richtlijnen en religieuze verplichtingen op. Het ontwierp de ambachtsreglementen en zag toe op de naleving ervan. Daartoe legde het bestuur regelmatig huisbezoeken bij leden af. Bij overtreding kon het tuchtsancties, geldboeten en strafbedevaarten opleggen. Het ambachtsbestuur fungeerde tevens als vrederechter voor onderlinge geschillen tussen leden. Het riep de plenaire ledenvergaderingen bijeen en zat ze voor. Het bestuur was ook voor de boekhouding van de instelling verantwoordelijk. Ten slotte vertegenwoordigde het bestuur het ambacht naar buiten toe. De dekens en gezworenen verdedigden de belangen van de corporatie voor de stedelijke en centrale overheid, de rechtbanken en de stedelijke gemeenschap én zij representeerden het ambacht in processies, stedelijke optochten en tijdens officiële plechtigheden.

Het dagelijks bestuur van het ambacht was in handen van de dekens. Naargelang de belangrijkheid van de corporatie varieerde het aantal van één tot vier. De verkiezing van de dekens gebeurde volgens een getrappt systeem: het bestuur legde aan de magistraat een lijst met meerdere kandidaten voor, waaruit de wethouders dan de meest geschikte personen kozen. Meestal weerhield het stadsbestuur de helft van de voorgestelde kandidaten. Naargelang het ambacht werd de lijst met kandidaten samengesteld door de dienende dekens, de oud-dekens of alle leden (meesters) van het ambacht samen. De dekens beheerden de ambachtsgoederen, ontvingen nieuwe leden, hadden gerechtelijke bevoegdheden en stonden in voor de communicatie met het stadsbestuur. Ze hielden de rekeningen bij en legden ze ter verantwoording voor aan het nieuw, aantredende bestuur en/of het stadsbestuur.

Het kernbestuur van dekens en gezworenen werd bijgestaan door oudermannen, (één of twee) busmeesters en (één of twee) kapelmeesters. De groep van oudermannen (ook wel “oudermans” genoemd) was samengesteld uit oud-dekens en oud-gezworenen. Deze “wijze mannen” hadden vooral een adviserende functie. De busmeesters stonden in voor het innen van de bijdragen aan de armen- en ziekenbus, het beheer van de fondsen en de verdeling onder behoeftige ambachtslieden. De kapelmeesters waren verantwoordelijk voor de religieuze taken van het ambacht: het beheer en het onderhoud van de ambachtskapel en het organiseren van missen aan het ambachtsaltaar. Bij sommige kleinere ambachten werd de functie van bus- of kapelmeester gecumuleerd door een van de dekens. Een deel van de administratieve taken werd door het bestuur gedelegeerd aan de ambachtsknaap. Hij fungeerde als klerk en dienstbode. De knaap verrichtte schrijfwerk, hield registers bij, vergezelde het bestuur bij visitaties, verwittigde de ambachtsmeesters wanneer zij aanwezig moesten zijn op vergaderingen, begrafenissen, misvieringen, processies of andere bijeenkomsten.

De corporatieve wereld kenmerkte zich door een uitgesproken hiërarchische structuur. De meeste ambachten kenden vier sociaal-juridische niveaus waaraan specifieke rechten en plichten waren verbonden: leerling, knecht, meesters en bestuurslid. Men begon als leerling onderaan de ladder. Na een paar jaar bij een meester in de leer te zijn geweest, kon men als knecht in loondienst aan de slag¹². Een deel van de geschoolde loonarbeiders bracht het uiteindelijk tot zelfstandig meester. Hoewel knechten een aantal corporatieve rechten bezaten (zoals een vast loon, voorrang bij aanwerving en in sommige ambachten zelfs recht op een sociale uitkering bij ziekte of werkloosheid), werden alleen de meesters als volwaardige leden van het ambacht beschouwd.

Binnen het ambacht vormden de meesters een geprivilegieerde groep. Ze onderscheidden zich op de eerste plaats van de anderen door hun titel. Dit juridische onderscheid werd nog versterkt doordat meesters bij hun opname in het ambacht een plechtige eed moesten zweren en doordat zij poorter van de stad moesten zijn. Voor knechten gold noch de eed, noch het poorterschap. De juridische scheidingslijn viel bovendien samen met de economische, want alleen de meesters mochten als zelfstandige ondernemer een eigen zaak runnen. Geschoolde knechten en leerlingen in opleiding daarentegen konden nooit voor eigen rekening werken. Ze waren altijd in loondienst van een meester. De juridische en economische ongelijkheid tussen de onafhankelijke meesters en de corporatieve loonarbeiders uitte zich ook op het fiscale, sociale en materiële vlak. Aangezien het inkomen van de meesters hoger lag dan dat van de knechten, waren ze beter gehuisvest en konden ze meer geld besteden aan consumptieartikelen. In vele ambachten konden uitsluitend de meesters bij ziekte of werkloosheid van een uitkering genieten. Ook op het bestuurlijke vlak bezaten meesters veel meer rechten. Alleen zij hadden inspraak in het ambacht. Bovendien konden alleen zij zich kandidaat stellen voor een bestuursfunctie of deelnemen aan de verkiezing van het ambachtsbestuur. Het statuut van meester bood bij veel ambachten eveneens uitzicht op een politieke carrière. Een ambitieus meester kon het schoppen tot lid van de Brede Raad of zelfs tot schepen.

Ambachtsmeesters bezaten weliswaar meer rechten, maar daar tegenover stonden tevens meer verplichtingen. Zij moesten de ambachtsregels zeer strikt naleven (voorbeeldfunctie); zij moesten vergaderingen, misvieringen, begrafenissen van collega's en andere plechtigheden

¹² In de ambachtsliteratuur worden de synoniemen “knecht”, “gezel” en “knaap” door elkaar gebruikt. In deze verzamelinventaris opteren we voor de term “knecht”.

altijd bijwonen; zij moesten deelnemen aan processies en optochten, én zij dienden op regelmatige tijdstippen de ambachtskas te spijsen.

De mogelijkheden tot sociale opklimming op de corporatieve ladder verschilden van ambacht tot ambacht en van periode tot periode. Om de meestertitel te verwerven moesten kandidaten aan een aantal toetredingsvoorwaarden voldoen. Men diende een intredegeld te betalen, een meesterproef af te leggen en een feest (maaltijd of drinkgelag) te bekostigen. Meesterskinderen werden ten opzichte van buitenstaanders bevoordeeld doordat voor hen veel minder zware toetredingscondities (minder leergeld of vrijstelling ervan, een kortere leertijd of vrijstelling ervan, en minder hoge financiële verplichtingen inzake het verwerven van het meesterschap) golden. Bijna alle Mechelse ambachten stonden open voor buitenstaanders. Enkel de ambachten van de vleeshouwers, de brouwers en de huidenvetters kenden de erfelijkheid in rechte en waren dus gesloten of erfelijke corporaties.

Alleen bij de gesloten ambachten en een paar transportambachten lag het aantal leden (meesters) juridisch vast (*numerus clausus*). Het ledental verschilde naargelang het ambacht en de periode. Enkel voor het jaar 1739 worden we ingelicht over het totale ledental (meesters, knechten en leerlingen) van de diverse ambachten. De kleine ambachten (minder dan 50 leden) en de middelgrote ambachten (50 tot 150 leden) maakten elk 40 procent van alle corporaties uit. De resterende 20 procent bestond uit grote ambachten (meer dan 150 leden). De meest bevolkte ambachten (kleermakers en hoveniers) telden zelfs meer dan 300 leden.

De ambachtswereld was een uitgesproken mannenwereld. Vrouwen vormden in de verschillende ambachten een zeer kleine minderheid of waren zelfs totaal afwezig. Wel mocht de weduwe van een meester doorgaans het bedrijf van haar overleden man voortzetten.

Om de socio-economische gelijkheid en de corporatieve samenhang te bevorderen, legden heel wat ambachten hun leden beperkingen van bedrijfsorganisatorische en technische aard op. Teneinde oneerlijke concurrentie uit te schakelen werd er streng over gewaakt dat iedere meester volgens dezelfde technische procédés werkte, dat iedereen ongeveer even lang werkte en dat er inzake bedrijfsgrootte geen al te grote verschillen waren. Bij de meeste ambachten was de arbeidstijd strikt gereguleerd. Nachtarbeid was uitdrukkelijk verboden. Niet alleen de lengte van de werkdag maar ook het maximum aantal werkdagen per jaar was gereguleerd. Zo was het absoluut verboden om op zondag en kerkelijke feestdagen arbeid te verrichten.

Omwille van de corporatieve regelgeving domineerde bij de meeste ambachten het kleinbedrijf. Het merendeel van de meesters had gemiddeld slechts één of twee werknemers in dienst of werkte in hun atelier alleen (eventueel bijgestaan door hun vrouw). Alleen in de textiel- en de bouwsector waren de corporatieve ondernemingen gemiddeld groter. Het is vooral in die sectoren dat de polarisatie inzake arbeid en kapitaal tussen grote en kleine meesters in de loop van de nieuwe tijd aanzienlijk groter werd. Het merendeel van de ambachtsmeesters behoorde tot de lagere middenklasse, terwijl de meer welstellende meesters voornamelijk tot de hogere middenklasse gerekend mogen worden. Slechts een enkeling kon opklimmen tot de stedelijke elite. De knechten maakten deel uit van de lagere klassen en balanceerden vaak op de armoedegrens.

Naast hun economische rol vervulden de ambachten in de stedelijke samenleving nog tal van andere openbare en semi-publieke functies. Daartoe behoorden caritatieve, sociale, juridische,

religieuze, culturele, politieke en militaire taken. Door deze veelvoud van functies onderscheidde de ambachten zich van andere privé-verenigingen, zoals broederschappen, rederijkerskamers, schuttersgilden, buurtschappen,... Ofschoon hun militaire rol vanaf de 16de eeuw definitief was uitgespeeld, hielden alle Mechelse ambachten vast aan hun wapenschild. Het heraldisch wapen symboliseerde bij uitstek de corporatieve groepsidentiteit en de economische en politieke macht van het ambacht. Ambachten waren in het stedelijk weefsel alomtegenwoordig. De meeste corporaties bezaten een eigen ambachtshuis of huurden een ambachtshuis in het centrum van de stad. De ambachtshuizen fungeerden niet alleen als vergaderlokaal en archiefbewaarplaats, maar ze waren ook een statussymbool en het materiële bewijs van corporatieve erkenning en macht. Voorts beschikte de meerderheid van de ambachten over een kapel of een altaar in een van de parochie- of kloosterkerken, waar ze hun patroonheilige(n) vereerden en missen lieten opdragen voor het zielenheil van hun leden. Tijdens processies en ommegangen paradeerden de bestuursleden van de Mechelse ambachten in vol ornaat met hun rijkversierde toortsen en vaandels doorheen de stad. De hiërarchische volgorde waarin de ambachten opstapten, lag officieel vast.

Een ambacht was slechts levensvatbaar en kon slechts goed functioneren wanneer het over voldoende en regelmatige inkomsten beschikte. De toegangsgelden van nieuwe leden en de lidgelden van de gevestigde meesters vormden bij de meeste ambachten een belangrijke bron van inkomsten. Maar vaak volstonden deze middelen niet. Vandaar dat verschillende ambachten vanaf de late middeleeuwen bezitsstructuren en investeringsstrategieën ontwikkelden¹³. Kasoverschotten, schenkingen en legaten werden in duurzaam onroerend en roerend goed belegd. Om de werking en de diverse functies van de instelling (o.a. het socialezekerheidsstelsel) te verzekeren, investeerden de ambachten in renten, cijzen, pachtgronden en huurwoningen. Vele ambachten verhuurden om die reden een deel van hun ambachtshuis.

Men moet er zich voor hoeden de Mechelse ambachtswereld als een homogene, harmonieuze en egalitaire gemeenschap voor te stellen. Niet alleen inzake ledental en economisch gewicht bestonden er aanzienlijke verschillen tussen de ambachten, dat was ook zo op het vlak van materiële rijkdom en politieke macht. Sommige ambachten beschikten over een uitgebreid patrimonium, terwijl andere nauwelijks bezittingen hadden. Ambachten met veel of waardevolle bezittingen hadden een breed financieel draagvlak, waardoor zij veel meer hun privileges en rechten konden verdedigen dan onfortuinlijke ambachten, die bij juridische geschillen meestal in financiële problemen geraakten.

Van het begin van de 14de tot het einde van de 18de eeuw bezat een niet onaanzienlijk deel van de Mechelse ambachten politieke macht en invloed. Aanvankelijk zetelden de ambachten (een twintigtal) uitsluitend in de Brede Raad (de voorloper van de gemeenteraad). Met bijna 80 gezworenen vormden de ambachten in de Brede Raad de meerderheid. Na 1338 slaagde een kleine groep van ambachtsmeesters om langzaam door te dringen tot het ambt van schepen of rentmeester. In de jaren vijftig van de 14de eeuw had een beperkt aantal ambachten (vooral de vleeshouwers en in mindere mate de bakkers, de visverkopers, de lakenververs, de volders, de wevers en de huidenvetters) één derde van de twaalf schepenzetels in handen. De twee burgemeestersfuncties, de zogenaamde “communiemeesters”, bleven evenwel voorbehouden aan de poorterij. Na de opstand van 1361 werden de wevers en volders van deelname aan het stadsbestuur uitgesloten. Van dan af werden zes schepenzetels toegewezen

¹³ Over deze problematiek zie: J. DAMBRUYNE, ‘Corporative capital and social representation in the Southern and Northern Netherlands, 1500-1800’, in M. PRAK, C. LIS, J. LUCASSEN en H. SOLY (eds.), *Craft guilds in the early modern Low Countries. Work, power, and representation* (Aldershot, 2006), pp. 194-223.

aan de poorterij en zes aan de ambachten. Enkel de vleeshouwers, de huidenvetters, de lakenververs, de bakkers, de visverkopers en de brouwers hadden recht op een schepenzetel. Vanaf 1380 werd één van de drie rentmeesterposten aan de ambachten toegewezen. In 1436 kocht het weversambacht zich opnieuw toegang tot het stadsbestuur. Drie jaar later beknotte hertog Filips de Goede de autonomie van de stad op het vlak van de magistrataatsvernieuwing. De burgemeesters en schepenen werden voortaan door de hertog gekozen uit een lijst met kandidaten die de stad hem moest voorleggen. Van de vier rentmeestersfuncties waren er twee voorbehouden aan de ambachten. Na de stedelijke opstand tegen hertog Karel de Stoute in 1467 (waarbij vooral schippers, brouwers en wevers betrokken waren) werd de magistraat aangesteld door hertogelijke commissarissen zonder enige tussenkomst vanwege de stad. Bovendien werd het aantal schepenzetels beperkt tot zeven en konden de ambachten er niet langer aanspraak op maken. Hertogin Maria van Bourgondië verleende de stad in maart 1477 een charter waardoor de bestuurlijke situatie zoals die onder Filips de Goede bestond, hersteld werd. Van het begin van de 16de eeuw tot het einde van de 18de eeuw werden de zes schepenzetels waar de ambachten recht op hadden, uitsluitend bezet door leden van het vleeshouwers-, bakkers-, brouwers-, visverkopers-, lakenmakers- en huidenvettersambacht. Het aantal ambachten dat in de Brede Raad vertegenwoordigd was, was daarentegen ruimer. In totaal hadden zeventien ambachten via hun dekens zitting in de Brede Raad¹⁴. Van deze politieke groep maakten volgende ambachten deel uit: de vleeshouwers, de visverkopers, de brouwers, de bakkers, de huidenvetters, de schippers, de vettewariërs, de smeden, de koperslagers (samen met de messenmakers), de kramers, de peltiers, de kuipers, de kleermakers, de metselaars (samen met de glazenmakers en steenhouwers), de timmerlieden, de lakenmakers en de droogscheerders. De afgevaardigde ambachtsdekens in de Brede Raad speelden een niet onbelangrijke rol in de verkiezing van de twee burgemeesters en de twaalf schepenen. Niettegenstaande de onafgebroken participatie van een groot aantal ambachten aan het bestuur van de stad, bleef de poorterij (die een soort erfelijke oligarchie vormde) de stad politiek domineren.

Gedurende een korte periode van hun bestaan zijn de ambachten niet alleen hun politieke rechten kwijtgespeeld, maar ook hun economische. Als straf voor hun openlijke steun aan het regime van Willem van Oranje te Mechelen in september 1572 ontnam de hertog van Alva in het najaar de ambachten al hun privileges. Maar reeds in 1574 werden de rechten van de ambachten door landvoogd Luis de Requesens in ere hersteld.

Vanaf de tweede helft van de 18de eeuw kwam het corporatieve stelsel in de Zuidelijke Nederlanden om economische, financiële en politieke redenen hoe langer hoe meer onder vuur te liggen. In 1784 liet de Geheime Raad met het oog op een grondige hervorming een grootscheepse enquête uitvoeren over het ambachtswezen in de Oostenrijkse Nederlanden. De Mechelse ambachten gaven goed gevolg aan deze enquête¹⁵. Tussen 1784 en 1787 vaardigde de centrale overheid te Brussel een aantal ordonnanties uit (in verband met aantal werknemers, geldleningen en afpandingen) die het corporatieve systeem gedeeltelijk ondermijnden. Als blijk van onvrede met de gang van zaken steunden de ambachten in 1789 de Brabantse omwenteling in de ijdele hoop dat daardoor de oude situatie hersteld zou worden. De doodsteek voor de ambachten kwam er na 1 oktober 1795, toen de Zuidelijke

¹⁴ De bevoegdheden van de Brede Raad waren voornamelijk van financiële en fiscale aard. De Brede Raad, en dus de ambachten, speelden een sleutelrol in het goedkeuren van nieuwe stedelijke en vorstelijke belastingen.

¹⁵ De archiefbescheiden omtrent deze enquête bleven in de verzameling "Varia" van het Stadsarchief van Mechelen bewaard. Ze zijn op te vragen als V 753 en V 754. Aangezien ze deel uitmaken van het stedelijke archief, werden ze niet in de verzamelinventaris opgenomen. De weinige dubbels die we in de ambachtsarchieven aantreffen, werden uiteraard wel beschreven.

Nederlanden bij Frankrijk werden ingelijfd en de Wet d'Allarde van 2 maart 1791 en de aanvullende Wet Le Chapelier van 14-17 juni 1791 van kracht werden. Deze twee wetten hielden de afschaffing van alle beroepsverenigingen in. Om financiële redenen werden de Mechelse ambachten nog even geduld, maar met de uitvaardiging van het *arrêté* van 25 november 1797 viel definitief het doek over het ambachtswezen. De afschaffing ging gepaard met de confiscatie van de bezittingen én de archieven van de ambachten.

2.2 DE MECHELSE AMBACHTSARCHIEVEN

De Mechelse ambachtsarchieven vormen de schriftelijke neerslag van de werking van de verschillende geprivilegieerde beroepsverenigingen die Mechelen tijdens het *ancien régime* rijk was. In wat volgt zal eerst aandacht worden besteed aan de geschiedenis van de Mechelse ambachtsarchieven in het algemeen. Daarna wordt specifiek gefocust op de ambachtsarchieven die het onderwerp van deze inventarisatie uitmaken.

2.2.1 De levensloop en de bewerking van de ambachtsarchieven

Van bij hun ontstaan tot aan hun afschaffing hebben de Mechelse ambachten steeds zelf ingestaan voor de archivering van hun documenten. Pas met de opheffing van de ambachten op het einde van de 18de eeuw werd deze taak overgenomen door de (stedelijke, provinciale of centrale) overheid. Bij de ambachten die over een eigen ambachtshuis of een gehuurde ambachtskamer beschikten, deed de vergaderzaal meteen ook dienst als archiefbewaarplaats. Bij de meeste ambachten werden de archiefbescheiden in een houten koffer of kist bewaard. De inventaris van het zeeldraaiers-, gareelmakers- en zadelmakersambacht uit 1787 laat daarover niet de minste twijfel bestaan: “1 kiste waer inne sijn berustende de pampieren van het ambacht”¹⁶. Om veiligheidsredenen werd de archiefkoffer na gebruik altijd op slot gedaan. Als hoofd van de organisatie bewaarde de ambachtsdeken de sleutel(s) van de koffer(s). De deken vervulde dus de functie van ambachtsarchivaris. Bij de ambachten die over geen eigen vergaderlokaal beschikten, werden de corporatieve archiefbescheiden bij de deken(s) thuis bewaard. Aangezien deze ambachten vaak in het huis van de deken(s) vergaderden, was dit bijzonder praktisch. Sommige corporaties kwamen bijeen in herbergen. De kans dat zij hun documenten onder de hoede van de herbergier plaatsten, is evenwel uiterst klein omdat vaak van herberg werd gewisseld. Bovendien gold een herberg niet als een veilige plaats. Ook bij de ambachten die in herbergen samenkwamen, mag dus worden verondersteld dat de archiefbescheiden bij de deken(s) thuis berustten. In functie van de vergaderingsagenda bracht de deken een of meerdere stukken mee naar de herberg.

Inzake corporatief archiefbeheer moet wel een onderscheid worden gemaakt tussen de dynamische fase en de semi-statische en statische fase. Terwijl de deken verantwoordelijk was voor het beheer tijdens de semi-statische en dynamische fase berustte de archiefzorg tijdens de dynamische fase niet alleen bij hem. Bepaalde bestuursleden traden toen eveneens als zorgdrager op. Zo waren de busmeesters en de kapelmeesters verantwoordelijk voor hun eigen jaarrekeningen en voor alle andere bescheiden die uit hun administratie voortvloeiden. Dat sommige documenten met meer zorg bewaard werden dan andere is wegens hun inhoud en impact begrijpelijk. Charters waarin aan het ambacht door de vorst of de stad privileges werden toegekend of financiële stukken die de eigendomsrechten van het ambacht

¹⁶ Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 754, nr. 38.

aantoonden, kregen speciale aandacht vanwege de ambachtsarchivaris(sen). Toch blijkt het corporatieve geheugen beperkt in de tijd te zijn¹⁷. De grootschalige ambachtsenquête die de centrale regering in de Oostenrijkse Nederlanden in 1784 op touw zette, levert daarvan het ontegensprekelijke bewijs. Op de vraag wanneer en door wie de corporatie was ingesteld, kon bijna geen enkel Mechels ambacht een precies antwoord geven. De meeste ambachtsbesturen beantwoordden de vraag uiterst vaag. Het bestuur van het vettewariërsambacht schreef: “dat hun ambagt van oude tijden exteert sonder dat men ievers des selfs oorspronk oft instellinge nu nog bevind”¹⁸. De kramers formuleerden het als volgt: “Onder de archiven van dit ambacht worden geene notitien bevonden, waar uijt soude blijken, door wie dit ambacht is ingestelt ofte opgerecht”¹⁹. Enkel de ambachten die pas in de 17de of 18de eeuw opgericht waren, bleken in staat te zijn om de gestelde vraag behoorlijk te beantwoorden.

De afschaffing van de Mechelse ambachten in 1797 door de Fransen had belangrijke gevolgen voor de archivering van de ambachtsbescheiden. Onmiddellijk werd de Franse archiefwet van 26 oktober 1796 van kracht. De wet voorzag in de voorlopige centralisatie van de archieven van de afgeschafte instellingen in de hoofdplaats van het betrokken departement en de aanstelling van zogenaamde *préposés* belast met de selectie (*triage*) van de bestanden. Deze wet was een “utilitaire wet” die als hoofddoel had om zo snel mogelijk de rechtstitels op te sporen die het eigendomsrecht van de Staat op de generationaliseerde goederen moesten bewijzen²⁰. Uit briefwisseling en lijsten met betrekking tot de afschaffing van de ambachten die in het Stadsarchief van Mechelen bewaard worden, blijkt duidelijk dat de *Administration centrale du département des deux Nèthes* bijna uitsluitend geïnteresseerd was in de ambachtsdocumenten die inzicht verschaften in de financiële situatie (concreet de laatste ambachtsrekening) en bezitsstructuren van de ambachten (concreet de inventaris van de roerende en onroerende bezittingen)²¹. In dat verband bleven een aantal interessante lijsten bewaard met de vermelding van de personen die de ambachtsrekeningen en ambachtsinventarissen aan het bevoegde bureau van de Stad Mechelen bezorgden.

Over de deponering van de andere corporatieve archiefbescheiden is echter weinig of niets geweten. Het is helemaal niet duidelijk of alle ambachten wel al hun archiefbescheiden bij de stad hebben ingeleverd. Drie argumenten pleiten er voor dat dit niet het geval was. Ten eerste is het aantal stukken dat momenteel in het Stadsarchief van Mechelen van vele corporatieve archiefvormers bewaard wordt, zo gering, dat dit onmogelijk kan overeenstemmen met wat bepaalde ambachten bij hun afschaffing aan archiefbescheiden bezaten. Ten tweede doet de corporatieve archieftraditie (het bewaren van archiefbescheiden thuis bij bestuursleden) veronderstellen dat veel archiefstukken op het einde van de 18de eeuw nooit in het Stadsarchief beland zijn maar in privé-handen (de families van de laatste dekens) gebleven zijn. Temeer omdat de controle op het inleveren van de ambachtsarchieven weinig efficiënt verliep en een groot aantal bestuursleden van ambachten bovendien dacht dat het Franse regime van tijdelijke aard was. Ten derde wordt deze stelling nog versterkt door het feit dat het Stadsarchief van Mechelen pas in de loop van de 19de eeuw en 20ste eeuw, door middel van schenking, in het bezit van bepaalde stukken is gekomen. Een paar voorbeelden ter

¹⁷ Zie over deze problematiek M. JACOBS, ‘Zonder twijfel dat waarschijnlijk... Ambachtelijke geschiedenissen in de Zuidelijke Nederlanden aan het einde van het ‘oude regime’, in C. LIS en H. SOLY (red.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen* (Brussel, 1997), pp. 243-292.

¹⁸ Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 753, nr. 12.

¹⁹ Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 753, nr. 17.

²⁰ M. VANDERMAESEN, *Archieforganisatie, wetgeving en opleiding* (syllabus, interuniversitaire opleiding Archivistiek, academiejaar 2005-2006), pp. 22-23.

²¹ H. DE NIJN, *Inventaris van het modern archief op het Stadsarchief te Mechelen*, deel 1 (Mechelen, 1989), nrs. 4574 en 4575.

illustratie: het register met reglementen, verzoekschriften, beschikkingen, verordeningen en vonnissen van het hoveniers-, fruiteniers- en mandenmakersambacht uit de 17de en 18de eeuw werd in 1847 aan de Stad Mechelen geschonken door Hilaris du Trieu de Terdonck²². Ook een belangrijk deel van het archief van het visverkopersambacht bleef tot 1873 in privéhanden. Pas in dat jaar schonk de heer Willemin-De Cocq, vishandelaar en afstammeling van de laatste deken van het visverkopersambacht “zijn” ambachtsarchief aan de stad²³. Nog in 1987 kon het Stadsarchief twee registers van het peltiersambacht uit het nalatenschap van de heer Willy Godenne verwerven²⁴.

In 1802 werd Barthelémy-Joseph-François-Corneille Gijsseleers-Thijs aangesteld tot eerste stadsarchivaris van Mechelen. Het duurde evenwel tot 1829 alvorens hij zich ontfemde over de ambachtsarchieven²⁵. In de zomer van dat jaar bleek het provinciebestuur van Antwerpen geïnteresseerd te zijn in de toestand van dearchieven van de opgeheven Mechelse ambachten. De archiefbescheiden, die ondertussen reeds verschillende malen van opslagplaats waren verhuisd, waren voor de rest gedurende meer dan dertig jaar onaangeroerd blijven liggen. Gijsseleers-Thijs kreeg van de provincie de opdracht een inventaris van de ambachtsarchieven te maken. Bij zijn inventarisatiewerk maakte hij een onderscheid tussen drie categorieën: onbelangrijke betalingsbewijzen, rekeningen en “registers”, en “procedures”. Hij begon de volgens hem belangrijke en nutteloze stukken van elkaar te scheiden. De “registers”, de gebonden stukken (liassen) en de losse bescheiden deelde hij naar hun uiterlijke vorm in. De losse bescheiden bestempelde hij als onnuttig en onmogelijk om te beschrijven. Enkel van de delen en de liassen maakte hij per ambacht een “sommairien staet”. Om de vermenging met andere archiefbescheiden te vermijden, liet hij de losse stukken in 1830 in zakken steken en opbergen. Zeven zakken, voorzien van een etiket, werden op de zolder van het toenmalige stadhuis “Den Beyaert” (het huidige postgebouw) opgeslagen. Toen algemeen rijksarchivaris Gachard in de zomer van 1833 het Stadsarchief van Mechelen bezocht, liet hij zich lovend uit over de rijkdom van het *ancien régime*-archief en over de werkzaamheden van de toenmalige stadsarchivaris²⁶. Over de ambachtsarchieven werd echter niets meegedeeld.

Vast staat dat stadsarchivaris Peter Jozef Van Dooren, de opvolger van Gijsseleers-Thijs, zich tijdens zijn loopbaan over de ambachtsarchieven heeft ontfemd. Hij stelde, wellicht rond het midden van de 19de eeuw, een handgeschreven inventaris samen²⁷. Zijn inventaris draagt als titel *Inventaire des papiers provenant des anciens corps de métiers et qui reposent aux archives de la ville de Malines*²⁸. In de inventaris worden per archiefvormer zowel de ingebonden als de losse stukken beschreven. Eerst wordt een overzicht gegeven van de losse papieren en perkamenten stukken en vervolgens van de registers. Van Dooren maakte zelfs een verdere onderverdeling op basis van de redactionele vorm van de documenten. Een voorbeeld: het archief van het hoveniersambacht deelde hij als volgt in:

²² HERMANS, *Inventaire*, deel 8, p. 57.

²³ INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds visverkopersambacht*, p. X.

²⁴ INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds der lederverwerkende*, p. 102.

²⁵ Over de eerste decennia van de 19de eeuw worden we ingelicht door het verslag dat Gijsseleers-Thijs omstreeks 1830 opstelde. Hij blikte daarin terug op de activiteiten die hij tijdens de periode 1817-1830 ontpleoide. Stadsarchief Mechelen, Oud Archief, Fonds BB, Inventaires, serie V, nr. 1.

²⁶ L.P. GACHARD, *Notices sur les archives de la ville de Malines* (Brussel, 1835).

²⁷ Wanneer de inventaris precies tot stand kwam, is niet te achterhalen. Alleszins moet het na 1841 zijn geweest, omdat het rapport van het provinciebestuur uit dat jaar opmerkt dat er nog geen inventarissen waren. *Justice rendue au garde honoraire des chartes reposantes à l'hôtel de régence de la ville de Malines. Extrait de l'exposé de la situation administrative de la province d'Anvers, Session de 1841* (Mechelen, 1843), p. 17.

²⁸ Stadsarchief Mechelen, Oud Archief, Fonds BB, Inventaires, serie VI, nr. 1.

- 1e série: parchemins et papiers
 - I ordonnances et statuts
 - II comptes
 - III papiers divers
 - IV procédures
- 2e série: registres
 - I registres aux résolutions
 - II registres-comptes
 - III registres divers

De inventaris van de ambachtsarchieven, die in het totaal 141 beschreven folio's omvat, beschrijft de inhoud van 29 archiefdozen die genummerd waren van 61 tot 90, en ondergebracht waren in de zogenaamde "Kapel" van het stadhuis. In zijn inleiding schrijft Van Dooren dat zijn nummering (in Romeinse cijfers, gevolgd door het jaartal van het document) verwijst naar de oude inventaris van de ambachten. Wat onder deze "oude" inventaris verstaan moet worden, is niet duidelijk (wordt daarmee de lijst van Gijsseleers-Thijs bedoeld?). Rekening houdend met de archivalische normen van die tijd, ging het al bij al om een verdienstelijke toegang. Het is daarom merkwaardig dat deze inventaris nooit is opgenomen in de reeks van gedrukte inventarissen van het Stadsarchief van Mechelen die vanaf 1859 gepubliceerd werden. Misschien was het wel de bedoeling, maar is het plan nooit gerealiseerd geworden. Zoals we reeds vermelden, werden bepaalde ambachtsarchieven in de loop van de 19de eeuw aangevuld met particuliere schenkingen.

In 1889 waren de dozen met de ambachtsarchieven nog steeds opgeslagen in de kapel van het voormalige stadhuis. Victor Hermans maakte toen melding van 27 archiefdozen, met andere woorden twee minder dan zijn voorganger Van Dooren²⁹. Zoals reeds gezegd publiceerde Hermans in 1894 zijn archievenoverzicht, waardoor voor het eerst een inventaris van de ingebonden stukken uit de ambachtsarchieven in gedrukte vorm verscheen. Ter voorbereiding van deze publicatie kregen de ingebonden archiefbestanden, en dus ook die van de ambachten, een nieuwe nummering en etikettering. Daardoor werd de handgeschreven inventaris van Van Doren voor een groot deel onbruikbaar en geraakten de losse stukken van de ambachtsarchieven totaal in de vergetelheid. Op termijn was de ingreep van Hermans voor de ambachtsarchieven dus eerder negatief dan positief. In 1897 verhuisden de ambachtsarchieven van het voormalige stadhuis "Den Beyaert" naar het Oud Schepenhuis, waar het Stadsarchief van Mechelen tot in 1991 was gevestigd³⁰. Daarna verhuisden de ambachtsarchieven voorlopig nog een laatste keer: sedert 1991 zijn ze ondergebracht in het Hof van Habsburg, de huidige vestigingsplaats van het Stadsarchief van Mechelen³¹.

²⁹ V. HERMANS, 'Een woord aangaande het Stadsarchief van Mechelen', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 1 (1889), p. 151, vermeldt de archiefbestanden van de volgende ambachten en beroepsverenigingen: bakkers, beenhouwers, brouwers, visverkopers, lakenmakers, kleermakers, oudkleerkopers, kousenmakers, schoenmakers, hoedenmakers, barbiers en chirurgijns, pruikenmakers, droogscheerders, tapijtwevers, sargiemakers, ververs, huidenvetters, witleertouwers, handschoenmakers, kramers, passementwevers, bontwerkers, knopmakers, speldenmakers, vettewariërs, metselaars, leemplakkers, timmerlieden, schaliedekkers, schrijnwerkers, kuipers, smeden, koperslagers, messenmakers, tinnegieters, blikslagers, goudsmiden, schilders en beeldhouwers, glazenmakers, schipmakers, lijndraaiers, schippers, lijntrekkers, kordewagenaars, buildragers, manddragers, turfdragers en hoveniers.

³⁰ H. INSTALLÉ e.a., *Historische Stedenatlas van België. Mechelen II* (Mechelen, 1997), p. 222.

³¹ Over de specifieke bewaarplaatsen van de ambachtsarchieven in het huidige Stadsarchief van Mechelen, zie hierna.

Tijdens de eerste tachtig jaar van de 20ste eeuw behandelden de opeenvolgende stadsarchivarissen de ambachtsarchieven eerder stiefmoederlijk. Aan de uitgave van een integrale inventaris van de ambachtsarchieven werd op geen enkel moment gedacht. Verder dan het opbergen van de losse stukken in nieuwe mappen en dozen en een summiere beschrijving van de stukken (via het aanbrengen van opschriften op de mappen) kwam het niet. Bovendien liet de kwaliteit van de beschrijving veel te wensen over. Bij het systematisch doornemen van de mappen zijn we heel wat fouten tegengekomen. Van veel stukken werden de redactionele vorm en de eigenlijke inhoud verkeerd beschreven. Ook werd een groot aantal documenten verkeerd gedateerd. Pas met de aanstelling van H. Installé tot stadsarchivaris in 1980 kwam er een kentering op het vlak van ambachtsinventarisatie. Hij startte met het herbeschrijven en herordenen van diverse ambachtsarchieven.

Sommige archiefstukken van de Mechelse ambachten zijn in de 19de eeuw of het begin van de 20ste eeuw in het Rijksarchief van Antwerpen terechtgekomen (sommige via de manuscriptenverzameling van de Koninklijke Bibliotheek te Brussel). Ze maakten er deel uit van het archiefbestand “Mechelen”. Dit bestand was en is nog steeds een artificiële verzameling van openbare en private archiefvormers met als gemeenschappelijk kenmerk hebben dat ze betrekking hebben op het grondgebied van Mechelen. Het bestand omvat zowel oud als modern archief. De documenten van de ambachten werden ondergebracht in het deelbestand “Archieven betreffende de Stad Mechelen” dat in 1920 voorzien werd van een getypte inventaris³². De ambachtsdocumenten werden gegroepeerd onder de rubriek “ambachten en gilden”. Pas in 1993 werd het heterogene archiefbestand “Mechelen” door het Rijksarchief van Antwerpen overgedragen aan het Stadsarchief van Mechelen³³.

2.2.2 Omvang en kenmerken van de geïnventariseerde ambachtsarchieven

De ambachtsarchieven die het voorwerp van deze inventaris uitmaken, zijn na herinventarisatie verspreid over vier fysieke archiefblokken in het Stadsarchief van Mechelen. De grootste archiefblok bestaat uit 48 kartonnen dozen die alfabetisch per archiefvormer zijn geklasseerd. Een tweede archiefblok omvat de stukken die wegens hun omvang niet in archiefdozen kunnen worden opgeborgen: 41 stukken worden daarom in grote kartonnen mappen bewaard. De derde archiefblok bevindt zich niet in het magazijn, maar in het bureau waar de twee kluisen van het Stadsarchief staan opgesteld. In de twee safes zitten in totaal 19 inventarisnummers met betrekking tot de hier besproken ambachten opgeborgen. Het gaat uitsluitend om registers en rollen. Het laatste archiefblok betreft die stukken die door het Rijksarchief van Antwerpen in 1993 overgedragen werden aan het Stadsarchief van Mechelen. Het gaat hier in het totaal om 37 nummers.

Voorliggende verzamelinventaris bevat de archiefbestanden van 39 verschillende archiefvormers: 33 ambachten en 6 andere beroepsverenigingen. De inventarissen omvatten samen 655 effectieve nummers. Daarnaast zijn er nog 52 blanco nummers. Dit brengt het totaal aantal geïnventariseerde archiefbestanddelen op 707. Uitgedrukt in lengte gaat het om 7,22 strekkende meter archief. Van de 52 blanco nummers hebben er 37 betrekking op het fonds “Mechelen” van het Rijksarchief van Antwerpen en 12 blanco nummers zijn

³² P. ROLLAND, *Inventaris van de archieven betreffende de Stad Mechelen* (onuitgegeven inventaris, Antwerpen, 1920).

³³ H. INSTALLÉ, ‘Kroniek’, in *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 98 (1995), p. 486.

verwijzingen naar andere plaatsen in de inventaris. De resterende drie blanco nummers refereren naar de inventaris van Installé over de lederverwerkende ambachten.

Tabel 1. Overzicht van het aantal archiefbestanddelen/inventarisnummers per archiefvormer

Archiefvormer	Aantal inventarisnummers	Aantal blanco nummers	Totaal
I. De eigenlijke ambachten			
Barbiërs en chirurgijns	34	6	40
Blauwververs en twijnders	1	0	1
Buildragers	16	0	16
Goud- en zilversmeden	1	0	1
Goudslagers	2	0	2
Hoedenmakers	12	1	13
Houtdraaiërs en blokmakers	6	0	6
Hoveniers, fruiteniers en mandenmakers	33	0	33
Kleermakers	11	0	11
Knopmakers	9	1	10
Kordewagenaars	11	1	12
Kousenmakers	66	3	69
Kramers	138	6	144
Kuipers	8	4	12
Lijntrekkers/Nieuwe Natie	9	1	10
Metselaars, glazenmakers en steenhouwers	64	2	66
Molenaars	7	0	7
Oudkleerkopers	39	1	40
Peltiers	5	3	8
Pruikenmakers	1	0	1
Schilders, beeldhouwers en vergulders	7	2	9
Schipmakers	2	0	2
Schippers	70	4	74
Schrijnwerkers	10	2	12
Smeden, koperslagers en messenmakers	52	8	60
Speldenmakers en passementwevers	4	0	4
Strodekkers, leemplakkers en witters	5	0	5
Tapijtwevers	1	0	1
Timmerlieden	7	0	7
Tinnegieters en loodgieters	4	0	4
Vettewariërs	10	6	16
Vlasverkopers	1	0	1
Zeeldraaiërs, gareelmakers en zadelmakers	1	0	1
II Andere beroepsverenigingen			
Apothekers	1	0	1
Graanmeters	1	0	1
Karrenbinders	1	0	1
Koetsiers	1	0	1
Mestrapers	2	1	3

Turfdragers	2	0	2
Totaal	655	52	707

Bij het overlopen van tabel 1 merkt men dat de meeste archieven in verhouding tot hun lange levensloop geen grote archiefbestanden hebben nagelaten. Enkel van het kramersambacht bleef meer dan 1,5 m. (144 nummers) archief bewaard. De ambachten die de tweede en derde plaats bezetten, volgen reeds op ruime afstand: het archief van het metselaars-, glazenmakers- en steenhouwerdsambacht beslaat 0,88 m. (66 nummers) en dat van het schippersambacht 0,78 m. (74 nummers). Liefst 22 beroepsverenigingen (d.i. 56 procent van alle vakorganisaties) hebben minder dan 10 inventarisnummers nagelaten. Bij tien beroepsverenigingen beperkt het archiefbestand zich slechts tot één nummer!

Na vergelijking van de archiefbestanden van alle Mechelse ambachten blijkt dat het visverkopersambacht (780 nummers) en het brouwersambacht (526 nummers) ongetwijfeld het meest archief hebben nagelaten en wellicht ook het meest aantal documenten hebben geproduceerd. Niet alle ambachten hebben archief nagelaten. Van de archieven van het handschoenmakers- en bleekslagersambacht, het houtzagersambacht, het lijndraaiersambacht en het wagenmakers- of rademakersambacht bleef in het Stadsarchief van Mechelen niks bewaard.

Dat de Mechelse ambachten inzake archiefvorming de vergelijking met grote wereldlijke en religieuze instellingen niet konden doorstaan, staat vast. Anderzijds kan niet voldoende benadrukt worden dat het beeld dat we over corporatieve archiefvorming hebben fel vertekend is doordat in de loop der eeuwen archiefbescheiden vernietigd werden, verloren gingen of nooit in het Stadsarchief of Rijksarchief gedeponereerd zijn geworden. Bepaalde archiefbescheiden werden door brand vernield. In 1784 schreef het bestuur van het oudkleerkopersambacht aan het Mechelse stadsbestuur dat: “sij naer neerstig ondersoek geene bescheiden nopende hunne oprechtinge ofte instellinge en hebben kunnen vinden waarschijnlijk sijn die door de vlammen vernielt alswanneer hun ambachts huijs is afgebrant geworden”³⁴. Hetzelfde triestig lot waren de archieven van het smeden-, koperslagers- en messenmakersambacht beschoren³⁵. Hoewel we niet over concrete bewijzen beschikken, is het zeer waarschijnlijk dat corporatieve archiefvormers ook aan selectie hebben gedaan. Sommige archiefbescheiden werden wellicht door de archiefvormer zelf vernietigd omdat ze geen nut meer hadden voor de werking van de instelling. Hoe dan ook slechts heel weinig Mechelse ambachtsarchieven zijn volledig tot ons gekomen. Het zal wel altijd een mysterie blijven hoeveel meters papier en perkament de Mechelse ambachten tijdens hun bestaan precies geproduceerd hebben. Voor de meeste ambachten was het alleszins een veelvoud van wat bewaard bleef.

Het oudste stuk uit de verzamelinventaris dateert vermoedelijk uit de tweede helft van de 13de eeuw. Het gaat om een ongedateerd afschrift van de stichtingsakte van de broederschap van

³⁴ Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 754, nr. 40. Eenzelfde teneur vindt men bij het schippersambacht. De ambachtsdekens stelden: “dat het hun onmogeleijck is te determineren den teijdt van het instellen van het selven ambacht als oock den instelder door de rampen soo van brande, troubelen als andersints degene het selve ambacht heeft ondergaen”. Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 753, nr. 11.

³⁵ De ambachtsdekens schreven: “dat wijnigen tijdt naer den jaere 1572 het ambagts huijs afgebrant zijnde waarschijnlijk hunne oude bescheiden hunnen ambagte ofte des selfs institutie regarderende ten dien tijde sijn verbrandt”. Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 753, nr. 14.

Sint-Elooi, de voorloper van het smedenambacht, uit 1254. Of de kopie eveneens uit 1254 dateert, kan niet hard worden gemaakt. Wel zijn er paleografische aanwijzingen dat het stuk wellicht uit de tweede helft van de 13de eeuw stamt.

Tabel 2. Het aantal archiefbestanddelen/inventarisnummers opgedeeld per eeuw

Periode	Aantal nummers	%
13 ^{de} eeuw	1	0,1
14 ^{de} eeuw	3	0,4
15 ^{de} eeuw	50	6,4
16 ^{de} eeuw	193	24,8
17 ^{de} eeuw	223	28,7
18 ^{de} eeuw	307	39,5

Noot: Archiefbestanddelen die over meerdere eeuwen lopen, werden meerdere keren geteld.

Uit tabel 2 blijkt duidelijk dat naarmate men verder in de tijd teruggaat, het aantal documenten stelselmatig afneemt, en dat het zwaartepunt van de beschikbare documenten zich tussen de 16de en 18de eeuw situeert. De recentste stukken uit de verzamelinventaris dateren uit 1796 (althans voor wat de individuele documenten betreft).

De meeste archiefstukken (meer dan 96 procent) zijn opgesteld in het Nederlands. De andere talen die in de inventaris voorkomen zijn: het Latijn (met 15 nummers), het Frans (met 10 nummers) en het Duits (met 1 nummer). Papier en perkament vormen de voornaamste gegevensdragers. Een kwart van de inventarisnummers (in totaal 173 nummers) heeft perkament als informatiedrager, ongeveer driekwart papier. Daarnaast telt de inventaris nog één tekening die aangebracht is op lijnwaad. De inventaris bevat hoofdzakelijk handgeschreven stukken (98 procent). Slechts 13 archiefstukken zijn gedrukt. In totaal zijn 31 documenten (d.i. 4,4 procent) voorzien van één of meerdere zegels. Naar uiterlijke vorm kunnen 344 stukken, 128 delen, 82 omslagen, 59 charters, 56 katernen, 24 liassen, 13 pakken, 7 banden, 5 chirografen, 4 rollen en 1 tekening worden onderscheiden.

Tabel 3. Indeling van de archiefbestanddelen/inventarisnummers naar taken, functies en activiteiten van de archiefvormers

Taken, functies en activiteiten	Absoluut aantal	%
Regelgeving en besluitvorming	266	37,5
Procesvoering en conflictregeling	145	20,4
Verwerving en beheer van goederen	120	16,9
Financieel beheer	96	13,5
Lidmaatschap	58	8,2
Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur	25	3,5
Totaal	710	100

Uit tabel 3 kan worden afgeleid dat niet alle werkprocessen van de ambachten evenveel archiefbescheiden hebben opgeleverd. De hier besproken archiefvormers hebben vooral archiefstukken omtrent regelgeving en besluitvorming nagelaten. Deze stukken maken meer

dan één derde van het totale aantal uit. De tweede plaats wordt bezet door documenten die met procesvoering en conflictregeling te maken hebben. Het toont andermaal aan dat ambachten juridisch zeer actief zijn geweest. Documenten die voortvloeien uit de verwerving en het beheer van de ambachtsbezittingen, nemen de derde plaats in. Daarna volgen de bescheiden die verband houden met het beheer van de ambachtsfinanciën. Nog minder documenten hebben betrekking op het lidmaatschap van het ambacht. Het minst talrijk zijn de archiefbescheiden die tot stand zijn gekomen uit hoofde van de bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur.

Tabel 4. Aanwezigheid en afwezigheid van de diverse hoofdcategorieën archiefbescheiden per archiefvormer

Archiefvormer	R	L	B	F	V	P
I. De eigenlijke ambachten						
Barbiërs en chirurgijns	X	X	X	X	X	X
Blauwververs en twijnders	X	-	-	-	-	-
Buildragers	X	X	-	X	-	X
Goud- en zilversmeden	-	X	-	-	-	-
Goudslagers	-	-	-	X	-	X
Hoedenmakers	X	X	-	X	-	-
Houtdraaiers en blokmakers	X	-	-	-	-	-
Hoveniers, fruiteniers en mandenmakers	X	X	X	X	X	X
Kleermakers	X	-	-	-	X	X
Knopmakers	X	X	X	X	X	-
Kordewagenaars	X	X	X	-	-	X
Kousenmakers	X	X	-	X	X	X
Kramers	X	X	X	X	X	X
Kuipers	X	-	-	X	X	X
Lijntrekkers/Nieuwe Natie	X	X	-	-	-	-
Metselaars, glazenmakers, steenhouwers	X	X	X	X	X	X
Molenaars	X	-	-	X	X	-
Oudkleerkopers	X	X	X	X	X	X
Peltiers	X	X	-	X	X	X
Pruikenmakers	X	-	-	-	-	-
Schilders, beeldhouwers en vergulders	X	X	X	-	X	X
Schipmakers	X	-	-	-	-	-
Schippers	X	X	X	X	X	X
Schrijnwerkers	X	-	X	X	X	X
Smeden, koperslagers en messenmakers	X	X	-	X	X	X
Speldenmakers en passementwevers	X	-	-	-	X	X
Strodekkers, leemplakkers en witters	X	-	-	X	-	X
Tapijtwevers	-	-	-	X	-	-
Timmerlieden	X	X	-	X	-	X
Tinnegieters en loodgieters	X	-	-	-	-	-
Vettewariërs	X	X	-	-	X	X
Vlasverkopers	X	-	-	-	-	-
Zeeldraaiers, gareelmakers, zadelmakers	-	-	-	-	-	X

II Andere beroepsverenigingen	R	L	B	F	V	P
Apothekers	x	x	-	x	-	-
Graanmeters	x	-	-	-	-	-
Karrenbinders	x	-	-	-	-	-
Koetsiers	-	x	-	-	-	-
Mestrapers	x	-	-	-	-	x
Turfdragers	x	-	-	-	-	-

Legende: R = regelgeving en besluitvorming, L = lidmaatschap, B = bevoegdheden en taken ambachtsbestuur, F = financieel beheer, V = verwerving en beheer van goederen, P = procesvoering en conflictregeling, x = aanwezig, - = afwezig.

Uit tabel 4 kan worden afgeleid dat ruim 34 beroepsverenigingen archiefbescheiden inzake regelgeving en besluitvorming hebben nagelaten. Dit is 87 procent van alle vakorganisaties. Het aantal beroepsverenigingen dat documenten betreffende het lidmaatschap en het financieel beheer van de organisatie heeft nagelaten, ligt veel lager. Dit is het geval bij slechts de helft van alle vakorganisaties. Nog minder talrijk zijn de vakverenigingen waarvoor documenten aangaande verwerving en beheer van roerende en onroerende goederen bewaard bleven. We noteren 17 ambachten (d.i. 44 procent van het totale aantal). Bij slechts een kwart van alle beroepsverenigingen (10 ambachten) vindt men documenten terug die voortvloeien uit de taken en bevoegdheden van het bestuur.

Opmerkelijk is tevens dat slechts bij zeven ambachtsarchieven (18 procent van alle beroepsverenigingen) alle hoofdcategorieën van documenten aanwezig zijn. Dit is het geval bij het archief van het barbiers- en chirurgijnsambacht, het hoveniers-, fruiteniers- en mandenmakersambacht, het knopmakersambacht, het kramersambacht, het metselaars-, glazenmakers- en steenhouwersambacht, het oudkleerkopersambacht en het schippersambacht.

3. DE VERSCHILLENDE ARCHIEFVORMERS EN ARCHIEFBESTANDEN

In deze paragraaf worden de archieven van de verschillende ambachten beknopt en afzonderlijk besproken. Per ambacht wordt eerst de archiefvormer toegelicht en vervolgens het archiefbestand. Er is gekozen voor een beknopte en uniforme beschrijving omdat volgens de algemeen geldende archivistische principes de beschrijving van de archiefvormer en het archiefbestand in verhouding moet staan tot de omvang van het archief. Aangezien we voornamelijk met kleine archiefbestanden te doen hebben, is een summiere descriptie hier op zijn plaats. Om een snelle raadpleging mogelijk te maken en de overzichtelijkheid te bevorderen, werd de voorkeur gegeven aan een uniform beschrijvingsmodel, waarbij voor elk archief dezelfde korte informatie (indien die tenminste beschikbaar is) wordt verstrekt. De structuur van het beschrijvingsmodel ziet er als volgt uit:

1. De archiefvormer

- Naamsynoniemen
- Bestaansdata
- Organisatievorm (structuur)
- Economische activiteiten (ambachtsmonopolie)
- Grootte van het ambacht
- Kernbestuur
- Vertegenwoordiging in politieke organen
- Plaatsnummer in de processies
- Globale rijkdom van het ambacht
- Bezit van een eigen ambachtshuis
- Bezit van een ambachtsskapel of -altaar
- Literatuur

2. Het archiefbestand

- De periode waarvoor stukken aanwezig zijn
- De omvang van het archief uitgedrukt in meters en nummers (met vermelding van het aantal effectieve en blanco nummers)
- De samenstelling van het archiefbestand volgens de uiterlijke vormen
- De samenstelling van het archiefbestand volgens de taken en activiteiten van de archiefvormer

Een aantal gegevens vraagt om een korte toelichting. Uit de naamgeving van de meeste ambachten kan gemakkelijk worden afgeleid welke economische activiteiten ze verrichtten en welk ambachtsmonopolie ze bezaten. Enkel voor die ambachten waarvoor dit minder duidelijk is, wordt het ambachtsmonopolie expliciet vermeld. Aangezien de werking en de archiefvorming van een instelling in belangrijke mate bepaald en beïnvloed wordt door de omvang van de organisatie, wordt bij de beschrijving van de archiefvormer een indicatie van grootte gegeven. Er wordt vermeld of het een klein ambacht (minder dan 50 leden), een middelgroot ambacht (50 tot 150 leden) of een groot ambacht (meer dan 150 leden) betreft. Deze indeling is gebaseerd op gemiddelden en geldt voor de nieuwe tijd. Omwille van het uitzonderlijke karakter van de bron wordt daarnaast op basis van de nijverheidstelling van

1739 opgegeven hoeveel leden (meesters, knechten en leerlingen) elke beroepsvereniging toen in totaal telde³⁶.

Het leek ons bovendien zinvol om te vermelden welk rangordenummer aan de ambachten in de processies was toebedeeld, omdat dit een belangrijke indicatie is voor de sociale positie die het ambacht binnen de corporatieve hiërarchie innam. In zeer beknopte woorden wordt tevens iets over de globale rijkdom van het ambacht gezegd. Om daar enig zicht op te krijgen, maakten we gebruik van de verplichte financiële bijdragen van de ambachten in 1436 en 1642 en van de bezitsinventarissen van de ambachten uit 1787³⁷.

In de literatuurlijst worden enkel de publicaties vermeld die specifiek over het betreffende ambacht handelen (in chronologische volgorde). Algemene literatuur over de Mechelse ambachten vindt men terug in de bibliografie. Indien de publicaties integrale of gedeeltelijke tekstuitgaven bevatten, dan wordt dit tussen ronde haakjes meegedeeld. De gegevens met betrekking tot de archiefvormers werden zowel ontleend aan de beschikbare literatuur als aan onuitgegeven archiefbronnen. Vooral de ambachtsenquête van 1784 leverde interessante informatie op.

3.1 HET ARCHIEF VAN HET BARBIERS- EN CHIRURGIJNSAMBACHT

3.1.1 De archiefvormer

Het barbiers- en chirurgijnsambacht werd op 14 november 1453 opgericht. Voordien vormden de barbiers en chirurgijns een confrérie. Het ambacht bezat aanvankelijk een tweeledige structuur. Vanaf de 17de eeuw werd het onderscheid tussen barbiers en chirurgijns langzaam opgeheven en gingen alle activiteiten van de barbiers over op de chirurgijns. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het ambachtsmonopolie omvatte het knippen van haar, het scheren van baarden, het trekken van tanden, het aderlaten, het verrichten van purgaties en het uitvoeren van heelkundige ingrepen. Het ambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 58 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bekleedde het de 32ste plaats. Het ambacht was niet erg vermogend: het beschikte niet over een eigen ambachtshuis; het huurde een ambachtshuis. Sedert 1438 beschikte het ambacht (toen nog broederschap) over een altaar en kapel in de Sint-Katelijnekerk, toegewijd aan de patroonheiligen Sint-Cosmas en Sint-Damianus.

Literatuur: G. VAN DOORSLAER, *Aperçu historique sur la médecine & les médecins à Malines avant le XIXe siècle* (Mechelen, 1900) (met integrale tekstuitgaven).

3.1.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1421-1795. Het beslaat 0,31 m. en bestaat uit 40 nummers (34 effectieve en 6 blanco nummers). Het omvat 7 delen, 1 pak, 2 charters, 1 chirograaf en 26 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming

³⁶ De cijfers werden ontleend aan J. VERBEEMEN, 'De Mechelse economie rond 1740', *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore*, 19 (1956), pp. 79-86.

³⁷ Voor de contributie van 1436 zie: VAN UYTVEN (red.), *De geschiedenis van Mechelen*, p. 47; voor de contributie van 1642 zie: Stadsarchief Mechelen, Oud Archief, Fonds C, Mag. (Corr.), serie XII, nr. 43, f° 1r°-2r°; voor de inventarissen van 1787 zie: Stadsarchief Mechelen, Verzameling "Varia", V 753 en V 754.

(18 nrs.), lidmaatschap (5 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (1 nr.), financieel beheer (2 nrs.), verwerving en beheer van goederen (4 nrs.), en procesvoering (10 nrs.).

3.2 HET ARCHIEF VAN HET BLAUWVERVERS- EN TWIJNDERSAMBACHT

3.2.1 De archiefvormer

Aanvankelijk ressorteerden de blauwververs en twijnders onder het kramersambacht. Als lid hadden ze recht op één van de twee dekenmandaten. Als gevolg van onvrede scheidde de blauwververs en twijnders zich evenwel op het einde van de 17de eeuw van het kramersambacht af. In 1699 erkende het stadsbestuur hen als een zelfstandig ambacht. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het ambachtsmonopolie omvatte het twijnen en het verven van garen in alle kleuren (dus niet alleen blauw). Het ambacht behoorde tot de zeer kleine corporaties. In 1739 telde het slechts 14 leden. Het dagelijkse bestuur was in handen van twee dekens. Het betrof een arm ambacht. In 1787 bezat het noch onroerende, noch roerende goederen.

3.2.2 Het archiefbestand

Het archief beslaat minder dan 0,01 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 katern). Het betreft een afschrift van het ambachtsreglement uit 1699.

3.3 HET ARCHIEF VAN HET BUILDRAGERSAMBACHT

3.3.1 De archiefvormer

Het buildragersambacht werd vermoedelijk in de loop van de 14de eeuw opgericht. In juni 1718 kwamen de buildragers samen met de lijntrekkers en graanmeters in opstand tegen de schippers en graankooplieden. Als straf voor deelname aan het oproer werd het ambacht op 27 oktober 1721 door keizer Karel VI hervormd en werd het ambachtsmonopolie sterk beknot. De buil- of zakdragers laadden en losten alle soorten van granen uit schepen en wagens en droegen ze naar de graanzolders. Op marktdagen zorgden ze voor het transport van de granen ten behoeve van de kopers. Vanaf 1721 lag het aantal meester-buildragers vast op 34. In 1739 werden de 34 meesters bijgestaan door 13 knechten. Het betrof met andere woorden een kleine corporatie. Het ambacht werd in 1797 opgeheven. Het dagelijks bestuur werd uitgemaakt door twee dekens. Het ambacht was in de politieke organen van de stad niet vertegenwoordigd. In de processies bekleedde het de elfde plaats. Het ambacht bezat een eigen ambachtshuis, maar was verder niet vermogend.

Literatuur: J. SCHOEFFER, *Historische aantekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, deel 3 (Mechelen, 1897), pp. 380-403 (bevat integrale tekstuitgaven); H. CORDEMANS DE BRUYNE, 'Salaires des membres de la corporation des portefaix à Malines au XVe siècle', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 50 (1946), pp. 148-153 (bevat integrale tekstuitgave); R. TAMBUYSER, 'Sociale troebelen te Mechelen in 1718', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 57 (1953), pp. 188-203.

3.3.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1553-1795. Het beslaat 0,23 m. en bestaat uit 16 nummers. Het omvat 2 delen, 2 katernen, 1 pak, 8 omslagen en 3 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (4 nrs.), lidmaatschap (2 nrs.), financieel beheer (2 nrs.), en procesvoering (8 nrs.).

3.4 HET ARCHIEF VAN HET GOUD- EN ZILVERSMEDENAMBACHT

3.4.1 De archiefvormer

Aanvankelijk ressorteerden de goud- en zilversmeden onder het smedenambacht. In de loop van de 15de eeuw scheurden ze zich af. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de zeer kleine corporaties. Dit verklaart waarom het dagelijks bestuur tijdens de 17de en 18de eeuw in handen was van slechts één deken. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Het mocht evenmin deelnemen aan de processies. Het ambacht was niet vermogend. In 1787 bezat het noch roerende, noch onroerende goederen.

Literatuur: J. DUVERGER, 'Mechelse goudsmiden uit het begin der XVIde eeuw', *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 24 (1933), pp. 194-198; G. VAN DOORSLAER, *La corporation et les ouvrages des orfèvres malinois* (Antwerpen, 1935).

3.4.2 Het archiefbestand

Het archief beslaat minder dan 0,01 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 stuk). Het betreft een attest uit 1771.

3.5 HET ARCHIEF VAN HET GOUDSLAGERSAMBACHT

3.5.1 De archiefvormer

Het goudslagersambacht werd in 1683 opgericht. Door de bloei van de Mechelse goudleerijverheid was de vraag naar bladzilver vanaf het midden van de 17de eeuw zeer groot. Het ambacht bezat het alleenrecht op de aanmaak en de verkoop van bladzilver en bladgoud. Door de aankoop van Antwerps en Brussels bladzilver tasten de Mechelse goudleermakers in de eerste helft van de 18de eeuw het beroepsmonopolie van de goudslagers aan. Daarom verbood het stadsbestuur in 1747 de import van vreemd bladzilver. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de zeer kleine corporaties. In 1739 telde het amper 12 leden. Wegens de teloorgang van de Mechelse goudleerindustrie was het aantal leden in de tweede helft van de 18de eeuw nog geringer. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en mocht niet deelnemen aan de processies. Het ambacht was niet vermogend. In 1787 bezat het noch roerende, noch onroerende goederen.

Literatuur: E. KOLDEWEIJ, 'Het Gouden Leer', *Monumenten en Landschappen*, 11 (november-december 1992), pp. 8-32.

3.5.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1709-1774. Het beslaat maar 0,01 m en bestaat uit slechts 2 nummers. Het betreft 2 omslagen. Het archief bevat enkel documenten inzake financieel beheer en procesvoering.

3.6 HET ARCHIEF VAN HET HOEDENMAKERSAMBACHT

3.6.1 De archiefvormer

Het ambacht werd wellicht in de loop van de 14de eeuw opgericht. In 1784 verklaarde het ambachtsbestuur dat hun oudste rol dateerde van 12 november 1493, maar volgens het bestuur bestond de corporatie toen reeds heel lang. Het ambacht werd in 1797 opgeheven. Het behoorde gedurende het grootste deel van zijn bestaan tot de groep van kleine corporaties. In 1739 telde het 40 leden. Pas tijdens de tweede helft van de 18de eeuw kende de Mechelse hoedenmakerij een explosieve groei. In 1764 was het aantal ambachtslieden dat bij de hoedennijverheid betrokken was, reeds opgelopen tot 260. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. De hoedenmakers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Toch bekleedden ze in de processies de vijfde plaats. Het ambacht was onbemiddeld.

Literatuur: L.F.W. ADRIAENSSEN, 'De Mechelse hoedenmanufactuur Van den Nieuwenhuysen (1704-1826). Barendsweën van een familiekapitaal', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 90 (1986), pp. 177-205.

3.6.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1557-1795. Het beslaat 0,22 m. en bestaat uit 13 nummers (12 effectieve en 1 blanco nummer). Het omvat 4 delen, 5 omslagen en 4 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (10 nrs.), lidmaatschap (1 nr.), en financieel beheer (2 nrs.).

3.7 HET ARCHIEF VAN HET HOUTDRAAIERS- EN BLOKMAKERSAMBACHT

3.7.1 De archiefvormer

Sedert de 14de eeuw vormden de houtdraaiers of "draesselaers" samen met de schrijnwerkers, de wagen- of rademakers en de kuipers één ambacht (de zogenaamde "Vier Ambachten"). Na afscheiding van de kuipers en de schrijnwerkers in de 15de eeuw ressorteerde het houtdraaiers- en blokmakersambacht tot 1734 onder het wagenmakersambacht. Op 22 februari 1734 kende het stadsbestuur aan het houtdraaiersambacht eigen statuten toe waardoor het een zelfstandige corporatie werd. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het beroepsmonopolie behelsde het vervaardigen en verkopen van meubelstukken waarbij de techniek van het draaien werd toegepast. Het ambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 71 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bekleedde het de 28ste plaats. Het ambacht was onvermogen.

3.7.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1734-1795. Het beslaat 0,04 m. en bestaat uit 6 nummers. Het omvat 1 deel, 1 katern en 4 stukken. Het archief bevat enkel documenten inzake regelgeving en besluitvorming.

3.8 HET ARCHIEF VAN HET HOVENIERS-, FRUITENIERS- EN MANDEN-MAKERSAMBACHT

3.8.1 De archiefvormer

Het ambacht werd wellicht in de loop van de 14de eeuw opgericht. Het werd in 1797 afgeschaft. Het was een koepelorganisatie met een driedelige structuur. De hoveniers en fruiteniers waren detailhandelaars in groenten en fruit, terwijl de mandenmakers handwerkers waren. Het ambacht mag tot de zeer grote corporaties worden gerekend. In 1739 telde het 304 leden. Het was toen het op één na meest bevolkte ambacht van de stad. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door vier dekens: de hoveniers mochten twee dekens leveren, de fruiteniers en de mandenmakers elk één. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies mocht het als 15de ambacht opstappen. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot. Sedert 1470 bezaten de hoveniers, fruiteniers en mandenmakers het ambachtshuis “De Moor” (ook wel “De Moriaen” en “Moriaenshoofd” genoemd) in de Guldenstraat. Daarnaast bezaten ze nog andere onroerende goederen. Ze beschikten sinds de 15de eeuw over een altaar in de Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijlekerk, toegewijd aan hun patroonheilige Sint-Antonius. Rond het midden van de 18de eeuw ruilden ze het oude altaar in voor een nieuw in de Hanswijkkerk.

Literatuur: J. VAN BALBERGHE, ‘Bijdrage tot de geschiedenis van het hoveniersambacht te Mechelen’, *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore*, 6 (1943), pp. 81-112 (bevat fragmentarische tekstuitgaven).

3.8.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1413-1795. Het beslaat 0,50 m. en bestaat uit 33 nummers. Het omvat 5 delen, 5 banden, 5 katernen, 1 pak, 1 omslag, 2 charters en 17 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (11 nrs.), lidmaatschap (1 nr.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (3 nrs.), financieel beheer (12 nrs.), verwerving en beheer van goederen (3 nrs.), en procesvoering en conflictregeling (3 nrs.).

3.9 HET ARCHIEF VAN HET KLEERMAKERSAMBACHT

3.9.1 De archiefvormer

Het kleermakersambacht werd opgericht in de loop van de 14de eeuw. Aanvankelijk had het ambacht een driedelige structuur: naast de kleermakers maakten ook de kousenmakers en huikmakers er deel van uit. Na de afscheiding van de kousenmakers in de 15de eeuw werd het een tweeledig ambacht. Het werd in 1797 afgeschaft. Het beroepsmonopolie behelsde het vervaardigen en verkopen van allerlei bovenkleding op maat. Het ambacht mag tot de zeer grote corporaties worden gerekend. In 1739 telde het liefst 320 leden; het was op dat moment

het meest bevolkte ambacht van de stad. Het dagelijks bestuur was in handen van vier dekens. Zij zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. De kleermakers waren niet vertegenwoordigd in de schepenbank. In de processies stapten ze als 19de ambacht op. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot. In de 16de eeuw waren de kleermakers reeds in het bezit van een eigen ambachtshuis. Het was gelegen aan het Berthoudershof. Nadien verhuisden ze naar het pand “De Drij Haringhen” in de Guldenstraat.

3.9.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1568-1789. Het beslaat 0,06 m. en bestaat uit 11 nummers. Het omvat 1 katern, 1 pak, 4 omslagen en 6 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (3 nrs.), verwerving en beheer van goederen (3 nrs.), en procesvoering (5 nrs.).

3.10 HET ARCHIEF VAN HET KNOPMAKERSAMBACHT

3.10.1 De archiefvormer

Het knopmakersambacht werd door het Mechelse stadsbestuur in 1656 ingesteld. Het werd in 1797 opgeheven. Het behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 103 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. De knopmakers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Ze liepen in de processies helemaal achteraan (op de 37ste plaats). Het ambacht was niet welstellend. Het bezat geen onroerende goederen.

3.10.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1656-1803. Het beslaat 0,08 m. en bestaat uit 10 nummers (9 effectieve nummers en 1 blanco nummer). Het omvat 3 delen, 2 omslagen en 5 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (1 nr.), lidmaatschap (2 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (1 nr.), financieel beheer (5 nrs.), en verwerving en beheer van goederen (1 nr.).

3.11 HET ARCHIEF VAN HET KORDEWAGENAARSAMBACHT

3.11.1 De archiefvormer

Vermoedelijk werd het kordewagenaarsambacht in de loop van de 15de eeuw opgericht. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. De kordewagenaars hadden het alleenrecht over het transport van allerlei goederen (wol, garen, hop, bier, wijn, vis, haring, vlees, zout, suiker, olie, smout, as, roet, was, boter, kaas, pruimen, vijgen, rozijnen,...) die in tonnen, balen, pakketten, kisten en zakken verpakt waren. Voor het transporteren van de goederen uit de schepen werd gebruik gemaakt van karren en kruiwagens. Het ambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. Reeds sedert de 15de eeuw was het aantal meesters door de stedelijke overheid bepaald op 40. Samen met hun knechten telde het ambacht in 1739 58 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. De kordewagenaars waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bezetten ze de 13^{de}

plaats. Het ambacht was erg niet vermogend. Toch bezaten de kordewagenaars zeker vanaf de 17de eeuw een eigen ambachtshuis op de Zoutwerf.

Literatuur: J. SCHOEFFER, *Historische aantekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, deel 3 (Mechelen, 1897), pp. 366-380 (bevat integrale tekstuitgaven).

3.11.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1572-1792. Het beslaat 0,14 m. en bestaat uit 12 nummers (11 effectieve nummers en 1 blanco nummer). Het omvat 3 delen, 1 lias, 4 omslagen en 4 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (5 nrs.), lidmaatschap (2 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (1 nr.), en procesvoering (4 nrs.).

3.12 HET ARCHIEF VAN HET KOUSENMAKERSAMBACHT

3.12.1 De archiefvormer

De kousenmakers ressorteerden aanvankelijk onder het kleermakersambacht. In de loop van de eerste helft van de 15de eeuw scheidden ze zich af en werden ze een zelfstandig ambacht. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het beroepsmonopolie behelsde het maken en verkopen van kousen, broeken en wanten. Het ambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 113 leden. Het dagelijks bestuur berustte bij twee dekens. De kousenmakers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bezetten ze de twintigste plaats. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot. Sedert de 17de eeuw waren de kousenmakers eigenaar van het ambachtshuis “De Drije Granaet Appelen” gelegen op de IJzerenleen. Vanaf 1513 bezaten ze een kapel en altaar in de Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijlekerk, toegewijd aan hun patroonheilige Sint-Adriaan.

3.12.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1475-1795. Het beslaat 0,58 m. en bestaat uit 69 nummers (66 effectieve en 3 blanco nummers). Het omvat 7 delen, 1 band, 4 katernen, 6 liassen, 3 omslagen, 2 charters en 46 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (21 nrs.), lidmaatschap (15 nrs.), financieel beheer (3 nrs.), verwerving en beheer van goederen (23 nrs.), en procesvoering en conflictrekking (7 nrs.).

3.13 HET ARCHIEF VAN HET KRAMERSAMBACHT

3.13.1 De archiefvormer

De kramers (ook wel kremers of meerseniërs genoemd) waren reeds sedert de 14de eeuw in een ambacht verenigd: het zogenaamde “ambacht van de (laken)halle”. Tot het einde van de 17de eeuw kende het ambacht een driedelige structuur: naast de kramers ressorteerde ook de blauwververs en twijnders en de apothekers-kruideniërs onder het ambacht. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Als detailhandelaars handelden de kramers in allerlei metaalwaren, edelmetaalwaren, lederwaren, textielwaren, kledingstukken, accessoires én in school- en

gebedenboeken. Het ambacht maakte deel uit van de groep van zeer grote corporaties. In 1739 telde het 248 leden; het was daarmee het derde meeste bevolkte ambacht van de stad. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Zij zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. In de schepenbank waren de kramers niet vertegenwoordigd. In de processies liepen ze op de vierde plaats. Het was een welstellend ambacht. Sedert 1648 bezaten de kramers een eigen ambachtshuis op de IJzerenleen. Daarnaast waren ze eigenaar van nog andere onroerende goederen. Vanaf 1478 hadden ze een kapel en altaar in de Sint-Romboutskerk, toegewijd aan hun patroonheilige Sint-Niklaas.

Literatuur: R. FONCKE, 'Een Mechelsche drukker-boekhandelaar contra het cramersambacht, 1764', *Het boek*, 6 (1917), pp. 81-112; P. DE VROEDE, 'Mogen de Mechelse kramers boeken verkopen? (18de eeuw)', *De Gulden Passer*, 26 (1948), pp. 106-123 (bevat tekstituitgaven); G. DE SMET, *Bijdrage tot de sociale geschiedenis van het Mechelse ambachtelijke milieu. Het ambacht van de kramers (1712-1749)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1982).

3.13.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1444-1797/98. Het beslaat 1,52 m. en bestaat uit 144 nummers (138 effectieve en 6 blanco nummers). Het omvat 21 delen, 6 katernen, 7 liassen, 6 pakken, 22 omslagen, 5 charters, 4 chirografen en 77 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (34 nrs.), lidmaatschap (5 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (9 nrs.), financieel beheer (28 nrs.), verwerving en beheer van goederen (17 nrs.), en procesvoering en conflictregeling (51 nrs.).

3.14 HET ARCHIEF VAN HET KUIPERSAMBACHT

3.14.1 De archiefvormer

Sedert de 14de eeuw vormden de kuipers samen met de schrijnwerkers, de wagen- of rademakers en de houtdraaiers één ambacht (de zogenaamde "Vier Ambachten"). In de loop van de eerste helft van de 16de eeuw scheurden de kuipers zich af en werden ze een zelfstandig ambacht. Het werd in 1797 afgeschaft. Het kuipersambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 71 leden. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door twee dekens. Beide dekens zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. De kuipers waren niet vertegenwoordigd in de schepenbank. In de processie bezetten ze de 26ste plaats. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot. Het bezat verschillende onroerende goederen, waaronder het ambachtshuis "Cuijpers huijs" gelegen omtrent de Hoogbrug.

3.14.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1553-1796. Het beslaat 0,10 m. en bestaat uit 12 nummers (8 effectieve en 4 blanco nummers). Het omvat 3 delen, 1 katern, 1 omslag en 7 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (8 nrs.), financieel beheer (2 nrs.), verwerving en beheer van goederen (1 nr.), en procesvoering (1 nr.).

3.15 HET ARCHIEF VAN HET LIJNTREKKERSAMBACHT EN DE NIEUWE NATIE

3.15.1 De archiefvormer

Het lijntrekkersambacht werd vermoedelijk in de 14de eeuw opgericht. De lijntrekkers (ook wel schiptrekkers of “traegelaers” genoemd) trokken de schepen van het Zennegat naar de stad en omgekeerd. Met meer dan 300 leden behoorde het tot de zeer grote ambachten. In juni 1718 kwamen de lijntrekkers samen met de buildragers en graanmeters in opstand tegen de schippers en graankooplieden. Als straf voor deelname aan het oproer werd het ambacht op 27 oktober 1721 door keizer Karel VI afgeschaft. In de plaats kwam de zogenaamde “Nieuwe Natie”. Deze natie werd door het stadsbestuur op 10 december 1721 ingesteld. Ze bezat minder voorrechten dan het voormalige lijntrekkersambacht. Het aantal leden van de Nieuwe Natie lag bovendien veel lager dan in het lijntrekkersambacht: het aantal te begeben officies was vastgesteld op 32. Na de opstand had het schippersambacht een sterke greep op de schiptrekkers. Zo werden de officies enkel toegekend aan personen die vrij in het schippersambacht waren en werden de twee dekens van de Nieuwe Natie aangesteld door de dekens van het schippersambacht. Zowel het lijntrekkersambacht als de Nieuwe Natie waren arm. Ze waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en ze mochten evenmin opstappen in de processie.

Literatuur: J. SCHOEFFER, *Historische aantekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, deel 3 (Mechelen, 1897), pp. 286-306 (bevat integrale tekstuitgaven); R. TAMBUYSER, ‘Sociale troebelen te Mechelen in 1718’, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 57 (1953), pp. 188-203.

3.15.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1562-1795. Het beslaat 0,19 m. en bestaat uit 10 nummers (9 effectieve nummers en 1 blanco nummer). Het omvat 3 delen, 4 katernen, 1 omslag en 1 stuk. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (9 nrs.), en lidmaatschap (1 nr.). Na afschaffing van het lijntrekkersambacht werd het archief overgedragen aan de rechtsopvolger, de Nieuwe Natie.

3.16 HET ARCHIEF VAN HET METSELAARS-, GLAZENMAKERS- EN STEENHOEWERSAMBACHT

3.16.1 De archiefvormer

Het metselaars-, glazenmakers- en steenhoudersambacht werd in de 14de eeuw opgericht. Het was een koepelorganisatie met een vierledige structuur: naast de metselaars, glazenmakers en steenhouders maakten ook de dakdekkers (schaliedekkers) er deel van uit. Het ambacht werd afgeschaft in 1797. Het ambacht behoorde tot de grote corporaties. In 1739 telde het 181 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van vier dekens: het lid van de metselaars mocht twee dekens leveren en de leden van de glazenmakers en de steenhouders elk één. De vier dekens zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de schepenbank. In de processies bezette het de eervolle derde plaats. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de betere middenmoot. Sedert 1640 bezaten de

bouwvakkers een eigen ambachtshuis. Het pand “De Vier Gekroonden” was gelegen op de Grote Markt. Reeds in 1504 waren ze in het bezit van het Sint-Anna-altaar in de Sint-Romboutskerk.

Literatuur: J. SCHOEFFER, *Historische aantekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, deel 3 (Mechelen, 1897), pp. 28-60 (bevat fragmentarische tekstuitgaven); M. KOCKEN, *600 jaar beroepsorganisatie van het bouwbedrijf* (Mechelen, 1977) (met integrale tekstuitgaven); R. ROMBOOTS, *De leden van de metsers, glazenmakers- en steenhouwersambachten te Mechelen van 1700 tot 1732* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1981); R. ROMBOOTS, ‘De leden van het metsers-, glazenmakers- en steenhouwersambacht te Mechelen (1700-1732)’, in L. JANSSENS (ed.), *Handelingen van het eerste Congres van de Federatie van Nederlandstalige verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België te Hasselt, 19-22 augustus 1982* (Mechelen, 1988), pp. 275-278.

3.16.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1386-1796. Het beslaat 0,88 m. en bestaat uit 66 nummers (64 effectieve en 2 blanco nummers). Het omvat 15 delen, 8 katernen, 2 liassen, 1 pak, 5 omslagen, 15 charters en 20 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (13 nrs.), lidmaatschap (6 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (2 nrs.), financieel beheer (11 nrs.), verwerving en beheer van goederen (25 nrs.), en procesvoering (9 nrs.).

3.17 HET ARCHIEF VAN HET MOLENAARSAMBACHT

3.17.1 De archiefvormer

De molenaars of “molders” vormden reeds in de 14de eeuw een ambacht. De corporatie hield in 1797 op te bestaan. Het betrof een kleine corporatie: in 1739 telde het ambacht 48 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. De molenaars waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bekleedden ze de zevende plaats. Inzake vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot.

3.17.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1552-1795. Het beslaat 0,15 m. en bestaat uit 7 nummers. Het omvat 4 delen, 1 charter en 2 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (3 nrs.), financieel beheer (3 nrs.), en verwerving en beheer van goederen (1 nr.).

3.18 HET ARCHIEF VAN HET OUDKLEERKOPERSAMBACHT

3.18.1 De archiefvormer

Het oudkleerkopersambacht werd in de loop van de 14de eeuw opgericht. Het werd in 1797 afgeschaft. Het ambachtsmonopolie van de oudkleerkopers omvatte de openbare verkoop van allerlei tweedehands goederen (dus niet alleen kledij!). Het ambacht behoorde tot de kleine

corporaties. In 1739 telde het 40 leden. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door twee dekens. De oudkleerkopers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies liepen ze op de 31ste plaats. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot. De oudkleerkopers waren sedert de 17de eeuw in het bezit van het ambachthuis “De Koningin van Zweden” op de Botermarkt.

3.18.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1445-1796. Het beslaat 0,46 m. en bestaat uit 40 nummers (39 effectieve nummers en 1 blanco nummer). Het omvat 8 delen, 4 katernen, 1 lias, 3 pakken, 3 omslagen, 2 charters en 19 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (20 nrs.), lidmaatschap (1 nr.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (1 nr.), financieel beheer (5 nrs.), verwerving en beheer van goederen (5 nrs.), en procesvoering (8 nrs.).

3.19 HET ARCHIEF VAN HET PELTIERSAMBACHT

3.19.1 De archiefvormer

Het peltiers- of bontwerkersambacht werd waarschijnlijk in de 14de eeuw opgericht. Het werd in 1797 afgeschaft. Het ambachtsmonopolie behelsde het vervaardigen en verkopen van allerlei pelswerk. Het peltiersambacht was dunbevolkt: in 1739 telde het amper 3 leden. Tijdens de late middeleeuwen was het ambacht economisch en numeriek belangrijker. Het dagelijks bestuur was in handen van één deken. Deze zetelde namens het ambacht in de Brede Raad. In de schepenbank waren de peltiers niet vertegenwoordigd. Ze mochten evenmin mee opstappen in de processies. Qua vermogen behoorde het ambacht in de eerste helft van de 15de eeuw tot de middenmoot, maar rond het midden van de 17de eeuw was het vervallen tot een arm ambacht.

3.19.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand loopt van de 16de eeuw (exact jaartal is onbekend) tot 1790. Het beslaat 0,02 m. en bestaat uit 8 nummers (5 effectieve en 3 blanco nummers). Het omvat 3 delen, 2 charters en 4 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (1 nr.), lidmaatschap (1 nr.), financieel beheer (1 nr.), verwerving en beheer van goederen (4 nrs.), en conflictregeling (1 nr.).

3.20 HET ARCHIEF VAN HET PRUIKENMAKERSAMBACHT

3.20.1 De archiefvormer

Het ambacht van de pruikenmakers of “peruquiers” werd op 22 januari 1756 boven de doopvont gehouden. Het werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de kleine corporaties. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door twee dekens. De pruikenmakers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Ze mochten evenmin deelnemen aan de processies. Het betrof een arm ambacht.

3.20.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat 0,02 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 omslag). Het betreft een dossier inzake de homologatie van de ambachtsstatuten uit de jaren 1793-1794.

3.21 HET ARCHIEF VAN HET SCHILDERS-, BEELDHOUWERS- EN VERGULDERSAMBACHT

3.21.1 De archiefvormer

Het schilders-, beeldhouwers- en verguldersambacht werd vermoedelijk in de loop van de 15de eeuw opgericht. Het werd afgeschaft in 1797. Het ambacht was een koepelorganisatie met een drieledige structuur, gedomineerd door de schilders. In de 16de eeuw en de eerste helft van de 17de eeuw behoorde het tot de middelgrote corporaties, maar in de 18de eeuw verviel het tot een klein ambacht. In 1739 telde het 25 leden. Het dagelijkse bestuur was in handen van twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bezette het de 33ste plaats. Qua vermogen behoorde het Sint-Lucasambacht tot de middenmoot. Het beschikte evenwel over geen eigen ambachtshuis. Sedert de 15de eeuw bezat het de Maria Magdalenakapel in de Minderbroederskerk.

Literatuur: E. NEEFFS, *Histoire de la peinture et de la sculpture à Malines. I. Gilde de St. Luc, académie des beaux-arts, peintres malinois; II. Les sculpteurs malinois*, 2 delen (Gent, 1876); H. CONINCKX, 'Le livre des apprentis de la corporation des peintres & des sculpteurs à Malines', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 13 (1903), pp. 143-176; G. VAN DOORSLAER, 'Déclaration notariée des doyens de la corporation des peintres et sculpteurs', *Mechlinia*, 3 (1924), pp. 179-181 (bevat een integrale tekstuitgave). A. MONBALLIEU, 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. 1. De Rolle van 1564', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 73 (1969), pp. 88-106 (met integrale tekstuitgaven); A. MONBALLIEU, 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. II. Het rekest van 1562 en het probleem van de 51 of 150 ateliers', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 75 (1971), pp. 71-82 (met integrale tekstuitgaven); A. MONBALLIEU, 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. III. Het proces van de stoffeerdere tegen de beeldsnijders (1608-1611)', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 76 (1972), pp. 151-181 (met integrale tekstuitgaven); A. MONBALLIEU, 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. Terugggevonden originelen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen* 80 (1976), pp. 106-108.

3.21.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1558-1779. Het beslaat 0,04 m. en bestaat uit 9 nummers (7 effectieve en 2 blanco nummers). Het omvat 1 deel, 1 katern, 3 omslagen en 4 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (3 nrs.), lidmaatschap (1 nr.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (3 nrs.), verwerving en beheer van goederen (1 nr.), en procesvoering (1 nr.).

3.22 HET ARCHIEF VAN HET SCHIPMAKERSAMBACHT

3.22.1 De archiefvormer

Het is niet duidelijk of het schipmakersambacht in de 14de of in de 15de eeuw werd opgericht. Wegens gebrek aan toekomstperspectieven hield het ambacht in de loop van de 18de eeuw op te bestaan. In de nijverheidstelling van 1739 is van het ambacht geen spoor meer te bekennen. Het behoorde tot de kleine corporaties. Het dagelijks bestuur was toevertrouwd aan twee dekens. De schipmakers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Ze mochten evenmin opstappen in de processies. Het ambacht was niet erg vermogend. Sedert de eerste helft van de 16de eeuw bezaten de schipmakers een altaar in de Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijlekerk.

3.22.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat minder dan 0,01 m. en bestaat uit slechts 2 nummers (2 stukken). Het oudste document dateert uit 1589 en betreft een apostillaire beschikking. Het tweede document is een stedelijke verordening uit 1611.

3.23 HET ARCHIEF VAN HET SCHIPPERSAMBACHT

3.23.1 De archiefvormer

Het schippersambacht werd in de 14de eeuw opgericht. Het was een koepelorganisatie met een tweeledige structuur. Op basis van het scheepstype onderscheidde men de pleitschippers en de heudeschippers³⁸. Wegens onenigheid tussen beide leden besliste het stadsbestuur in 1591 om het ambacht tijdelijk in twee op te delen. De pleitschippers en de heudeschippers vormden gedurende enkele jaren een apart ambacht. In 1616 werden de twee ambachten opnieuw verenigd. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het beroepsmonopolie behelsde het vervoer van koopwaar op de Dijle, de Demer en alle andere wateren die naar Mechelen leidden. De schippers verkregen hun privileges rechtstreeks van de vorst. Het schippersambacht mag tot de grote corporaties gerekend worden. In 1739 telde het 199 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van vier dekens: twee pleitenaars en twee heudenaars. De vier dekens zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. In de schepenbank waren de schippers niet vertegenwoordigd. In de processies was hen de achtste plaats toegewezen. Het was een tamelijk vermogend ambacht. De schippers kochten in 1536 het ambachtshuis “Den Inghel” op de Tichelrij. In het begin van de 17de eeuw verhuisden ze naar het huis “De Gautblomme” eveneens op de Tichelrij. Ze bezaten een ambachtsaltaar in de Onze-Lieve-Vrouw-over-de-Dijlekerk.

Literatuur: ‘Het schippersambacht te Mechelen’, *Vlaamsche School*, 10 (1864), pp. 94-96; J. SCHOEFFER, *Historische aanteekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, deel 3 (Mechelen, 1897), pp. 192-285 (bevat integrale tekstuitgaven).

³⁸ De pleit was een groter en platter binnenschip dan de heude.

3.23.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1416-1795. Het beslaat 0,78 m. en bestaat uit 74 nummers (70 effectieve en 4 blanco nummers). Het omvat 14 delen, 12 katernen, 4 liassen, 8 omslagen, 8 charters en 31 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (34 nrs.), lidmaatschap (6 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (3 nrs.), financieel beheer (8 nrs.), verwerving en beheer van goederen (5 nrs.), en procesvoering en conflictregering (18 nrs.).

3.24 HET ARCHIEF VAN HET SCHRIJNWERKERSAMBACHT

3.24.1 De archiefvormer

Aanvankelijk ressorteerden de schrijnwerkers samen met de kuipers, de houtdraaiers en de wagenmakers onder een gemeenschappelijk ambacht (de “Vier Ambachten”). Rond het midden van de 15de eeuw scheidden de schrijnwerkers zich van de andere leden af en werd het een zelfstandige corporatie. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het beroepsmonopolie omvatte het vervaardigen van meubelstukken en interieurbetimmeringen waarbij bijzondere technieken werden toegepast. Het schrijnwerkersambacht behoorde tot de kleine corporaties. In 1739 telde het 44 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. De schrijnwerkers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies liepen ze op 27ste plaats. Het was een arm ambacht: de schrijnwerkers bezaten geen eigen ambachtshuis of andere onroerende goederen.

Literatuur: M. KOCKEN, *Van “scrijnmakere” tot meubelmaker. 600 jaar meubelen maken te Mechelen* (Mechelen, 1986).

3.24.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1563-1796. Het beslaat 0,16 m. en bestaat uit 12 nummers (10 effectieve en 2 blanco nummers). Het omvat 2 delen, 1 band, 1 omslag, 1 charter en 7 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (4 nrs.), bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur (1 nr.), financieel beheer (2 nrs.), verwerving en beheer van goederen (3 nrs.), en procesvoering (2 nrs.).

3.25 HET ARCHIEF VAN HET SMEDEN-, KOPERSLAGERS- EN MESSENMAKERSAMBACHT

3.25.1 De archiefvormer

De oorsprong van het smeden-, koperslagers- en messenmakersambacht gaat terug tot de broederschap van Sint-Elooi, die in 1254 werd opgericht. Vanaf 1305 kreeg de broederschap het statuut van ambacht. Het was een koepelorganisatie met een elfledige structuur. Naast het lid van de smeden (paardensmeden en grofsmeden), het lid van de koperslagers en het lid van de messenmakers ressorteerden nog talrijke andere beroepsgroepen onder het ambacht: slotenmakers, busmakers, witwerkers, spoormakers, geelgieters, kammakers, kaardemakers en de maeldeniers. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 93 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van vier dekens:

de smeden, de koperslagers, de messenmakers en de slotenmakers mochten elk één deken leveren. De vier dekens zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de schepenbank. Als oudst erkende beroepsvereniging bezette het ambacht de eerste plaats in de processies. Qua vermogen behoorde het tot de betere middenmoot. Het ambachtshuis en de Sint-Elooikapel bevonden zich sedert het begin van de 15de eeuw aan de Veemarkt. Maar in de 18de eeuw beschikte het ambacht niet langer over een eigen ambachtshuis. In 1602 werd de verwoeste Sint-Elooikapel afgebroken en bekwam het ambacht een altaar in de Sint-Romboutskerk. In 1773 verhuisde het altaar naar de Minderbroederskerk.

Literatuur: J. SCHOEFFER, *Historische aanteekeningen rakende de kerken, de kloosters, de ambachten en andere stichten der stad Mechelen*, deel 3 (Mechelen, 1897), pp. 4-27 (bevat integrale tekstuitgaven); J. LAENEN, 'Eenige woorden over de ziekenbus van het smedersambacht te Mechelen', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 14 (1904), pp. 227-238 (bevat een integrale tekstuitgave); G. VAN DOORSLAER, *L'Ancienne industrie du cuivre à Malines*, 3 delen (Mechelen, 1910-1913); G. VAN DOORSLAER, 'Het Altaar van het Smedersambacht', *Mechlinia*, 1 (mei 1921), pp. 8-10 (bevat een integrale tekstuitgave); CORDEMANS DE BRUYNE, H., 'Un conflit corporatif arbitré par le magistrat de Malines au 16e siècle (smeden-mesmakers, 1545)', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 47 (1942), pp. 122-126 (bevat een integrale tekstuitgave).

3.25.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand loopt van de tweede helft van de 13de eeuw (het oudste document dateert misschien uit 1254) tot 1795. Het beslaat 0,25 m. en bestaat uit 60 nummers (52 effectieve en 8 blanco nummers). Het omvat 10 delen, 3 katernen, 2 liassen, 3 omslagen, 18 charters, 4 rollen, 25 stukken en 1 tekening. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (24 nrs.), lidmaatschap (4 nrs.), financieel beheer (5 nrs.), verwerving en beheer van goederen (21 nrs.), en procesvoering en conflictregeling (6 nrs.).

3.26 HET ARCHIEF VAN HET SPELDENMAKERS- EN PASSEMENTWEVERS-AMBACHT

3.26.1 De archiefvormer

Het is niet duidelijk of het speldenmakers- en passementweversambacht in de 14de eeuw of in de 15de eeuw werd opgericht. Evenmin is duidelijk of de speldenmakers en de passementwevers altijd één ambacht hebben gevormd. Vast staat wel dat het ambacht in 1758 niet meer bestond. Het beroepsmonopolie van de speldenmakers behoeft geen commentaar. De passementwevers bezaten het alleenrecht op het vervaardigen van allerlei linten, borduursel en ander textielwerk waarmee allerhande voorwerpen werden opgesmukt en versierd. Het ambacht behoorde tot de kleine corporaties. In 1739 telde het amper 9 leden. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door twee dekens. De speldenmakers en passementwevers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Ze mochten evenmin deelnemen aan de processies. Het betrof een arm ambacht; het bezat geen onroerende goederen.

Literatuur: J. STADELER, 'Passementmakers te Mechelen', *Mechlinia*, 3 (1923-1924), pp. 97-100, 139-142, 162-170, 181-185.

3.26.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1559-1686. Het beslaat 0,02 m. en bestaat uit slechts 4 nummers. Het betreft 4 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (2 nrs.), beheer van goederen (1 nr.), en procesvoering (1 nr.).

3.27 HET ARCHIEF VAN HET STRODEKKERS-, LEEMPLAKKERS- EN WITTERSAMBACHT

3.27.1 De archiefvormer

Het ambacht van de strodekkers en de leemplakkers werd in de loop van de 14de eeuw opgericht. In de 17de eeuw werd het ambacht uitgebreid met de witters (ook wel huis- of kladschilders genoemd), waardoor het een drieledige structuur kreeg. Het ambacht behoorde tot de kleine corporaties. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Het bezette in de processies de 35ste plaats. Het was een arm ambacht; het bezat geen onroerende goederen.

3.27.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1572-1787. Het beslaat 0,06 m. en bestaat uit 5 nummers. Het omvat 1 deel, 1 katern, 1 omslag en 3 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (3 nrs.), financieel beheer (1 nr.), en procesvoering (1 nr.).

3.28 HET ARCHIEF VAN HET TAPIJTWEVERSAMBACHT

3.28.1 De archiefvormer

Het is niet bekend of het tapijtweversambacht in de 14de of in de 15de eeuw werd opgericht. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de kleine corporaties. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. De tapijtwevers waren niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies bezetten ze de voorlaatste plaats (36ste plaats). Het betrof een onbemiddeld ambacht.

3.28.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat 0,03 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1deel). Het betreft een register met de jaarrekeningen voor de periode 1766-1795.

3.29 HET ARCHIEF VAN HET TIMMERLIEDENAMBACHT

3.29.1 De archiefvormer

Het timmerliedenambacht werd in de 14de eeuw opgericht en in 1797 afgeschaft. Doordat de scheidingslijn tussen timmerwerk en schrijnwerk niet altijd even duidelijk was, kwamen de timmerlieden en schrijnwerkers vaak met elkaar in conflict. Het ambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 77 leden. Het dagelijks bestuur was toevertrouwd aan twee dekens. Zij zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. De timmerlieden hadden geen vertegenwoordiging in de schepbank. In de processies stapten ze eervol als tweede op. Qua vermogen behoorde het ambacht tot de middenmoot. De timmerlieden bezaten een ambachtshuis op de IJzerleen. In de 16de eeuw beschikten ze over een altaar in de Sint-Romboutskerk, toegewijd aan hun patroonheilige Sint-Jozef.

Literatuur: M. KOCKEN, *600 jaar beroepsorganisatie van het bouwbedrijf* (Mechelen, 1977) (bevat integrale tekstuitgaven).

3.29.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1560-1794/95. Het beslaat 0,05 m. en bestaat uit 7 nummers. Het omvat 1 deel, 1 katern, 1 lias, 1 omslag en 3 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (5 nrs.), lidmaatschap (1 nr.), en procesvoering (1 nr.).

3.30 HET ARCHIEF VAN HET TINNEGIETERS- EN LOODGIETERSAMBACHT

3.30.1 De archiefvormer

Aanvankelijk ressorteerden de tinnegieters onder het smedenambacht. In de tweede helft van de 15de eeuw scheurden de tinnegieters zich af en vormden ze een zelfstandig ambacht. Of er toen reeds een tweeledige structuur (tinnegieters en loodgieters) bestond, is niet bekend. Het ambacht werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de kleine corporaties. In 1739 telde het 25 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. Het mocht evenmin meestappen in de processies. Het betrof een arm ambacht: het bezat geen eigen ambachtshuis en ook geen andere onroerende goederen.

Literatuur: E. VAN AUTENBOER, 'Het Mechelse tinnegietersambacht', *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 45 (1962), pp. 5-197 (bevat integrale tekstuitgaven); T. DANGIS, 'Bijdrage tot het Mechels tinnegietersambacht', *De Semse Kroniek*, 14 (1998), pp. 121-123.

3.30.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1527-1752. Het beslaat 0,04 m. en bestaat uit slechts 4 nummers. Het omvat 1 deel en 4 stukken. Het archief bevat uitsluitend documenten inzake regelgeving en besluitvorming.

3.31 HET ARCHIEF VAN HET VETTEWARIËRSAMBACHT

3.31.1 De archiefvormer

Het vettewariërsambacht werd vermoedelijk in de 14de eeuw opgericht en in 1797 afgeschaft. Het ambachtsmonopolie van de vettewariërs behelsde de detailhandel in kaas, boter, zeep, kruiden, suiker, azijn en mosterd. Het ambacht behoorde tot de middelgrote corporaties. In 1739 telde het 102 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Deze zetelden namens het ambacht in de Brede Raad. In de schepenbank waren de vettewariërs niet vertegenwoordigd. In de processies was hen de 24ste plaats toebedeeld. Het betrof een welstellend ambacht. De vettewariërs bezaten een eigen ambachtshuis op de IJzerenleen ("Den Ancker"). Hun ambachtshuis was in de 18de eeuw met duur goudleer behangen en bevatte veel voorwerpen. Zij hadden een altaar in de Sint-Romboutskerk, toegewijd aan hun patroonheilige Sint-Salvator.

Literatuur: H. DIERICKX, 'La Corporation des Graissiers à Malines', *Mechlinia*, 1 (juni 1921), pp. 26-30.

3.31.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand bestrijkt de periode 1504-1795. Het beslaat 0,10 m. en bestaat uit 16 nummers (10 effectieve en 6 blanco nummers). Het omvat 3 delen, 1 katern, 3 omslagen, 1 charter en 9 stukken. Het archief bevat documenten inzake regelgeving en besluitvorming (7 nrs.), lidmaatschap (1 nr.), financieel beheer (1 nr.), verwerving en beheer van goederen (2 nrs.), en procesvoering (5 nrs.).

3.32 HET ARCHIEF VAN HET VLASVERKOPERSAMBACHT

3.32.1 De archiefvormer

Het vlasverkopersambacht werd vermoedelijk in de 15de of 16de eeuw opgericht. Het werd in 1797 afgeschaft. Het behoorde tot de kleine corporaties. Het dagelijks bestuur werd uitgeoefend door twee dekens. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processies liepen de vlasverkopers op de 29ste plaats. Het ambacht was niet bemiddeld. De vlasverkopers bezaten geen eigen ambachtshuis.

3.32.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat maar 0,01 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 deel). Het betreft een register met het reglement van 1677 en met verordeningen, beschikkingen, verzoekschriften en resoluties die de periode 1677-1791 bestrijken.

3.33 HET ARCHIEF VAN HET ZEELDRAAIERS-, GAREELMAKERS- EN ZADELMAKERSAMBACHT

3.33.1 De archiefvormer

Het zeeldraaiers-, gareelmakers- en zadelmakersambacht werd vermoedelijk in de 14de eeuw opgericht en in 1797 afgeschaft. Dit lederambacht was een koepelorganisatie met een driedelige structuur. De corporatie stond vooral bekend onder de naam “De Drie Ambachten”. Ze behoorde tot de kleine corporaties. In 1739 telde het 45 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van drie dekens: elk lid mocht één deken leveren. Het ambacht was niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad. In de processie bekleedde het de zesde plaats. Het betrof een arm ambacht. De zeeldraaiers, gareelmakers en zadelmakers bezaten geen eigen ambachtshuis.

3.33.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat minder dan 0,01 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 stuk). Het betreft een vonnis van de schepenbank van Mechelen uit 1484.

3.34 HET ARCHIEF VAN HET CORPUS VAN DE APOTHEKERS

3.34.1 De archiefvormer

Aanvankelijk ressorteerden de apothekers onder het kramersambacht. Pas vanaf het begin van de 18de eeuw vormden de apothekers een aparte beroepsvereniging. Het corpus van de apothekers was een kleine vereniging. In 1739 telde het slechts 21 leden. Het dagelijks bestuur was in handen van twee proefmeesters en een attestor. Aangezien het niet het statuut van ambacht bezat, was het corpus niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en mocht het niet opstappen in de processies. Qua vermogen behoorde het corpus tot de middenmoot.

Literatuur: R. VAN DEN HEUVEL, *Mechelen en de farmacie* (Mechelen, 1962); R. VAN DEN HEUVEL, ‘Van kruidenier tot apotheker’, *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 66 (1962), pp. 30-44.

3.34.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat 0,05 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 deel). Het register, dat loopt over de periode 1740-1795, bevat een reglement, jaarrekeningen en inschrijvingen van leerlingen en meesters.

3.35 HET ARCHIEF VAN DE GRAANMETERSNERING

3.35.1 De archiefvormer

Het is niet bekend of de graanmetersnering in de 14de, 15de of in de 16de eeuw werd opgericht. In 1797 werd ze afgeschaft. De graanmetersnering of -natie bestond in totaal uit 24 meesters: 12 daarvan werden aangesteld door het brouwersambacht, de andere 12 door het bakkersambacht. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens (één uit de brouwersgroep en één uit de bakkersgroep). Vermits het geen ambacht betrof, was de natie niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en mocht ze niet opstappen in de processies. De betrof een arme natie. De graanmetersnatie huurde samen met de andere naties een gemeenschappelijk pand.

3.35.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat 0,03 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 deel). Het betreft een 18de-eeuws register met documenten inzake regelgeving en besluitvorming.

3.36 HET ARCHIEF VAN DE KARRENBINDERSNERING

3.36.1 De archiefvormer

Het is onduidelijk of de karrenbindersnering in de 14de of in de 15de eeuw werd opgericht. Ze werd in 1797 afgeschaft. De karrenbindersnering telde een vast aantal leden, namelijk 20. De karrenbinders stonden in voor het laden en lossen van karren. Zij werden door één van de twee politiemeesters aangesteld. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Aangezien de nering niet het statuut van ambacht bezat, was ze niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en mocht ze niet opstappen in de processies. Het betrof een arme natie. De karrenbindersnering huurde samen met de andere naties een gemeenschappelijk pand.

3.36.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat minder dan 0,01 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 stuk). Het betreft een stedelijke verordening uit 1560.

3.37 HET ARCHIEF VAN DE CONFRÉRIE VAN DE KOETSIERS

3.37.1 De archiefvormer

De confrérie of broederschap van de koetsiers werd op 5 juli 1660 boven de doopvont gehouden. De broederschap werd opgeheven in 1797. Aangezien het geen ambacht betrof, was de confrérie niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en mocht ze niet opstappen in de processies. De confrérie was onvermogen.

3.37.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat 0,06 m. en bestaat uit slechts 1 nummer (1 deel). Het betreft een inschrijvingsregister van de nieuwe leden van de confrérie. Het register werd aangevat in 1740 en nadien aangevuld tot 1776.

3.38 HET ARCHIEF VAN DE MESTRAPERSNERING

3.38.1 De archiefvormer

De mestrapersnering werd op 13 december 1695 door het stadsbestuur van Mechelen ingesteld. De nering werd in 1797 afgeschaft. Het ging om een kleine beroepsvereniging. In 1739 telde ze 37 leden. De dagelijkse leiding berustte bij twee dekens. Aangezien de nering niet het statuut van ambacht bezat, waren de mestrapers niet vertegenwoordigd in de politieke

organen van de stad en mochten ze evenmin opstappen in de processies. Het betrof een armenring.

3.38.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat minder dan 0,01 m. en bestaat uit slechts 3 nummers (2 effectieve nummers en 1 blanco nummer). Naar uiterlijke vorm gaat het om 3 stukken. Het oudste document is een retroactum. Het betreft een stedelijke verordening en dateert uit 1603. De twee andere documenten (een vonnis en een uittreksel uit een reglement) dateren allebei uit de 18de eeuw.

3.39 HET ARCHIEF VAN DE TURFDRAAGERSNERING

3.39.1 De archiefvormer

De turfdragersnering werd waarschijnlijk in de 15de eeuw opgericht. Vanaf de 18de eeuw was de nering eveneens bevoegd voor het transport van kolen. Ze werd in 1797 afgeschaft. Het aantal meesters was door de stad bepaald op elf. Het dagelijks bestuur was in handen van twee dekens. Vermits deze beroepsvereniging niet het statuut van ambacht bezat, was de nering niet vertegenwoordigd in de politieke organen van de stad en mocht ze evenmin opstappen in de processies. Het betrof een armenring. Ze huurde samen met de andere naties een gemeenschappelijk pand.

3.39.2 Het archiefbestand

Het archiefbestand beslaat maar 0,01 m. en bestaat uit slechts 2 nummers (1 deel en 1 stuk). Het gaat allebei om documenten inzake regelgeving en besluitvorming. Het oudste document dateert uit 1571, terwijl het andere begonnen werd in 1583 en werd aangevuld tot 1687.

4. VERANTWOORDING VAN DE INVENTARISATIE

4.1 OPSPORING VAN DE AMBACHTSARCHIEVEN EN IDENTIFICATIE VAN DE ARCHIEFVORMERS

Binnen de archiefwereld bestaat een ruime consensus dat bij het inventariseren van archieven het zogenaamde “bestemmingsbeginsel” zoveel mogelijk moet gerespecteerd en toegepast worden. Onder het bestemmings- of herkomstbeginsel verstaat men het beginsel dat ieder archiefstuk deel uitmaakt van het archief waarin het bij ontvangst of opmaken is opgenomen³⁹. De achterliggende reden van dit archivistisch axioma is dat elk archiefstuk alleen binnen de context van het archief waarin het is opgenomen juist, volledig en overeenkomstig zijn oorspronkelijke functie kan worden geïnterpreteerd. In de praktijk betekent het bestemmingsbeginsel dat documenten van diverse archiefvormers niet mogen vermengd worden. In wat volgt wordt kort uiteengezet hoe het opsporen en het bepalen van de archiefvormers gebeurde.

In een eerste fase kwam het er op aan om zicht te krijgen op welke ambachtsarchieven in het Stadsarchief van Mechelen bewaard worden en te achterhalen of de stukken die zich in deze archiefbestanden bevinden, daadwerkelijk behoren tot het archief van de respectievelijke ambachten.

De ambachtsarchieven die het onderwerp van voorliggende inventaris uitmaken, waren in het Stadsarchief van Mechelen over meerdere archiefblokken verspreid. In totaal konden zes archiefblokken worden onderscheiden. Een eerste archiefblok troffen we aan in het archiefdepot op de eerste verdieping. Het betrof in totaal 37 kartonnen dozen, met daarin de registers die in de inventaris van Hermans beschreven staan. In hetzelfde depot bevond zich een tweede archiefblok, bestaande uit 12 kartonnen dozen met daarin bijna uitsluitend losse documenten. Vele van deze stukken waren nog nooit geïnventariseerd geworden. Op dezelfde verdieping maar in een andere ruimte troffen we een derde archiefblok aan. Het betrof een stapel van tientallen ongeïnventariseerde perkamenten vellen die gestreken waren, en afkomstig waren van diverse archiefvormers. Ongeveer een kwart ervan had betrekking op corporatieve archiefvormers. Die stukken waren elk apart opgeborgen in kartonnen mappen en voorzien van een summier opschrift. Een vierde archiefblok bevond zich in de twee safes die in een van de bureaus van het archiefpersoneel opgesteld staan. Daarin troffen we de meer “kostbare” registers aan. Meestal ging het om de oudste ambachtsregisters. Ze staan bijna allemaal vermeld in de inventaris van Hermans. In totaal ging het om 22 archiefstukken. Verder vonden we nog een aantal ambachtsdocumenten terug in de verzameling “Varia”⁴⁰. Dit archiefblok bevindt zich in het gelijkvloerse depot. Van deze zeer heterogene verzameling bestaat een digitale inventaris, zodat de ambachtsdocumenten vlug konden worden opgespoord⁴¹. In totaal kwamen we vier registers op het spoor. Eveneens in het gelijkvloerse depot, maar op een andere plaats ontdekten we ten slotte het in bruikleen gegeven archiefbestand “Mechelen” van het Rijksarchief van Antwerpen. In dit archiefbestand

³⁹ Een overzicht van de publicaties die over het herkomstbeginsel handelen en die in functie van deze inventaris werden geraadpleegd, vindt men in paragraaf 2.1 van de bibliografie.

⁴⁰ In het “Fonds Foncke” daarentegen werden geen relevante stukken teruggevonden. Dit fonds werd geïnventariseerd door H. JOOSEN, ‘Het “Fonds prof.dr. R. Foncke” op het Stadsarchief te Mechelen’, *Handelingen van de Koninklijke Kring van Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 81 (1977), pp. 37-80.

⁴¹ *Verzameling “Varia” gerangschikt volgens onderwerp* (digitale inventaris).

bevonden zich in totaal 37 documenten die betrekking hadden op de door ons geïnventariseerde ambachten. Dankzij de uitgevoerde prospectie bleek al snel dat de stukken die in de loop van de 19de eeuw over diverse archiefblokken verspreid waren geraakt, zoveel mogelijk per archiefvormer opnieuw bijeengebracht zouden moeten worden.

Vervolgens concentreerden wij onze prospectie op de archiefbescheiden die betrekking hadden op Mechelse ambachten, maar waarvan niet de ambachten zelf maar de Stad Mechelen de archiefvormer was. Al vlug bleek dat de ambachten bijzonder veel sporen hebben nagelaten in de archieven van de stedelijke administratie. In heel wat stedelijke reeksen van het oud archief komen de ambachten aan bod. De volgende reeksen moeten hier zeker vermeld worden: ordonnanties van de magistraat (aan te vragen als C. Mag. Ord. Series I tot VIII), de resoluties van de magistraat (aan te vragen als C. Mag. Resol., Series I tot VI), de handelingen en akten van de magistraat (aan te vragen als C. Mag. Actes, Series I tot V), de briefwisseling van de magistraat (aan te vragen als C. Mag. Corr., Series I tot XIII), de benoemingen door de magistraat (aan te vragen als C. Mag. Nom., Series I tot IV). Daarnaast mogen de gedrukte ordonnanties die door de magistraat werden uitgevaardigd (aan te vragen als V. Province, Ordonn., Serie I) en de stadsrekeningen (aan te vragen als B. Stadsrekeningen, Serie I en II) niet worden vergeten⁴². Ook de diverse reeksen die in het Stadsarchief onder de gemeenschappelijke noemer “Gerechtszaken” geklasseerd zijn, verstrekken veel informatie over de ambachten. Het gaat om de reeksen van het gerechtsgedebiet der burgemeesters (aan te vragen als J. Jud. Bourg., Series I tot III), het gerechtsgedebiet der schepenen (aan te vragen als J. Jud. Ech., Series I tot XV), het gerechtsgedebiet van burgemeesters en schepenen (aan te vragen als J. Jud. Bourg., Series I tot VIII), het gerechtsgedebiet van de overdeken der dekenij (aan te vragen als J. Jud. Doyens, Series I tot III) en het gerechtsgedebiet van de pensionarissen (aan te vragen als J. Jud. Pension., Series I en II).

Dat de ambachten veelvuldig opduiken in de archieven van de Stad Mechelen is allesbehalve vreemd te noemen omdat ze enerzijds voor vele zaken wettelijk verplicht waren zich tot het stadsbestuur te wenden en ze anderzijds voor het opstellen van akten vaak een beroep deden op ambtenaren van de stadsadministratie (secretarissen, griffiers,...).

De identificatie van de diverse archiefvormers stelde geen al te grote problemen. De corporatieve en de stedelijke archiefvormers konden vrij gemakkelijk uit elkaar worden gehouden. Diverse redenen kunnen daarvoor worden aangehaald. Ten eerste hebben zowel de stad als de ambachten een groot aantal documenten in registervorm bijgehouden, zodat de archiefvormer ervan gemakkelijk kon worden bepaald. Ten tweede heeft de Stad Mechelen heel veel losse stukken die door haar werden ontvangen of opgemaakt reeds in de 18de en 19de eeuw laten inbinden. Daardoor was de kans op vermenging van stedelijke archieven en ambachtsarchieven in de 19de en 20ste eeuw veel kleiner. Ten derde hebben de opeenvolgende stadsarchivarissen er goed over gewaakt dat de losse archiefbescheiden van de ambachten niet vermengd geraakten met de archiefstukken van de stad. De ambachtsarchieven werden steeds in aparte dozen bewaard. En ten slotte kon ook uit de redactionele vorm en het ontwikkelingsstadium van de losse stukken (in combinatie met kennis over de werking van de stedelijke administratie) afgeleid worden wie de eigenlijke archiefvormer was⁴³. Laat ons dit

⁴² Samen vormen deze reeksen vele meters archief. Elke serie is onderverdeeld in nummers.

⁴³ Uit onze gesprekken met stadsarchivaris Installé is gebleken dat ook hij de mening is toegedaan dat de grote groep losse stukken die tot nog toe niet geïnventariseerd werd, als ambachtsarchief mag bestempeld worden. Dat Van der Auwera in zijn inventaris van de Mechelse textielambachten wel een onderscheid maakt tussen de ambachtsarchieven enerzijds en het stedelijke archief anderzijds is volkomen terecht, omdat specifiek voor de

met een paar voorbeelden illustreren. Het is bijvoorbeeld normaal dat apostillaire beschikkingen van het stadsbestuur (op een verzoekschrift vanwege een ambacht) bewaard werden in de ambachtsarchieven, omdat het oorspronkelijk verzoekschrift, na van een of meerdere apostilles te zijn voorzien, door de stedelijke administratie terug aan het ambacht werden bezorgd. Zo is het evenzeer logisch dat bepaalde verzoekschriften van ambachten uiteindelijk beland zijn in het archief van een verwant ambacht omdat het stadsbestuur het rekest soms voor advies doorstuurde naar het concurrerende ambacht. Evenmin hoeft het ons te verbazen dat in sommige ambachtsarchieven heel veel stedelijke verordeningen uit de 15de en 16de eeuw terug te vinden zijn. Deze perkamenten stukken die door een van de stadssecretarissen of stadsgriffiers opgesteld en ondertekend waren, waren immers bestemd voor de ambachten (grosse). Het minuut van de stedelijke verordening werd daarentegen in de registers van de stad genoteerd. Dat we in de ambachtsarchieven kladversies van verzoekschriften en ontwerpen van ambachtsreglementen aantreffen, is eveneens logisch.

Bij het doornemen van de verschillende dozen van de ambachtsarchieven zijn we zeer weinig stukken tegengekomen die er eigenlijk niet thuishoorden. Als ze al voorkwamen, dan betrof het meestal stukken van ambachtsleden die thuishoorden in hun persoonlijk archief. Zo bevond zich in het oudkleerkopersarchief een 18de-eeuws register met financiële aantekeningen dat toebehoorde aan oudkleerkoper Jacobus Emmanuel Vermeulen. Dergelijke stukken werden uit de ambachtsarchieven verwijderd. In totaal gaat het om een tiental archiefbescheiden.

Zoals reeds aangehaald werden de Mechelse ambachtsarchieven in de 19de eeuw uit elkaar gehaald. De ingebonden en losse stukken werden van elkaar gescheiden. Aangezien deze drastische ingreep niet langer strookt met de huidige principes van de archivaliek, werden de uit elkaar getrokken archiefbescheiden zoveel mogelijk herenigd tot één bestand. Om de logische ordening in de inventaris en de fysieke plaatsing in een archiefdepot zoveel mogelijk te laten samenvallen, werd het aantal fysieke archiefblokken teruggebracht van zes naar vier. De ingebonden en losse stukken werden opnieuw samengevoegd en de stukken die betrekking hadden op de ambachten werden uit de heterogene verzamelingen “varia” en “grote perkamenten stukken” gelicht. Om praktische redenen werden de ambachtsarchieven die voorwerp van deze inventaris uitmaken, in hetzelfde archiefblok geplaatst als de archieven die eerder door Installé en Van der Auwera geïnventariseerd werden.

Omwille van puur materiële redenen (geen enkel stuk paste in een archiefdoos) werden de grote perkamenten stukken niettemin in een apart archiefblok ondergebracht en werd aan deze stukken een voorlopige plaats in het archiefdepot toegewezen. Gelet op de grote historische waarde van de betreffende stukken (het betreft meestal documenten uit de 15de en eerste helft van de 16de eeuw) dient aan deze stukken dringend een nieuwe locatie worden gegeven die toelaat om ze in optimale condities te bewaren.

Uit veiligheidsoverwegingen werden de stukken die in de twee kluisen bewaard worden, fysiek niet verplaatst. Hetzelfde geldt voor de archiefstukken die zich in het archiefbestand “Mechelen” van het Rijksarchief van Antwerpen bevinden. Vermits deze stukken enkel in bruikleen werden afgestaan aan het Stadsarchief van Mechelen en bij de overdracht van het

textielijverheid de scheidingslijn tussen ambachtsarchief en stedelijk archief veel moeilijker te maken is. Dit heeft vooral te maken met het feit dat aan het lakenmakersambacht belangrijke openbare taken (o.a. het Wollewerk) waren toebedeeld. Enkel via een diepgaande studie van beide archiefvormers was Van der Auwera in staat om beide archieven van elkaar te onderscheiden.

bestand uitdrukkelijk gestipuleerd was dat de archiefbescheiden bij elkaar dienden te blijven, was een fysieke ingreep totaal uitgesloten.

4.2 BESCHRIJVING VAN DE DOCUMENTEN

Voor het beschrijven van de archiefstukken hebben we ons hoofdzakelijk gebaseerd op de handleiding van Herman Coppens die binnen het Rijksarchief algemeen wordt gebruikt⁴⁴. Voor de nomenclatuur van de archiefbescheiden werd voornamelijk gebruikgemaakt van het zogenaamde “Blauwe Boekje” van Arnold den Teuling, aangevuld met het boekje “Archiefterminologie” van Herman Coppens⁴⁵.

Er werd geopteerd voor een beknopte beschrijving van de archiefbestanddelen waarin alleen de essentiële archivistische elementen zijn opgenomen. Zoals Muller, Feith en Fruin reeds meer dan honderd jaar geleden schreven, is een algemene archiefinventaris (in tegenstelling tot regestenlijsten en analytische inventarissen) enkel als wegwijzer bedoeld⁴⁶. Voor elk archiefbestanddeel vermelden we het nummer (effectief of blanco), de redactionele vorm, de eigenlijke inhoudsbeschrijving, de datering, het ontwikkelingsstadium (indien van toepassing) en de uiterlijke kenmerken.

Alle andere informatie wordt in annotatie vermeld. Voor volgende bijkomende gegevens werd van een annotatie gebruik gemaakt: een archiefbestanddeel dat in een speciaal archiefblok bewaard wordt, een archiefbestanddeel dat in een andere taal dan het Nederlands is opgesteld, een archiefbestanddeel dat voorzien is van een of meerdere afbeeldingen, een archiefbestanddeel dat in meerdere exemplaren aanwezig is en een archiefbestanddeel dat door beschadiging moeilijk leesbaar is. Bij de registers met jaarrekeningen worden hiaten eveneens in annotatie vermeld, alsook het begin en einde van het boekjaar.

Archiefbescheiden die volgens de Paasstijl of de Republikeinse kalender zijn opgesteld, werden omgezet naar de moderne jaartelling. Het jaartal dat in de notities op dezelfde hoogte/regel staat als de uiterlijke kenmerken, geeft aan wanneer het stuk is opgemaakt of ontvangen werd. Wanneer het document in de loop der jaren werd aangevuld, dan wordt niet alleen de begindatum vermeld maar ook de redactionele einddatum. Bij de meeste registers is dit van toepassing. Indien registers bovendien afschriften van oudere documenten bevatten, dan wordt het jaartal van het oudste stuk steeds tussen ronde haakjes vermeld.

Documenten waarvan de fysieke plaatsing in de archiefbewaarplaats niet samenvalt met hun logische ordening in de inventaris, kregen een pro memorie-beschrijving. Typografisch onderscheiden deze beschrijvingen zich van de gewone door de drie sterretjes in de linkerkolom i.p.v. het gebruikelijke nummer.

Alvorens tot een herordening van de archiefbescheiden over te gaan, werden alle stukken voorzien van nieuwe zuurvrije mappen en etiketten. Na de herordening werden de meeste documenten opgeborgen in nieuwe zuurvrije kartonnen dozen. Op de zuurvrije etiketten van

⁴⁴ H. COPPENS, *De ontsluiting van archieven. Richtlijnen en aanbevelingen voor de ordening en beschrijving van archieven in het Rijksarchief* (Brussel, 1997).

⁴⁵ A.J.M. DEN TEULING, *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen* ('s-Gravenhage, 2003); H. COPPENS, *Archiefterminologie. Archieftermen voor het gebruik in het Rijksarchief* (Brussel, 1990).

⁴⁶ S. MULLER, J.A. FEITH en R. FRUIN, *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven* (Groningen, 1898), p. 68.

de archiefdozen werden met waterbestendige inkt (laserprinter) de archiefvormers en archiefnummers aangebracht.

4.3 DE STRUCTUUR VAN DE VERZAMELINVENTARIS

Voor het bepalen van de uiteindelijke structuur van de verzamelinventaris zijn we in drie etappes te werk gegaan. In een eerste etappe werd zoveel mogelijk theoretische literatuur rond het ordenen van archieven doorgenomen⁴⁷. Daarna werden de beschikbare inventarissen van ambachtsarchieven en de archievenoverzichten waarin ambachtsarchieven zijn opgenomen, grondig geanalyseerd en met elkaar vergeleken⁴⁸. In een laatste fase werden de theoretische beschouwingen en de bruikbaarheid van de bestaande archiefschema's aan de Mechelse situatie getoetst.

In de archivalische literatuur is men het er grotendeels over eens dat het structureren van een archief op drie basisbeginselen berust: de structuur moet een logische constructie zijn, moet systematisch opgebouwd zijn en moet ontleend worden aan het functioneren van de archiefvormer zelf. Vele archivariissen zijn de mening toegedaan dat bij het ordenen van archieven rekening moet worden gehouden met het zogenaamde “structuurbeginsel”. Onder het structuurbeginsel verstaat men het beginsel dat ieder archief een geheel is met een structuur, bepaald door de archiefvorming. Het beginsel impliceert dat bij inventarisatie de oorspronkelijke, door de archiefvormer bepaalde structuur (de zogenaamde “oude orde”) niet mag worden verstoord omdat dit anders leidt tot een verlies van informatie.

Dat de structuur van onze inventaris niet op de oude orde van de ambachtsarchieven gebaseerd is, heeft met diverse redenen te maken. Een eerste reden is dat de oude orde van de ambachtsarchieven simpelweg niet kan worden gereconstrueerd wegens gebrek aan noodzakelijke informatie. We kunnen immers niet terugvallen op het oorspronkelijke ordeningsplan, noch op eigentijdse inventarissen of aantekeningen en codes op de archiefstukken die uit de dynamische fase stammen. Enkel voor het barbiers- en chirurgijnsambacht bleven twee 17de-eeuwse archiefinventarissen bewaard⁴⁹. Onze kennis over hoe de ambachten hun archief hebben geordend, is dus bijna nihil.

Ten tweede heeft het er alle schijn van dat de ambachtsarchieven over het algemeen niet erg gestructureerd waren. Vergeleken met de archieven van grote instellingen uit het *ancien régime* (bijvoorbeeld die van steden of rechtbanken) treft men bij de meeste corporatieve archieven weinig of geen sporen van ordeningsstelsels (seriestelsel, dossierstelsel of rubriekenstelsel) of consequent toegepaste ordeningsmethodes aan⁵⁰. De afwezigheid ervan houdt ongetwijfeld verband met de relatief geringe omvang van de meeste ambachtsarchieven. Bij het merendeel van de ambachten volstond één koffer om alle archiefbescheiden in op te bergen. Zelfs het kramersambacht, dat in de hier voorliggende

⁴⁷ Een overzicht van de doorgenomen publicaties vindt men in paragraaf 2.1 van de bibliografie.

⁴⁸ Voor een overzicht van de geanalyseerde publicaties zie paragraaf 2.2 van de bibliografie, voor de online geraadpleegde inventarissen zie paragraaf 2.3.

⁴⁹ Het feit dat er meer inventarissen betreffende de ambachtsvoorwerpen (meubelen en ander huisraad) bewaard bleven, suggereert dat de roerende goederen van het ambacht meer het onderwerp van inventarisatie hebben uitgemaakt dan de archiefbescheiden.

⁵⁰ Reeds eerder kwamen M.C.M. WISHAAPT, *Inventaris van de archieven van de Maastrichtse ambachten en ambachtsbeurzen* (Maastricht, 1976), p. 14 en P. VANHOUTTE, *Inventarissen op de archieven van en over de Leuvense ambachten bewaard binnen het stadsarchief te Leuven* (onuitgegeven verhandeling G.G.S. Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, 2003-2004), p. 55, tot dezelfde conclusie.

verzamelinventaris als de grootste archiefvormer tevoorschijn komt, beschikte in de eerste helft van de 17de eeuw over slechts één archiefkoffer. Dit blijkt uit de huisraadinventaris die de dekens Guiliam Felix en Franchois Neeffs in 1631 opstelden. Ze schreven: “Een koffer met groote ijseren banden, daer alle de erffbrieven, acten, rollen, boecken ende andere beschieden vanden ambachte inneliggeren”⁵¹. Pas in de loop van de 18de eeuw schafte het kramersambacht zich, net zoals het viskopersambacht trouwens, een houten loketkast aan⁵². Deze kasten waren ingedeeld in loketten of vakken waarin de archiefbescheiden werden geplaatst. Het barbiers- en chirurgijnsambacht beschikte in 1787 over twee kisten: “een houten kist waer in berusten de ambachts papieren” en “een houten kistien met eenige gedruckte ordonnantien”⁵³. Het feit dat de gedruckte verordeningen in een apart, kleiner kistje werden bewaard, wijst alleszins op een rudimentaire vorm van ordening.

Wegens het beperkt aantal documenten hadden de meeste ambachten helemaal geen behoefte aan een ingewikkeld klassement. Wanneer het ambachtsbestuur een bepaald document nodig had, dan haalde de deken of een ander bevoegd bestuurslid het betreffende stuk gewoon uit de koffer. Zelfs voor een nieuw bestuurslid stelde dit weinig problemen omdat de banden van de registers meestal voorzien waren van een titel. Ook op de losse stukken werd vaak op de achterkant een beknopte omschrijving aangebracht. Een minderheid van de ambachten (kramers, visverkopers, lakenmakers en barbiers-chirurgijns) bracht daarnaast nog een code (in letters of cijfers) op de archiefstukken aan die naar de inventaris of naar de loketkast verwees. Bij het kramersambacht werd op het stuk eerst het nummer van het loket geschreven onmiddellijk gevolgd door het plaatsnummer van het document binnen het betreffende loket. Uit de archiefinventaris van het barbiers- en chirurgijnsambacht van 1662 blijkt dat de archiefbescheiden niet totaal ongeordend in de archiefkist lagen⁵⁴. Hun klassement onderscheidde 13 categorieën (van de letter A tot O). De eerste letters van het alfabet waren voorbehouden voor de ambachtsrollen en het inschrijvingsregister van de nieuwe leden. Daarna volgden de rekeningen, een hele reeks brieven (o.a. betreffende de kapelanij), de processtukken, de akten in verband met de bezittingen van het ambacht, de kwitanties en ten slotte een aantal attesten. De ordening vertoonde dus een zekere logica die voornamelijk op de redactionele vorm van de stukken gebaseerd was.

Ten derde is de structuur van de meeste ambachtsarchieven in de loop der tijd wellicht meerdere malen aangepast geworden. Het archief van de meeste ambachten strekt zich immers uit over verschillende eeuwen. De vraag is dan: welke oude orde nemen we in de inventaris over? De oudste of de jongste?

Ten vierde treden we de mening bij van de groep van archivariissen die stelt dat het veel beter is om voor een inventaris een nieuwe structuur te ontwerpen waaruit de taakuitvoering of de activiteiten van de organisatie duidelijk blijkt in plaats van de oude orde klakkeloos over te nemen waaruit de handelingen van de archiefvormer weinig of niet blijken.

Na het systematisch doornemen van de reeds beschikbare inventarissen van ambachtsarchieven kwamen we tot twee belangrijke conclusies: enerzijds dat geen enkel bestaand archiefschema ons volledige voldoening schonk om het integraal over te nemen in

⁵¹ Zie nr. 49 van de inventaris van het kramersambacht, folio 79 recto.

⁵² Voor het viskopersambacht zie INSTALLÉ, *Inventaris van het fonds visverkopersambacht*, p. 1. Ook de stedelijke administratie beschikten over dergelijke loketkasten. Zie VAN DER AUWERA, *De Mechelse textielsector*, p. 15,

⁵³ Stadsarchief Mechelen, Verzameling “Varia”, V 753, nr. 21.

⁵⁴ Zie nr. 23 van de inventaris van het barbiers- en chirurgijnsambacht.

de hier voorliggende verzamelinventaris, en anderzijds dat bij het ontwerpen van een eigen archiefschema de voorrang diende te worden gegeven aan een eenvoudige en overzichtelijke structuur. Het hoofddoel van een archiefinventaris is immers: de gebruiker snel wegwijs te maken in de bewaard gebleven archiefbescheiden (uiteeraard met respect voor de archivistische principes).

Hoe ziet de definitieve structuur van de verzamelinventaris er nu uit? Er wordt vooreerst een onderscheid gemaakt tussen de eigenlijke ambachten en de andere beroepsverenigingen (neringen, confréries en corpussen). Binnen beide groepen krijgt elke zelfstandige archiefvormer een aparte inventaris. De inventarissen zijn alfabetisch per archiefvormer geordend.

Verschillende ambachten vormden een conglomeraat van meerdere beroepsgroepen. Hoewel in zulke gevallen er meestal wordt voor gepleit om in de inventaris deelarchieven te onderscheiden, hebben we de archieven van de ambachten niet per beroepsgroep opgesplitst. Voor het verantwoorden van deze keuze kunnen verschillende argumenten worden aangehaald. Ten eerste was het niet voor alle documenten even duidelijk of ze betrekking hadden op het algemene ambacht of op een specifieke beroepsgroep. Ten tweede is bij gebrek aan diepgaande institutionele studies voor de diverse ambachten vaak niet geweten hoe de beroepsgroepen zich juridisch-institutioneel precies verhielden ten opzichte van het ambacht. Ten derde vertonen de ambachten geen complexe hiërarchische structuur. En ten vierde hebben we meestal te maken met zeer kleine archiefbestanden, waardoor het eindeloos opdelen van een archief alleen maar bijdraagt tot de onoverzichtelijkheid van de inventaris.

Voor beroepsgroepen die zich in de loop der tijd van een bepaald ambacht (definitief) hebben afgescheiden en dus een zelfstandige archiefvormer werden, werd een aparte inventaris aangemaakt. Voor het schippersambacht, waar de pleitschippers en de heudeschippers vanaf het einde van de 16de eeuw twee zelfstandige ambachten vormden, deden we dit niet omdat de scheiding slechts tijdelijk was (tot het begin van de 17de eeuw).

Per archiefvormer werd gekozen voor een hiërarchische structuur die op de eerste plaats gebaseerd is op de functies, taken en activiteiten van het ambacht. Een systematische indeling op het hoogste indelingsniveau die gebaseerd is op het functioneren van de archiefvormer brengt beter het verband tussen de handelingen en activiteiten van de organisatie en de archiefvorming tot uitdrukking. In onze hiërarchische structuur kunnen drie ordeningsniveaus worden onderscheiden: afdelingen (op het hoogste niveau), rubrieken (op het tussenniveau) en archiefbestanddelen (op het laagste niveau). Deze structuur is alleen van toepassing voor ambachtsarchieven die uit minstens vijf archiefbestanddelen bestaan. Voor de ambachtsarchieven die minder dan vijf nummers omvatten, werden de stukken louter chronologisch gerangschikt. Bovendien werden alleen de afdelingen “regelgeving en besluitvorming” en “verwerving en beheer van goederen” onderverdeeld in rubrieken. De andere afdelingen waren qua omvang zo gering of zodanig homogeen samengesteld dat een verdere onderverdeling weinig zin had⁵⁵. Enkel wanneer de archiefstukken van een dossier (samengesteld door de archiefvormer) deel uitmaakten, werden ze in één archiefbestanddeel (en dus inventarisnummer) bijeengebracht. Dit gebeurde uitzonderlijk ook voor die archiefstukken waartussen een direct verband aanwijsbaar is. Bijvoorbeeld stukken die als bijlage diende bij een “hoofddocument” en stukken die betrekking hadden op hetzelfde

⁵⁵ Een punt van kritiek op de inventaris van Van der Auwera, die voor de rest alle kwaliteiten van een goede inventaris in zich draagt, is precies het feit dat de toegang zo sterk werd onderverdeeld dat het voor de gebruiker niet erg overzichtelijk meer is.

proces. Omwille van de beperkte omvang van de inventarissen en omwille van het feit dat de archiefvormer dit evenmin deed, werden de andere archiefstukken niet tot één archiefbestanddeel samengevoegd. Anders bestond het gevaar dat de inventarissen een te algemeen karakter zouden krijgen, waardoor de gebruiker uiteindelijk weinig aan de verzamelinventaris zou hebben.

Binnen de verschillende afdelingen en rubrieken zijn de documenten eerst naar hun uiterlijke vorm geordend (primair ordeningscriterium) en pas daarna chronologisch (secundair ordeningscriterium). Eerst worden de ingebonden stukken (delen en banden) vermeld en vervolgens de niet-ingebonden (katernen, liassen, rollen, pakken, omslagen...).

Om het overzichtelijk te houden werd voor een beperkt aantal afdelingen geopteerd. We onderscheiden zes grote afdelingen waarbinnen alle taken en functies van de ambachten kunnen worden ondergebracht:

- Regelgeving en besluitvorming
- Lidmaatschap
- Financieel beheer
- Verwerving en beheer van goederen
- Procesvoering en conflictregeling
- Bevoegdheden en taken van het ambachtsbestuur

Deze hoofdindeling werd aan de praktijk getoetst. Alle archiefbescheiden van alle ambachten konden bij een van deze zes afdelingen worden ingedeeld. Geen enkel stuk moest noodgedwongen in de overigens te ontraden rubriek “varia” of “diversen” worden ondergebracht.

Een korte toelichting van de zes afdelingen is hier op zijn plaats. Een groot deel van de bewaard gebleven archiefbescheiden van de ambachten heeft betrekking op regelgeving en besluitvorming. Interne en externe regulering vormde een hoofdbekommernis en -activiteit van elk ambacht. Hoewel de corporatieve regelgeving en besluitvorming in de meeste gevallen onderworpen was aan de formele goedkeuring van een hogere overheid (meestal de stedelijke of centrale overheid), was het op de eerste plaats een aangelegenheid van het ambacht. Initiatieven tot aanpassing, uitbreiding of opheffing van de regelgeving en besluitvorming gingen bijna steeds uit van de corporatie zelf. Dit is geenszins verwonderlijk omdat ambachten uiteraard het best geplaatst waren om uit te maken of het werkelijke land (praktijk) overeenstemde met het wettelijke land (theorie). Ambachten maakten ontwerpen voor nieuwe reglementen die ze nadien ter bekrachtiging aan het stadsbestuur voorlegden; ze richtten specifieke verzoeken aan de wethouders; ze klaagden bepaalde wantoestanden aan, en ze maakten melding van inbreuken op de bestaande reglementering. Ofschoon het laatste woord inzake besluitvorming altijd bij de overheid lag, kan niet worden ontkend dat ambachten op de corporatieve besluitvorming een grote impact hadden, temeer omdat ze ook in de politieke organen van de stad vertegenwoordigd waren. De activiteiten van de corporaties inzake regelgeving en besluitvorming worden in voorliggende inventaris dus minder vanuit een formeel-juridisch perspectief (beslissingsrecht) benaderd, maar meer vanuit een informeel oogpunt (het recht tot het nemen van initiatieven). Aangezien regelgeving en besluitvorming onafscheidelijk met elkaar verbonden zijn, worden beide begrippen en activiteiten samengenomen.

Onder de afdeling “regelgeving en besluitvorming” groepeerden we alle normatieve stukken die enerzijds de interne organisatie en werking van de instelling regelden, en anderzijds de externe relaties en bevoegdheden bepaalden. Naar redactionele vorm vallen hieronder: reglementen, statuten, verordeningen, (apostillaire) beschikkingen, resoluties, oorkonden, octrooien, instructies, bevelschriften en convocaties.

In Mechelen werd voor verschillende normatieve documenten de gemeenschappelijke term “rolle” gebruikt. In de inventaris werd deze term niet overgenomen omdat het om een te lokale en te algemene term gaat. In de inventaris wordt systematisch een onderscheid gemaakt tussen reglementen, statuten, verordeningen en beschikkingen. Ook alle documenten die de schriftelijke neerslag inhouden van acties om de bestaande regelgeving aan te passen of de besluitvorming te beïnvloeden, werden onder de afdeling “regelgeving en besluitvorming” geplaatst. We denken hier op de eerste plaats aan verzoekschriften.

Binnen de afdeling “regelgeving en besluitvorming” werd een verdere onderverdeling op basis van onderwerpen gemaakt. Het groot aantal documenten noodzaakte daartoe. Er werd geopteerd voor uniforme, kernachtige en ondubbelzinnige onderwerptitels die in principe op alle ambachten toepasbaar waren. Terzelfder tijd werd beslist om het aantal rubrieken eerder beperkt te houden: tien specifieke rubrieken en één algemene rubriek. Dankzij de opdeling in rubrieken is de gebruiker van de inventaris snel in staat om te achterhalen of over bepaalde corporatieve aspecten archiefbescheiden bewaard bleven.

- Diverse onderwerpen
- De (re)organisatie van het ambacht
- Productie-, handels- of transportrechten
- Toetredingsvoorwaarden
- Ambachts- en arbeidsverplichtingen
- Tarieven en lonen
- Contributies, taksen, geldboetes en andere financiële zaken
- De armen- en ziekenbus
- Controles, keuringen en huiszoeking
- Het ambachtsbestuur
- Leerjongens en knechten

Van zodra een archiefstuk betrekking heeft op minstens twee verschillende onderwerpen, hebben we het onder “diverse onderwerpen” geklasseerd. Zo treft men in deze rubriek alle ambachtsreglementen aan, omdat ze steeds meerdere artikelen omvatten. De andere onderwerptitels spreken voor zich. Voor één specifiek ambacht, namelijk dat van de oudkleerkopers, werd nog een titel aan de onderwerplijst toegevoegd. Verschillende archiefbescheiden hadden immers betrekking op de klerken van het ambacht die verantwoordelijk waren voor het registratie van de transacties (de verkopen van tweedehandsgoederen) van de oudkleerkopers.

Elke indeling is in principe arbitrair, waardoor het kan gebeuren dat bepaalde archiefstukken in de praktijk onder meerdere afdelingen of rubrieken geklasseerd kunnen worden. In dat geval werd geopteerd om het document in die afdeling of die rubriek te plaatsen die het best correspondeert met de inhoudelijke kern van het stuk.

De afdeling “lidmaatschap” omvat enerzijds alle documenten die betrekking hebben op de collectieve registratie van leden, en anderzijds alle stukken die verband houden met het

verzoek van individuele personen om van een bepaald ambacht lid te worden of uit het ambacht ontslagen te worden. Tot de eerste groep behoren zowel inschrijvingsregisters van de nieuwe meesters, knechten als leerjongens. Ook overzichtslijsten met de namen van de gevestigde meesters vallen hieronder. Naar redactionele vorm bestaat de tweede groep van documenten vooral uit apostillaire beschikkingen van het stadsbestuur op verzoekschriften van individuen om toegelaten te worden tot het meesterschap en/of dispensatie van leerjaren te bekomen. In tegenstelling tot de documenten die ingedeeld werden in de afdeling “regelgeving en besluitvorming inzake toetredingsvoorwaarden” gaat het hier steeds om gepersonaliseerde materies.

In de afdeling “financieel beheer” werden de documenten ondergebracht die verband houden met de ambachtsfinanciën. De financiële taken en activiteiten werden meestal door meerdere bestuursleden uitgeoefend. De algemene ambachtsrekeningen werden bijgehouden door de dekens, terwijl de busmeesters en kapelmeesters verantwoordelijk waren voor de rekeningen van respectievelijk de armenbus en de ambachtskapel. Meestal lopen de rekeningen over één boekjaar. In sommige gevallen omvatten de rekeningen enkel de totale inkomsten en uitgaven en het saldo. In de verzamelinventaris worden deze summier rekeningen aangeduid als “saldi van de jaarrekeningen”. Ambachten hebben uitsluitend gebruik gemaakt van de enkelvoudige boekhouding. Behalve de rekeningen, waarin de bestuursleden verantwoording aflegden van hun financiële handelingen, vindt men in deze afdeling vooral kwitanties (bewijsstukken) en lijsten van leden die een contributie betaalden aan de armenbus en/of de kapel van het ambacht.

De afdeling “verwerving en beheer van goederen” verwijst naar alle documenten die verband houden met de roerende en onroerende bezittingen van het ambacht. De functie van rentmeester was meestal over verschillende bestuursleden verdeeld. De algemene ambachtseigendommen werden beheerd door de dekens, terwijl de goederen die specifiek toebehoorden aan de armenbus of de ambachtskapel (of altaar) onder het toezicht van de busmeesters en kapelmeesters stonden.

Omwille van de omvang van de documenten en de diversiteit van de bezittingen werd de afdeling “verwerving en beheer van goederen” onderverdeeld in de volgende rubrieken:

- Algemeen overzicht
- Onroerende goederen
- Roerende goederen
- Renten en cijzen
- Ambachtsaltaar en -kapel
- Armenfundaties

De rubrieken spreken voor zich zelf. In de rubriek “algemeen overzicht” werden de documenten geplaatst die zowel op roerende als onroerende goederen betrekking hebben. Naar redactionele vorm treft men in deze afdeling vooral akten aan die verleden werden voor de schepenbank van Mechelen of voor een Mechelse notaris (huurcontracten en verkoopakten van onroerend goed, rente- en cijnsakten, schenkingen, testamenten). Daarnaast vindt men er inventarissen, leggers, oorkonden, octrooien, verordeningen en beschikkingen.

Ambachten hebben er steeds nauwlettend op toegezien dat hun economische rechten gerespecteerd werden. Van zodra zij overtredingen vaststelden, schrokken ze er niet voor

terug om lange en dure processen te voeren voor de schepenbank van Mechelen⁵⁶ of in hoger beroep voor de Grote Raad van Mechelen of de Raad van Brabant⁵⁷. De afdeling “procesvoering en conflictregeling” legt getuigenis af van die juridische activiteiten. Voor een minderheid van de rechtsgeschillen bleef het integrale procesdossier bewaard. Meestal hebben we te maken met onvolledige dossiers of met afzonderlijke stukken (vonnissen, tussenvonissen, pleitstukken, getuigenissen, bewijsstukken). Een conflict leidde echter niet altijd tot een proces. Soms werd in een geschil bemiddeld door daartoe bevoegde rechtspersonen of werd een minnelijke schikking uitgewerkt.

In de inventaris wordt een onderscheid gemaakt tussen twee redactionele vormen, met name “dossier inzake het proces” en “stukken betreffende het proces”. In het eerste geval gaat het altijd om een archiefbestanddeel dat uit een behoorlijk aantal processtukken is samengesteld en waarvan mag worden aangenomen dat de archiefvormer de stukken altijd fysiek samen heeft bewaard. Dit impliceert evenwel niet dat het dossier volledig is. Onder “stukken betreffende het proces” verstaan we een beperkte hoeveelheid processtukken waaruit niet kan worden opgemaakt of de archiefvormer ze steeds samen heeft bewaard.

Een laatste afdeling bevat de documenten die het resultaat zijn van de taken en activiteiten van het ambachtsbestuur die nog niet in de andere rubrieken aan bod kwamen. Daartoe behoorden o.a. het rechtspreken over leden die de ambachtsregels overtraden, het voordragen van nieuwe bestuursleden, het uitvoeren van keuringen, schattingen en huiszoekingen, het beleggen van vergaderingen en andere administratieve taken. Aangaande de corporatieve rechtspraak bleven meerdere attesten bewaard waaruit blijkt dat de veroordeelde ambachtsmeesters hun straf (meestal een strafbedevaart) hadden volbracht.

Bij de analyse van de archiefbescheiden is ons opgevallen dat de ambachtsarchieven die door ons werden geïnventariseerd, weinig of geen documenten bevatten over de politieke activiteiten van de verschillende corporaties.

Aangezien een groot deel van de archiefbescheiden fysiek herordend werd, is het evident dat aan de stukken een nieuw inventarisnummer werd toegekend. De ingewikkelde oude nummering werd vervangen door een eenvoudige nieuwe nummering. Elk ambachtsarchief werd van een aparte nummering voorzien. De doorlopende nummering per archiefvormer is van toepassing op alle fysieke archiefblokken. De enige uitzondering vormt het archiefbestand “Mechelen” van het Rijksarchief van Antwerpen. Om de reeds vermelde reden werd aan de archiefbescheiden die zich in dit archiefbestand bevinden, een blanco nummer gegeven.

⁵⁶ Onder de schepenbank van Mechelen ressorteerde ook het Wollewerk (ook wel de Dekenij genoemd). Het vervulde de functie van rechtbank in eerste aanleg voor de textielindustrie. Later werd zij een soort handelsrechtbank. In de 18de eeuw werd de instelling afgeschaft.

⁵⁷ Doordat de Grote Raad voor de Nederlanden in Mechelen was gevestigd, wendden de Mechelse ambachten zich in de praktijk soms rechtstreeks (dus reeds in eerste aanleg) tot dit hoger gerechtshof.

5. AANWIJZINGEN VOOR DE GEBRUIKER

Voorliggende inventaris is het resultaat van een grondige herinventarisatie van een deel van de Mechelse ambachtsarchieven die bewaard worden in het Stadsarchief van Mechelen. Stukken over de ambachten die in het Stadsarchief van Mechelen bewaard worden, maar waarvan de archiefvormer geen ambacht is, werden niet opgenomen!

5.1 HET AANVRAGEN VAN STUKKEN

Deze verzamelinventaris vervangt de oudere inventarissen (de gedrukte, de handgeschreven en de online-inventaris). Tijdens de herinventarisatie werd een nieuwe nummering aan de stukken toegekend. De nieuwe nummering weerspiegelt de materiële herordening. De aanvraag van stukken dient voortaan aan de hand van de nieuwe nummering te gebeuren.

Om een document aan te vragen volstaat het om op het gedrukte aanvraagformulier de naam van het ambacht te vermelden, gevolgd door het nieuwe inventarisnummer. Een voorbeeld: wil men het inschrijvingsregister van de nieuwe meesters en leerjongens van het barbiers- en chirurgijnsambacht raadplegen, dan vult men op het formulier in:

Barbiers en chirurgijns, nr. 19

De naam “ambacht” of “nering” hoeft niet te worden vermeld. Voor inventarisnummers die in de kluizen bewaard worden, is het aangewezen om na het inventarisnummer tussen ronde haakjes “safe I” of “safe II” te schrijven. Het safenummer van deze stukken wordt in de inventaris steeds in annotatie vermeld. Een voorbeeld: wil men het register met het ambachtsreglement van 1539 van het kramersambacht raadplegen, dan vult men het formulier als volgt in:

Kramers, nr. 1 (safe II)

Voor de stukken die bewaard worden in grote kartonnen mappen, schrijft men na het inventarisnummers tussen ronde haakjes (grote map). Ook bij deze stukken staat het specifieke archiefblok in de inventaris steeds in annotatie vermeld. Voorbeeld: men wenst de stedelijke verordening van 1553 uit het archief van het oudkleerkopersambacht in te kijken. De aanvraag gebeurt dan als volgt:

Oudkleerkopers, nr. 6 (grote map)

Voor het aanvragen van blanco nummers (in de inventarissen aangeduid met drie sterretjes) moet op het inschrijvingsformulier altijd het fysieke inventarisnummer worden vermeld. Men vindt dit nummer steeds in de annotatie terug. Er zijn twee mogelijkheden. Ofwel betreft het een blanco nummer dat verwijst naar een fysiek nummer in de inventaris. Bijvoorbeeld: men wenst de lijst met de nieuwe leden van het kramersambacht voor de periode 1400-1465 te raadplegen, dan volstaat het in te vullen:

Kramers, nr. 48

Ofwel verwijst het blanco nummer naar een document dat zich bevindt in het archiefbestand “Mechelen” dat in de jaren negentig van de 20ste eeuw door het Rijksarchief van Antwerpen aan het Stadsarchief van Mechelen werd overgedragen. In dat geval dient dit uitdrukkelijk op het aanvraagformulier te worden vermeld. Een voorbeeld: men wenst inzage te hebben in het verzoekschrift dat de dekens en oud-dekens van het schippersambacht in de 17de eeuw richtten aan de landvoogd in verband met de vrije scheepvaart op de Demer en de Dijle. De aanvraag gebeurt dan als volgt:

Schippers. Archieven overgedragen door het Rijksarchief Antwerpen betreffende de Stad Mechelen, ambachten en gilden, nr. 24A/d.

Aangezien het om *ancien régime*-archieven gaat, zijn de Mechelse ambachtsarchieven niet onderworpen aan de wettelijke beperkingen van de openbaarheid. In principe zijn alle documenten raadpleegbaar. De stadsarchivaris kan wel een uitzondering maken voor stukken die in slechte materiële toestand verkeren.

5.2 BIJLAGEN, NADERE TOEGANGEN EN TEKSTUITGAVEN

In de bijlagen van deze inventaris vindt men vooreerst drie omnummeringstabellen. Deze concordantietabellen slaan de brug tussen de oude en de nieuwe nummeringen. Een eerste tabel verwijst van de online-inventarisnummers naar de nieuwe nummering. Een tweede tabel refereert van de nummers in de gedrukte inventaris van Hermans (deel 8) naar de nieuwe nummers. De derde tabel verwijst van de nieuwe nummering naar de oude referenties (online-inventaris en inventaris van Hermans).

Vervolgens treft men in de bijlagen twee lijsten aan met de inventarisnummers die niet in het “gewone” archiefblok worden bewaard. De ene overzichtslijst bevat de inventarisnummers die opgeborgen zijn in de twee safes, terwijl de andere lijst de stukken bevat die in grote kartonnen mappen worden bewaard. Dankzij beide lijsten kan snel de juiste archiefbewaarpplaats worden opgespoord.

In bijlage zijn nog twee andere overzichtslijsten opgenomen, namelijk een lijst van alle perkamenten documenten (registers, katernen, rollen en stukken) en een lijst van de stukken waaraan één of meerdere zegels hangen. Hierdoor zijn deze archiefbescheiden snel terug te vinden, indien in de toekomst optimale bewaringscondities kunnen worden geboden. De meeste zegels bevinden zich momenteel in een slechte toestand. Meestal is maar een gedeelte van het zegel bewaard. Vele charters zijn bovendien ontdaan van hun zegels.

Om tegemoet te komen aan de ontsluiting van de ambachtsarchieven zijn in bijlage twee indices opgenomen, met name een index op de persoonsnamen en een op de plaatsnamen. Een zakenregister is achterwege gelaten omdat de inventarissen systematisch en uniform zijn ingedeeld, zodat het opzoeken van een bepaald onderwerp heel eenvoudig via het archiefschema kan gebeuren.

Momenteel bestaan geen regesten van de hier geïnventariseerde archiefbestanden. Wel zijn van diverse ambachtsdocumenten tekstuitgaven uit de 19de of 20ste eeuw beschikbaar. Soms gaat het om integrale transcripties, soms om gedeeltelijke. Om een snel overzicht te hebben van de beschikbare tekstuitgaven werd bij de literatuurverwijzing van de archiefvormers

telkens tussen ronde haakjes vermeld of de betreffende publicaties ook een of meerdere integrale of gedeeltelijke tekstitgaven bevatten (zie paragraaf 3).

5.3 AANVULLENDE ARCHIEVEN VOOR ONDERZOEK NAAR MECHELSE AMBACHTEN

Personen die onderzoek wensen te verrichten naar de Mechelse ambachten dienen goed voor ogen te houden dat de hier beschreven ambachtsarchieven ons slechts gedeeltelijk informeren over het wel en wee van de verschillende corporaties. Om een zo volledig mogelijk beeld van de corporatieve verenigingen te krijgen, moeten de ambachtsarchieven aangevuld worden met de archiefbestanden van diverse andere archiefvormers.

Op de eerste plaats moet gedacht worden aan de archieven van de Stad Mechelen die integraal in het Stadsarchief van Mechelen worden bewaard⁵⁸. In talrijke stedelijke reeksen komen de Mechelse ambachten ter sprake. Voor een zeer summier overzicht verwijzen we naar paragraaf 4.1 van deze inventaris. Ook het zeer uitgebreide notariaatsfonds in het Stadsarchief van Mechelen biedt waardevolle informatie⁵⁹. Voorts moet gewezen worden op de belangrijke archieven van de centrale overheidsinstellingen van de Nederlanden. De Mechelse ambachten hebben sporen nagelaten in o.a. de archieven van de Geheime Raad, de Raad van Financiën, de Raad van State en de Grote Raad voor de Nederlanden te Mechelen⁶⁰. Al deze instellingen worden bewaard in het Algemeen Rijksarchief te Brussel. Betreffende de procesvoering van de Mechelse ambachten is het tevens raadzaam om de archieven van de Raad van Brabant, die in het Rijksarchief te Anderlecht bewaard worden, te consulteren⁶¹.

⁵⁸ Zie de online-inventaris van het Stadsarchief van Mechelen en V. HERMANS, *Inventaire des Archives de la Ville de Malines*, deel 8.

⁵⁹ *Inventaris der notariële protocollen* (onuitgegeven inventaris, Mechelen, 1950).

⁶⁰ Beschrijvingen van de archieven en archieftoegangen van de respectievelijke instellingen vindt men in E. AERTS, M. BAELDE, H. COPPENS, H. DE SCHEPPER, H. SOLY, A.K.L. THUIS en K. VAN HONACKER, *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)*, 2 delen (Brussel, 1994).

⁶¹ Dit kan via E. PUT (ed.), *Procesdossiers in het archief van de Raad van Brabant. Processen van de ambachten en de naties. Werkbeschrijvingen door A. Gaillard* (Brussel, 1993).

III. BIBLIOGRAFIE

1. ONUITGEGEVEN ARCHIEFBRONNEN

Stadsarchief Mechelen, Oud Archief, Fonds BB, Inventaires, serie V, nr. 1.
Stadsarchief Mechelen, Oud Archief, Fonds BB, Inventaires, serie VI, nr. 1.
Stadsarchief Mechelen, Oud Archief, Fonds C, Mag. (Corr.), serie XII, nr. 43.
Stadsarchief Mechelen, Verzameling "Varia", V 753 en V 754.

2. ARCHIVISTISCHE LITERATUUR

2.1 Theoretische publicaties

BEARMAN, D.A. en LYTLE, R.H., 'The power of the Principle of Provenance', *Archivaria*, 221 (Winter 1985-1986), pp. 14-27.
BIRON, M., 'Le principe du respect des fonds et les divers milieux archivistiques', *Archives*, 22 (1991), pp. 53-58.
CHANOUD, R. en DUBOIS, M., 'Comment peut-on classer des fonds anciens aujourd'hui ?', *La gazette des archives*, 125-126 (1984), pp. 212-231.
CHARLAND, D., 'Le respect des fonds et le milieu municipal', *Archives*, 22 (1991), pp. 59-62.
COLLIN, H., 'La mise en oeuvre du principe de respect des fonds', *Archives*, 22 (1990), pp. 3-8.
COOK, M., 'Description standards: the struggle towards the light', *Archivaria*, 34 (1992), pp. 50-57.
COOK, M. en PROCTER, M., *Manual of archival description* (Aldershot, 2000).
COPPENS, H., *Archiefterminologie. Archief termen voor gebruik in het Rijksarchief* (Brussel, 1990).
COPPENS, H., *De ontsluiting van archieven. Richtlijnen en aanbevelingen voor de ordening en beschrijving van archieven in het Rijksarchief* (Brussel, 1997).
DEN TEULING, A.J.M., *Archiefterminologie voor Nederland en Vlaanderen* ('s-Gravenhage, 2003).
DEN TEULING, A.J.M., 'Stukken van algemene aard', *Nederlands Archievenblad*, 94 (1990), pp. 353-359.
DEN TEULING, A.J.M., KETELAAR, F.C.J. en VAN GIESSEL, A., *Archiefbeheer in de praktijk* (Houten, 1986).
D'HUART, S., 'Les archives privées: essai de méthodologie', *Gazette des archives*, 110 (1980), pp. 167-175.
DOYLE, M., 'Le respect des fonds et la vie des documents', *Archives*, 22 (1991), pp. 63-66.
DUCHEIN, M., 'Les respects des fonds en archivistique. Principes théoriques et problèmes pratiques', *La gazette des archives*, 97 (1977), pp. 71-96.
EASTWOOD, T. (ed.), *The archival fonds: from theory to practice. Le fonds d'archives: de la théorie à la pratique* (Ottawa, 1992).
FORMSMA, W.J., 'Het inventariseren van archieven', *Nederlands Archievenblad*, 77 (1973), pp. 1-108.

- FORMSMA, W.J., 'Orderingsbeginselen', *Nederlands Archievenblad*, 70 (1966), pp. 120-123.
- GAGNON-ARGUIN, L., 'Les questions de recherche comme matériaux d'études de usagers en vue de la description et de l'analyse', *Archivaria. The Journal of Canadian Archivists*, 46 (Fall 1998), pp. 86-102.
- HARTMAN, F.C., *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven van verenigingen en instellingen* (Houten, 1995).
- HELLINCK, B., 'Het verenigingsarchief: doolhof of open boek? Over het hoe en het waarom van een goede ordening', in *Introductie tot erfgoedzorg en archieven. Verslagboek van het jaarthema* (Brussel, 2000), pp. 121-129.
- HENDRICK, A., STESSEL, M. en HANNOTTE, M., *Archives et documentation. Guide à l'usage des associations et des particuliers* (Brussel, 1993).
- HILDESHEIMER, F., *Les archives privées. Le traitement des archives personnelles, familiales, associatives* (Parijs, 1990).
- HORSMAN, P.J. en SIGMOND, S.J. (red.), *Het Land van Herkomst. Een bundel van artikelen rond het herkomstbeginsel* ('s-Gravenhage, 1984).
- JANSSENS, G. en PUT, E., *Geschiedenis, principes en terminologie van de archivistiek* (syllabus, interuniversitaire opleiding Archivistiek, academiejaar 2005-2006).
- KETELAAR, F.C.J., DEN TEULING, A.J.M. en VAN WIJNGAARDEN, J.U. (eds.), *Archiefbeheer in de praktijk*, 3 delen (Samson, losbladige uitgave).
- KORT, J.C., 'Het herkomstbeginsel', *Nederlands Archievenblad*, 87 (1983), pp. 236-242.
- LAMBERT, J., 'L'archivistique au service des chercheurs: le respect des fonds et l'accès à l'information dans les archives', *Archivaria. The Journal of Canadian Archivists*, 45 (Spring 1998), pp. 112-117.
- LEIDEL, G., 'Über die Prinzipien der Herkunft und des Zusammenhangs von Archivgut', *Archivalische Zeitschrift*, 86 (2004), pp. 91-130.
- LEIDEL, G., 'Zur Wissenschaftstheorie und Terminologie der Archivwissenschaft', *Archivalische Zeitschrift*, 84 (2001), pp. 9-89.
- LODOLINI, E., 'Respect des fonds', *La gazette des archives*, 168 (1995), pp. 201-212.
- MEEUWISSEN, W.J., 'De orderingsbeginselen opnieuw aan de orde gesteld', *Nederlands Archievenblad*, 83 (1979), pp. 161-166.
- MILLAR, L., 'The death of the fonds and the resurrection of provenance: archival context in space and time', in *Archivaria. The Journal of Canadian Archivists*, 53 (Spring, 2003), pp. 1-15.
- MULLER, S., FEITH, J.A. en FRUIN, R., *Handleiding voor het ordenen en beschrijven van archieven* (Groningen, 1920²).
- NOUGARET, C. en GALLAND, B., *Les instruments de recherche dans les archives* (Parijs, 1999).
- PANHUYSSEN, G., 'Structuurbeginsel contra beginsel van herkomst?', *Nederlands Archievenblad*, 69 (1965), pp. 13-33.
- PANHUYSSEN, G., 'De herziening van de handleiding, de Nederlandse oorsprong van het 'beginsel van herkomst'', *Nederlands Archievenblad*, 62 (1958), pp. 28-36.
- PELZERS, E., VAN DOORNMALEN, S. en HOFMAN, J., *Archiefbeheer bij verenigingen en stichtingen* (Alphen aan den Rijn, 1996).
- PUT, E., *Zoekwijzer gerechtelijk archief Ancien Régime* (Brussel, 1999).
- PUT, E., 'In de zak? De archiefstatus van procesdossiers uit het ancien régime', in JANSSENS, G., MARECHAL, G. en SCHEELINGS, F. (red.), *Archiefinitiatie(f) 4, Door de archivistiek gestrikt. Liber amicorum prof. dr. Juul Verhelst* (Brussel, 2000), pp. 187-196.

RAWCLIFFE, C., 'Passports to paradise. How English medieval hospitals and almshouses kept their archives', *Archives. The journal of the British Records Association*, 27 (april 2002), pp. 2-22.

ROUSSEAU, J.-Y., 'Le respects des fonds. La quintessence de la discipline archivistique', *Archives*, 22 (1990), pp. 9-14.

SETON, R.E., *La conservation et la gestion des archives privées* (Parijs, 1984).

'Studiedag inventarisatie van 'oud-stadsarchief'', *Nederlands Archievenblad*, 87 (1983), pp. 48-60.

The principle of provenance. Report from the First Stockholm Conference on Archival Theory and the Principle of Provenance, 2-3 september 1993 (Stockholm, 1994).

THOMASSEN, T., LOOPER, B. en KLOOSTERMAN (red.), *Toegang. Ontwikkelingen in de ontsluiting van archieven* (Den Haag, 2001).

THOMASSEN, T., 'Het begrip context in de archiefwetenschap', in HORSMAN, P.J., KETELAAR, F.C.J. en THOMASSEN, T. (red.), *Context. Interpretatiekaders in de archivistiek* ('s-Gravenhage, 2000), pp. 15-28.

THOMASSEN, T., 'Klassieke toegangen op archieven: een overzicht', in THOMASSEN, T., LOOPER, B. en KLOOSTERMAN, J. (red.), *Toegang. Ontwikkelingen in de ontsluiting van archieven* ('s-Gravenhage, 2001), pp. 103-126.

UHL, B., 'The significance of the principle of provenance for archival science and historical research', *Archivalische Zeitschrift*, 84 (2001), pp. 91-122.

VANDERMAESEN, M., *Archieforganisatie, wetgeving en opleiding* (syllabus, interuniversitaire opleiding Archivistiek, academiejaar 2005-2006).

VAN MAANEN, R., 'Reactie op: De ordeningsbeginselen opnieuw aan de orde gesteld', *Nederlands Archievenblad*, 83 (1979), pp. 244-247.

2.2 Inventarissen van ambachtsarchieven en archievenoverzichten waarin ambachtsarchieven zijn opgenomen

AERTS, E., BAELDE, M., COPPENS, H., DE SCHEPPER, H., SOLY, H., THIJS, A.K.L. en VAN HONACKER, K., *De centrale overheidsinstellingen van de Habsburgse Nederlanden (1482-1795)*, 2 delen (Brussel, 1994).

BAILLIEN, H., 'Over het archief van de ambachten en genootschappen te Tongeren', *Het oude land van Loon*, 12 (1957), pp. 81-86.

BAILLIEN, H., *Stadsarchief Tongeren. Eerste afdeling: oud regime. Inventaris van de fondsen van de stad, de ambachten en genootschappen en de weldadige instellingen* (Brussel, 1964).

CARDOEN, E., *Inventaire sommaire des archives des corps de métiers et serments de Brabant* (Brussel, 1903) (anastatische herdruk, 1991).

CUVELIER, J., *Inventaire des archives de la ville de Louvain*, 4 delen (Leuven, 1930-1938).

DECAVELE, J. en VANNIEUWENHUYSE, J., *Stadsarchief Gent. Archiefgids. Deel 1: oud archief* (Gent, 1983).

DE CLERCQ, L., *De genummerde reeks 180 en de niet-genummerde reeks van de Gentse vrije schippers van het oud archief in het Stadsarchief te Gent: een voorstel tot inventarisatie* (onuitgegeven verhandeling GGS Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, 2001-2002).

DE NIJN, H., *Inventaris van het modern archief op het Stadsarchief te Mechelen*, deel 1 (Mechelen, 1989).

DOUXCHAMPS-LEFEVRE, C., *Inventaire des Archives des Métiers de Namur* (Brussel, 1959).

HABETS, A., 'Inventaire des archives de la ville de Hasselt. Corps de métiers', *L'Ancien Pays de Loon*, 11 (1907), pp. 42-43.

HOUTMAN, E., *Inventaris van het oud archief van de stad Aalst* (Brussel, 1974).

INSTALLÉ, H., *Inventaris van het Fonds Brouwersambacht op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1982).

INSTALLÉ, H., *Inventaris van het fonds visverkoopersambacht op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1987).

INSTALLÉ, H., *Inventaris van het fonds der lederverwerkende ambachten op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1989).

INSTALLÉ, H., *Inventaris van de fondsen vleeshouwersambacht en bakkersambacht op het Stadsarchief te Mechelen* (Mechelen, 1989).

Inventaris der notariële protocollen (onuitgegeven inventaris, Mechelen, 1950).

PERGAMENI, C., *Les archives historiques de la ville de Bruxelles. Notices et inventaires* (Brussel, 1943).

PRIMS, F., *Inventaris op het archief van gilden en ambachten* (Antwerpen, 1925).

PUT, E. (ed.), *Procesdossiers in het archief van de Raad van Brabant. Processen van de ambachten en de naties. Werkbeschrijvingen door A. Gaillard* (Brussel, 1993).

ROLLAND, P., *Inventaris van de archieven betreffende de Stad Mechelen* (onuitgegeven inventaris, Antwerpen, 1920).

VAN DER AUWERA, J., *De Mechelse textielnijverheid in het Ancien Régime: de respectieve administraties en archieven van de stedelijke overheid, de lakenmakers, de tapijtwevers, de sargiemakers, de volders, de linnenwevers, de droogscheerders en de lakenververs. Een structuurstudie en voorstel tot inventarisatie* (onuitgegeven verhandeling GGS Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, 1996-1997).

VAN DER AUWERA, J., *De textielsector. Weef- en veredelingsindustrie. Inventarissen van de archieven van de ambachten en de stad* (Mechelen, 1998).

VANDEWALLE, A., *Beknopte inventaris van het stadsarchief van Brugge, deel I: Oud Archief* (Brugge, 1979).

VANDEWALLE, A., 'Overzicht van het archief van de bouwvakambachten bewaard op het stadsarchief te Brugge', in DEZUTTER, W. en GOETINCK, M. (eds.), *Tentoonstelling op en om de bouwwerf. Ambachtswezen. Oud gereedschap* (Brugge, 1975), pp. 27-32.

VANDEWALLE, A., m.m.v. DE GROOTE, J., D'HONDT, J. en VANDERMEERSCH, P., *Brugse ambachten in documenten. De schoenmakers, timmerlieden en schrijnwerkers (14de - 18de eeuw)* (Brugge, 1985).

VAN DOOREN, P.J. en HERMANS, V., *Inventaire des Archives de la Ville de Malines*, 8 delen (Mechelen, 1859-1894).

VAN EEGHEM, I.H., *Inventarissen der archieven van de gilden en van het brouwerscollege* (Archief van de gemeente Amsterdam, 1951).

VANHOUTTE, P., *Inventarissen op de archieven van en over de Leuvense ambachten bewaard binnen het stadsarchief te Leuven* (onuitgegeven verhandeling G.G.S. Archivistiek en Hedendaags Documentbeheer, 2003-2004).

VAN ISTERDAEL, H., *Archieven van ambachten en gilden in Vlaams-Brabant: inventarissen* (Brussel, 2003).

WISHAAPT, M.C.M., *Inventaris van de archieven van de Maastrichtse ambachten en ambachtsbeurzen* (Maastricht, 1976).

2.3 Inventarissen van ambachtsarchieven die online raadpleegbaar zijn

<http://webid23.siskin.cipal.com/archief/oud-arch.htm> (geraadpleegd op 15-07-2006)

Bevat inventaris ambachtsarchieven (Stadsarchief Mechelen)

<http://www.archieven.nl/pls/m/zk2.zoek> (geraadpleegd op 15-07-2006)

Bevat inventaris gilden (Gemeentearchief Rotterdam)
inventaris gilden en confrérieën (Stadsarchief Dordrecht)
inventaris ambachtsgilden en bussen (Haags Gemeentearchief)
plaatsingslijst van stukken betreffende de gilden (Groninger Archieven)
inventaris gasthuizen en gilden in Arnhem (Gelders Archief)
inventaris gilden en beurzen c.a. te Leeuwarden (Historisch Centrum Leeuwarden)

<http://gemeentearchief.amsterdam.nl/archieven/oi/inventaris/366.nl.html> (geraadpleegd op 15-07-2006)

Bevat inventaris van de gilden en het brouwerscollege (Gemeentearchief Amsterdam)

2.4 Literatuur over het Stadsarchief van Mechelen

GACHARD, L.P., *Notices sur les archives de la ville de Malines* (Brussel, 1835).

GIJSELEERS-THIJS, B.J.F.C., *Additions et corrections à la notice sur les archives de la ville de Malines de monsieur L.P. Gachard, archiviste de Royaume de Belgique, inserée dans son ouvrage intitulé « Collection de documents inédits concernant l'histoire de la Belgique », 3 delen* (Brussel, 1834-1838).

HERMANS, V., 'Een woord aangaande het Stadsarchief van Mechelen', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 1 (1889), pp. 145-152, 2 (1891), pp. 157-181, 3 (1892), pp. 90-195.

HERMANS, V., *Inventaire des Archives de la Ville de Malines*, deel 7 en 8 (Mechelen, 1885 en 1894).

INSTALLÉ, H., 'Kroniek', in *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 98 (1995), pp. 485-486.

JOOSEN, H., 'Het "Fonds prof.dr. R. Foncke" op het Stadsarchief te Mechelen', *Handelingen van de Koninklijke Kring van Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 81 (1977), pp. 37-80.

Justice rendue au garde honoraire des chartes reposantes à l'hôtel de régence de la ville de Malines. Extrait de l'exposé de la situation administrative de la province d'Anvers, Session de 1841 (Mechelen, 1843), p. 17.

VAN DOREN, P.J., *Inventaire des Archives de la Ville de Malines*, 6 delen (Mechelen, 1859-1876).

3. HISTORISCHE LITERATUUR

3.1 Literatuur over ambachten

Over ambachten werd reeds veel gepubliceerd. Een exhaustief overzicht van alle literatuur geven, is hier niet op zijn plaats. We beperken ons tot:

- enerzijds recente verzamelbundels waarin nieuwe visies worden gepresenteerd, invloedrijke monografieën over ambachten en publicaties die niet rechtstreeks op de Mechelse ambachtswereld betrekking hebben, maar wel voor de Mechelse case verhelderend zijn.

- anderzijds publicaties die focussen op de Mechelse ambachten.

Voor een uitgebreidere literatuurlijst verwijzen we naar de bibliografieën van de hieronder vermelde publicaties en naar de bibliografie samengesteld door M. JACOBS en M. VANBELLINGHEN, ‘Ambachten in de Zuidelijke Nederlanden (voor 1795). Een bijdrage tot de samenstelling van een bibliografische lijst van studies verschenen in de 19de en 20ste eeuw’, *Oost-Vlaamse Zanten*, 74 (1999), pp. 185-320.

3.1.1 Algemene ambachtsliteratuur

BLACK, A., *Guilds and civil society in European political thought from the twelfth century to the present* (Londen, 1984).

BOS, S., “Uyt liefde tot malcander”. *Onderlinge hulpverlening binnen de Noord-Nederlandse gilden in internationaal perspectief (1570-1820)* (Amsterdam, 1998).

CERUTTI, S., *La ville et les métiers. Naissance d'un langage corporatif (Turin, 17e-18e siècles)* (Parijs, 1990).

COORNAERT, E., *Les corporations en France avant 1789* (Parijs, 1941).

COPPEJANS-DESMEDT, H., ‘De enquête van 1784 over het ambachtswezen in de Oostenrijkse Nederlanden. Bijdrage tot een kritisch onderzoek’, *Archief- en Bibliotheekwezen in België*, 42 (1971), pp. 34-47.

CROSSICK, G. (ed.), *The artisan and the European Town, 1500-1900* (Aldershot, 1997).

DAMBRUYNE, J., *Corporatieve middengroepen. Aspiraties, relaties en transformaties in de 16de-eeuwse Gentse ambachtswereld* (Gent, 2002).

DAMBRUYNE, J., ‘Corporative capital and social representation in the Southern and Northern Netherlands, 1500-1800’, in M. PRAK, C. LIS, J. LUCASSEN en H. SOLY (eds.), *Craft guilds in the early modern Low Countries. Work, power, and representation* (Aldershot, 2006), pp. 194-223.

DECEULAER, H., ‘Guilds and litigation: conflict settlement in Antwerp (1585-1796)’, in BOONE, M. en PRAK, M. (eds.), *Statuts individuels, statuts corporatifs et statuts judiciaires dans les villes européennes (moyen âge et temps modernes). Actes du colloque tenue à Gand les 12-14 octobre 1995* (Leuven-Apeldoorn, 1996), pp. 171-208.

DECEULAER, H., *Pluriforme patronen en een verschillende snit. Sociaal-economische, institutionele en culturele transformaties in de kledingsector in Antwerpen, Brussel en Gent, 1585-1800* (Amsterdam, 2001).

DE MUNCK, B. en DENDOOVEN, D., *Al doende leert men. Leertijd en ambacht in het Ancien Régime (1500-1800)* (Brugge, 2003).

EPSTEIN, S.R., HAUPT, H.G., PONI, C. en SOLY, H. (eds.), *Guilds, economy and society* (Sevilla, 1998).

FARR, J.R., *Hands of honor: artisans and their world in Dijon, 1550-1650* (Ithaca, 1988).

FARR, J.R., *Artisans in Europe, 1300-1914* (Cambridge, 2000).

GUENZI, A., MASSA, P. en CASELLI, F.P. (eds.), *Guilds, markets and work regulations in Italy, 16th-19th centuries* (Aldershot, 1998).

HAUPT, H.-G. (ed.), *Das Ende der Zünfte. Ein europäischer Vergleich* (Göttingen, 2002).

JACOBS, M., ‘Zonder twijfel dat waarschijnlijk... Ambachtelijke geschiedenissen in de Zuidelijke Nederlanden aan het einde van het ‘oude regime’, in LIS, C. en SOLY, H. (red.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen* (Brussel, 1997), pp. 243-292.

KAPLAN, S.L., *Le meilleur pain du monde. Les boulangers de Paris au XVIIIe siècle* (Parijs, 1996).

KAPLAN, S., *La fin des corporations* (Parijs, 2001).

- LAMBRECHTS, P. en SOSSON, J.P. (eds.), *Les métiers au Moyen Age. Aspects économiques et sociaux. Actes du colloque international de Louvain-la-Neuve 7-9 octobre 1993* (Louvain-la-Neuve, 1994).
- LIS, C. en SOLY, H. (eds.), *Werken volgens de regels. Ambachten in Brabant en Vlaanderen, 1500-1800* (Brussel, 1994).
- LIS, C. en SOLY, H. (eds.), *Werelden van verschil. Ambachtsgilden in de Lage Landen* (Brussel, 1997).
- MACKENNEY, R., *Tradesmen and traders. The world of the guilds in Venice and Europe, ca. 1250-1650* (Londen, 1987).
- MADDENS, N., 'Het Kortrijkse antwoord op de regeringsenquête van 1784 naar de neringen', in *Actief in archief. Huldeboek Hilda Coppejans-Desmedt* (Antwerpen, Vlaamse Vereniging voor Bibliotheek-, Archief- en Documentatiewezenen, 1989), pp. 101-114.
- NEHA-Jaarboek voor economische, bedrijfs- en techniekgeschiedenis*, 57 (Amsterdam, 1994), themanummer gewijd aan ambachtsgilden in Nederland.
- PANHUUYSEN, B., *Maatwerk. Kleermakers, naaisters, oudkleerkopers en de gilden (1500-1800)* (Amsterdam, 2000).
- POITRINEAU, A., *Ils travaillent la France. Métiers et mentalités du XVIe au XIXe siècle* (Parijs, 1992).
- PRAK, M., LIS, C., LUCASSEN, J. en SOLY, H. (eds.), *Craft guilds in the early modern Low Countries. Work, power, and representation* (Aldershot, 2006).
- REININGHAUS, W., *Zünfte, Städte und Staat in der Grafschaft Mark* (Munster, 1989).
- REININGHAUS, W. (ed.), *Zunftlandschaften in Deutschland und den Niederlanden im Vergleich* (Munster, 2000).
- SCHWINEKÖPER, B. (ed.), *Gilden und Zünfte. Kaufmännische und gewerbliche Genossenschaften im frühen und hohen Mittelalter* (Sigmaringen, 1985).
- SONENSCHER, M., *Work and wages. Natural law, politics and the eighteenth-century French trades* (Cambridge, 1989).
- WALLIS, P. en GADD, I. (eds.), *Corporate worlds: essays on the history of European guilds* (Londen, 2006) (ter perse).
- WYFFELS, C., *De oorsprong der ambachten in Vlaanderen en Brabant* (Brussel, 1951).

3.1.2 Literatuur over Mechelse ambachten

Opgelet! Enkel de literatuur over de ambachten die het onderwerp van deze inventarisatie uitmaken, werd opgenomen.

- ADRIAENSSEN, L.F.W., 'De Mechelse hoedenmanufactuur Van den Nieuwenhuysen (1704-1826). Barensweeën van een familiekapitaal', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 90 (1986), pp. 177-205.
- CONINCKX, H., 'Le livre des apprentis de la corporation des peintres & des sculpteurs à Malines', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 13 (1903), pp. 143-176.
- CORDEMANS DE BRUYNE, H., 'Salaires des membres de la corporation des portefaix à Malines au XVe siècle', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 50 (1946), pp. 148-153.
- CORDEMANS DE BRUYNE, H., 'Un conflit corporatif arbitré par le magistrat de Malines au 16e siècle (smeden-mesmakers, 1545)', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 47 (1942), pp. 122-126.
- DANGIS, T., 'Bijdrage tot het Mechels tinnegietersambacht', *De Semse Kroniek*, 14 (1998), pp. 121-123.

- DE ROO, R., 'Ambachten en erfelijkheid te Mechelen. Het probleem der vrijen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 51 (1947), pp. 88-102.
- DE ROO, R., 'Ambachten en erfelijkheid te Mechelen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 52 (1948), pp. 16-79.
- DE SMET, G., *Bijdrage tot de sociale geschiedenis van het Mechelse ambachtelijke milieu. Het ambacht van de kramers (1712-1749)* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1982).
- DE VLAMINCK, M., *Het ambachtswezen te Mechelen tot omstreeks 1500* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1965).
- DE VROEDE, P., 'Mogen de Mechelse kramers boeken verkopen? (18de eeuw)', *De Gulden Passer*, 26 (1948), pp. 106-123.
- DIERICKX, H., 'La Corporation des Graissiers à Malines', *Mechlinia*, 1 (juni 1921), pp. 26-30.
- DUVERGER, J., 'Mechelse goudsmeden uit het begin der XVIde eeuw', *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 24 (1933), pp. 194-198.
- 'Feest-dagen van de gulden en ambachten binnen Mechelen. Anno 1677', *Mechlinia*, 5 (mei 1926), pp. 14-15.
- FONCKE, R., 'Een Mechelsche drukker-boekhandelaar contra het cramersambacht, 1764', *Het boek*, 6 (1917), pp. 81-112.
- 'Het schippersambacht te Mechelen', *Vlaamsche School*, 10 (1864), pp. 94-96.
- INSTALLLE, H., *Patriciërs en ambachtslui in het stadsbestuur te Mechelen onder Maria-Theresia. De sociale status van burgemeesters en schepenen (1740-1780)* (Mechelen, 1982).
- JACOBS, M., 'De ambachten in Brabant en Mechelen (12de eeuw-1795)', in *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, deel 2 (Brussel, 2000), pp. 558-624.
- JOOSEN, H., 'Dekens en gezworenen van de Mechelse ambachten. Aanvullende lijsten', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 64 (1960), pp. 54-107, 65 (1961), pp. 145-187, 66 (1962), pp. 177-236, 67 (1963), pp. 157-202, 83 (1979), pp. 115-131, 84 (1980), pp. 197-208, 87 (1983), pp. 149-174.
- JOOSEN, H., 'Dekens en gezworenen van de Mechelse ambachten. Aanvullende lijsten uit de 18de eeuw', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 88 (1984), pp. 229-234.
- KOCKEN, M., *600 jaar beroepsorganisatie van het bouwbedrijf* (Mechelen, 1977).
- KOCKEN, M., *Van "scrijnmakere" tot meubelmaker. 600 jaar meubelen maken te Mechelen* (Mechelen, 1986).
- KOLDEWEIJ, E. 'Het Gouden Leer', *Monumenten en Landschappen*, 11 (november-december 1992), pp. 8-32.
- LAENEN, J., 'Eenige woorden over de ziekenbus van het smedersambacht te Mechelen', *Bulletin du Cercle Archéologique, Littéraire et Artistique de Malines*, 14 (1904), pp. 227-238.
- MONBALLIEU, A., 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. I. De Rolle van 1564', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 73 (1969), pp. 88-106..
- MONBALLIEU, A., 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. II. Het rekwest van 1562 en het probleem van de 51 of 150 ateliers', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 75 (1971), pp. 71-82.
- MONBALLIEU, A., 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. III. Het proces van de stoffeerdere tegen de beeldsnijders (1608-1611)', *Handelingen van de*

- Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 76 (1972), pp. 151-181.
- MONBALLIEU, A., 'Documenten van het Mechels schilders- en beeldsnijdersambacht. Teruggevonden originelen', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen* 80 (1976), pp. 106-108.
- NEEFFS, E., *Histoire de la peinture et de la sculpture à Malines. I. gilde de St. Luc, académie des beaux-arts, peintres Malinois; II. Les sculpteurs Malinois*, 2 delen (Gent, 1876).
- ROMBOUTS, R., *De leden van de metsers-, glazemakers- en steenhouwersambachten te Mechelen van 1700 tot 1732* (onuitgegeven licentiaatsverhandeling, Katholieke Universiteit Leuven, 1981).
- ROMBOUTS, R., 'De leden van het metsers-, glazenmakers- en steenhouwersambacht te Mechelen (1700-1732)', in JANSSENS, L. (ed.), *Handelingen van het eerste Congres van de Federatie van Nederlandstalige Verenigingen voor Oudheidkunde en Geschiedenis van België te Hasselt, 19-22 augustus 1982* (Mechelen, 1988), pp. 275-278.
- SCHOEFFER, J., *Historische aantekeningen rakende de kerken, kloosters, de ambachten en andere stichtingen der stad Mechelen*, 3 delen (Mechelen, 1897).
- STADELER, J., 'Passementmakers te Mechelen', *Mechlinia*, 3 (1923-1924), pp. 97-100, 139-142, 162-170, 181-185.
- STEURS, V., 'De huizen der ambachten en neringen te Mechelen', *Mechelse bijdragen*, 4 (maart 1937), pp. 52-57.
- TAMBUYSER, R., 'Sociale troebelen te Mechelen in 1718', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 57 (1953), pp. 188-203.
- VAN AUTENBOER, E., 'Het Mechelse tingietersambacht', *Bijdragen tot de Geschiedenis*, 45 (1962), pp. 5-197.
- VAN BALBERGHE, J., 'Bijdrage tot de geschiedenis van het hoveniersambacht te Mechelen', *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore*, 6 (1943), pp. 81-112.
- VAN BALBERGHE, J., 'De patroonheiligen der ambachten te Mechelen', *Mechelse bijdragen*, 4 (1937).
- VAN DEN HEUVEL, R., *Mechelen en de farmacie* (Mechelen, 1962).
- VAN DEN HEUVEL, R., 'Van kruidenier tot apotheker', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 66 (1962), pp. 30-44.
- VAN DOORSLAER, G., *Aperçu historique sur la médecine & les médecins à Malines avant le XIXe siècle* (Mechelen, 1900).
- VAN DOORSLAER, G., 'Déclaration notariée des doyens de la corporation des peintres et sculpteurs', *Mechlinia*, 3 (1924), pp. 179-181.
- VAN DOORSLAER, G., 'Het Altaar van het Smedersambacht', *Mechlinia*, 1 (1921), pp. 8-10.
- VAN DOORSLAER, G., *L'Ancienne industrie du cuivre à Malines*, 3 delen (Mechelen, 1910-1913).
- VAN DOORSLAER, G., *La corporation et les ouvrages des orfèvres malinois* (Antwerpen, 1935).
- VERBEEMEN, J., 'De Mechelse economie rond 1740', in *Tijdschrift voor Geschiedenis en Folklore*, 19 (1956), pp. 79-86.

3.2 Literatuur over de geschiedenis van de stad Mechelen en haar instellingen

- DAVID, J., *Geschiedenis van de stad en de heerlijkheid van Mechelen* (Leuven, 1854).

- INSTALLÉ, H., 'Bestuursinstellingen van de heerlijkheid Mechelen (11de eeuw-1795)', in *De gewestelijke en lokale overheidsinstellingen in Brabant en Mechelen tot 1795*, deel 2 (Brussel, 2000), pp. 835-864.
- INSTALLÉ, H., 'De Mechelse Brede Raad in de 18de eeuw. Een voorloper van de gemeenteraad', in *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 79 (1975), pp. 351-358.
- INSTALLÉ, H. e.a., *Historische Stedenatlas van België. Mechelen II* (Mechelen, 1997).
- LAENEN, J., *Geschiedenis van Mechelen tot op 't einde der middeleeuwen* (Mechelen, 1926).
- MAST, M., 'Politiek prestige en vermogen: De Mechelse magistraat, 1520-1577', *Handelingen van de Koninklijke Kring voor Oudheidkunde, Letteren en Kunst van Mechelen*, 97 (1993), pp. 181-266.
- VAN UYTVEN, R. (red.), *De geschiedenis van Mechelen. Van Heerlijkheid tot Stadsgewest* (Tielt, 1991).